

Kül-Világ

A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK FOLYÓIRATA

IV. évfolyam

2007/1.

www.kul-vilag.hu

TARTALOMJEGYZÉK:

Szerkesztői előszó 1

TANULMÁNYOK

Mátyus Sándor:

Ki áll nyeresre a Tajvani-szorosban? – Tajvan sorsdöntő választások előtt 2

Nehéz Győző:

A jelenkori amerikai politika a progresszív sajtó tükrében 21

Csige Zoltán:

Esély a tárgyalásos rendezésre vagy újabb kudarcra ítélt kezdeményezés?
- az egyoldalú lépések politikájának felülvizsgálata Izraelben 47

INTERJÚ

40 éves a SIPRI

Interjú Alyson J. K. Bailes igazgatóasszonnyal 69

KÖNYVISMERTETÉS

Gazdik Gyula:

Fischer Ferenc: A kétpólusú világ, 1945-1989 78

Impresszum

86

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

Mielőtt útjára engednék a Kül-Világ folyóirat negyedik évfolyamát, röviden szólnunk kell a szerkesztőségben történt változásokról. Lapunk olvasószervezője, Dr. Schenk Borbála új kihívások után nézve, továbbra is a lapkiadás és az oktatás műfajánál maradva, 2006 végétől máshol folytatja munkásságát. Kiváló és szinte pótolhatatlan munkájára mi sem jellemző jobban, mint hogy a szerkesztőség megmaradt tagjai négy új munkatárs feltételével igyekeztek pótolni Borbála hiányát.

Selmeczi Anna, Márton Péter, Dr. Hoffmann Tamás és Dr. Tóth Gergely számára a folyóirat 2007/1-es száma a bemutatkozás, az itt olvasható tanulmányok, interjú és recenzió, már az ő szerkesztői, korrektori munkájuk nyomát viseli. Az új munkatársak szakmai háttere, összhangban a lap széles érdeklődési körével, a nemzetközi jog, a nemzetközi kapcsolatok és politológia tudományát fedi le.

A Kül-Világ 2007-ben is igyekszik megőrizni az elmúlt években elért sokszínűségét. Érdeklődésünk homlokterében továbbra is a harmadik világ országai és konfliktusai állnak. Terveink szerint a következő szám júniusban jelenik meg, utána pedig egy összevont számmal jelentkezünk majd decemberben.

Jó olvasást kívánva,
Wagner Péter főszerkesztő

Mátyus Sándor:

Ki áll nyerésre a Tajvani-szorosban? – Tajvan sorsdöntő választások előtt

A cikk áttekintést kíván nyújtani a szorosközi kapcsolatok aktualitásairól a 2007-ben esedékes tajvani törvényhozási választások és egy évvel a tajvani elnökválasztás előtt. Csen Suj-pien tajvani elnök függetlenségpárti törekvéseit a pekingi vezetés mellett számos nyugati kormány is határozottan elítélte, ami nagyban hozzájárult a tajpeji vezetés nemzetközi elszigetelődéséhez. Az ellenzéki Kuomintang, amely a saját megfogalmazása szerinti „egy Kína politika” alapján veti el a sziget függetlenségét, ugyanakkor történelmi közelségbe került a szárazföldi vezetéshez a tajvani elnök politikájának ellenpontozásával.

A cikk tanulsága szerint Tajvan lakói történelmi jelentőségű döntést fognak hozni a következő elnökválasztáson, egy olyan időszakban, amikor a tajvani identitás megerősödése háttérbe szorította a sziget lakóinak politikai és kulturális azonosulását a szárazföldi Kínával, miközben a két fél közötti egyre mélyülő kereskedelmi kapcsolatok pedig nagyban hozzájárulnak a két entitás egymásrataltsághoz.

Bevezetés

Tajvan az ázsiai térség néhány működő demokráciájának egyike, és a térség egyik legdinamikusabb gazdasága. A távol-keleti „kistigris” 23 milliós lakosságának jövőjét ugyanakkor egy mindezidáig megoldatlan politikai disputa árnyékolja be a kínai szárazfölddel.

A Kínai Népköztársaság (KNK) az antikommunista Tajvant „szakadár tartománynak” tekinti, és a kínai vezetés a körülbelül dunántúlnyi méretű sziget visszafoglalására szőtt terveiben az erőszakos csapásmérést sem veti el végső megoldásként. Amikor ezek a sorok íródnak, 706 kínai harcászati rakéta irányul a szigetre¹ délkelet-kínai szárazföldi állásokból, az atomhatalom KNK eltökéltségét jelezve. Tajvan azonban mára inkább bír egy szuverén állam,

---

¹ Mátyus Sándor (1981), politológus, a Budapesti Corvinus Egyetem Alkalmazott Politikatudományi Programjának Ph.D. hallgatója.

mint egy „szakadár tartomány” ismertetőjegyeivel, tekintettel arra, hogy saját alkotmánya mellett demokratikusan választja politikai vezetőit egy többpárti, félelnöki rendszer keretei között. Emellett egy, a szigetet érő hagyományos katonai támadást a külföldi intervenció fázisáig feltartóztatni képesnek vélt védelmi erő oltalmazza.

A címben megfogalmazott kérdést úgy is feltehetnénk, hogy a közeljövőben a *konfrontáció és az elszigetelődés*, vagy a *konszenzus és az együttműködés* politikája határozza-e majd meg a szoros-közi kapcsolatokat? Véleményem szerint ugyanis két markáns politikai trend körvonalazódik Tajvanon: a függetlenségpárti kormánypárt (Demokratikus Haladó Párt – DPP) és harcias hangvételű elnöke, Csen Suj-pien által képviselt irányvonal, amit a legnagyobb ellenzéki párt, a Kuomintang (Nemzeti Párt - KMT) *konszenzuspolitikája* ellenpontos. Érvélem szerint a kormánypárt a konfrontatív hangnemmél és az ebből következő nemzetközi elszigetelődéssel párhuzamosan veszít népszerűségéből. Mindeközben az egységesülést hirdető Nemzeti Párt egy karizmatikus elnökjelölttel és a higgadt politizálás folytatásával akár az idei év törvényhozási és a 2008-as év elnökválasztásának győztese is lehet, ami történelmi fordulatot hozhat a szárazföld és a sziget kapcsolatában.

A tanulmányban azonban két másik, az aktuál-politikai fejleményektől független tendenciára is rá szeretnék világítani. Egyik megállapításom szerint, miután már generációk nőttek fel a Tajvani-szorost érintő politikai viták közepette, a kulturális és politikai értelemben vett tajvani identitás fokozatos erősödése tapasztalható. Az erős kulturális és politikai azonosulás hiánya a szárazföldi Kínával következképpen aláaknázhatja a Kuomintang és a kínai kommunisták által is vallott „egy Kína elvet” és nehezítheti a „szakadár tartomány” esetleges jövőbeni újraegyesülését az anyaországgal.

A másik megállapításom Tajvan és a Kínai Népköztársaság gazdasági interdependenciájának erősödésére mutat rá. A mélyülő és egyre lendületesebb kereskedelmi kapcsolatok meglátásom szerint a két fél közötti fegyveres konfliktus eshetőségét valószínűtlenebbé teszik. Egyúttal pedig azt a feltételezést sem vetjük el, hogy a felek között esetlegesen fellobbanó bármilyen összetűzés a világ legerősebb nagyhatalmát, az Amerikai Egyesült Államokat is könnyen a Kínai Népköztársaság ellen fordíthatja, hiszen az USA garanciát vállalt Tajvan megvédésére.

---

¹ The Office of the President of the Republic of China. Government Information Office.

Út a Kínai Köztársaságig

Tajvan történelmében a kínai szárazfölddel való kapcsolat az i.sz. V. századra nyúlik vissza. A Kínai Birodalom császárai fokozatosan, több hullámban terjesztették ki hatalmukat a tajvani területekre. Ez együtt járt a Tajvannal szemben elhelyezkedő szárazföldi kínai tartományok, főként Fucsien lakosságának tömeges átvándorlásával. A tajvaniak döntő többsége, több mint 17 millió fő e korai betelepülők leszármazottja, s a kínai nyelv fucsieni nyelvjárását beszéli.² Jelenleg az ország lakossága 22 749 838 fő,³ 98%-a kínai (*han*), az eredeti maláj-polinéz őslakosság maradványát képező törzsek pedig a lakosságnak kevesebb, mint 2%-át teszik ki. A sziget túlnyomó része hegyvidék, természeti kincsekben is szegény, és alacsony a mezőgazdasági termelésre alkalmas területek aránya.

A sziget – a hivatalos kínai felfogás szerint – véglegesen a XIII. században, a Jüan (Yuan) dinasztia uralma alatt lett a Kínai Birodalom része. Az első európai kereskedelmi telepek a XVI-XVII. század folyamán létesültek a *Formosa*⁴ néven is ismert szigeten. A XIX. század végére félgymarmati sorba süllyedő Kína az 1895-ös simonoszeki békében Japán javára kényszerült lemondani a sziget fölötti uralomról.

A II. világháború után a Csang Kaj-sek vezette Kuomintang külön tartományként csatolta vissza Tajvant az anyaországhoz, miután pedig a Kínai Kommunista Párttól vereséget szenvedett, híveivel 1948-49-ben a szigetre menekült.⁵ Azóta a sziget a KNK-tól politikailag és gazdaságilag elkülönült területet képez és magát továbbra is „Kínai Köztársaságnak”⁶ nevezi.⁷

A Kuomintang a „visszavonulását”⁸ követő első években elnyomó intézkedésekkel erősítette meg hatalmát. A hivatalos történetírás Tajvanon a közelmúltig titkolta a korszak egyik legsötétebb vérengzését, az 1947-es „228-as incidenst”, amikor is a Kínai Köztársaság szárazföldi származású katonái egy – egy cigarettacsempész és egy vámtiszt összeszóllalkozása

---

<http://www.gio.gov.tw/taiwan-website/4-oa/20050301/2005030101.html>. letöltés ideje: 2006. 12. 6.

² A bevándorló kínaiak a jóval alacsonyabb fejlettségű, törzsi társadalomban élő, többségében *tagalog* nyelvű és polinéz eredetű őslakosságot a kedvezőtlenebb, magashegyi területekre szorították vissza. Az őslakosság maradványai ma is e területeken, viszonylagos elmaradottságban élnek. Forrás: a tajpeji Magyar Kereskedelmi Iroda hivatalos weboldala; www.hungary.org.tw.

³ CIA, *The World Factbook*. <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/index.html> letöltés: 2007.01.15.

⁴ Portugálul: „Ihla Formosa”, azaz „Csodálatos sziget”.

⁵ Tajvanra összesen mintegy kétfélmillió ember érkezett, akik jórészt Kína katonai arisztokráciájából, tőkéseiből és értelmiségeből kerültek ki.

⁶ The Republic of China on Taiwan.

⁷ Tajvan-sziget és a tajvani hatóságok igazgatása alá tartozó több mint száz kisebb sziget együttes területe 35 961 km. A Tajpeji Magyar Kereskedelmi Iroda hivatalos weboldala: www.hungary.org.tw (a tajpeji Magyar Kereskedelmi Iroda egyben számos, a dolgozatban felhasznált írásos és digitális tájékoztató anyag forrása).

⁸ Jordán Gyula: *Tajvan Története*, Kossuth Kiadó, 2005, pp. 194-195.

nyomán kibontakozott – lázongást, illetve utóbb az egész szigetre kiterjedt felkelést, brutálisan fojtottak vérbe. Hivatalos becslések 10 és 30 ezer fő közé teszik a zavargásokban elhunytak számát, akik többsége ártatlan civilként esett áldozatul. Február 28-a ma már hivatalosan is „béke-emléknap”, miután ezt az időszakot immár Tajvanon is szokássá vált a „fehér terror” időszakaként emlegetni.⁹ Ebben az ellentmondásos időszakban a Csang Kaj-sek vezette kormány a szárazföld egészét képviselve – a szárazföld visszaszerzésének igényével – foglalt helyet állandó tagként az ENSZ Biztonsági Tanácsában, egészen 1971-ig.

A demokratikus átmenet időszaka

Csang Kaj-sek 1975-ben bekövetkezett halála után fia, Csang Csing-kuo töltötte be az elnöki tiszteket, akit 1978-ban a Nemzetgyűlés választott meg erre a tisztségre. A két Csang elnök és családjuk tekintélyelvű, diktatórikus kormányzást folytatott egészen az 1980-as évek közepéig, amikor óvatos enyhülés vette kezdetét. 1986-ban helyezték hatályon kívül a hadi törvényeket, majd engedélyezték újfajta nézeteket valló, más pártok működését.¹⁰ 1987-ben megszűnt az 1949-ben bevezetett rendkívüli állapot. 1988-89-től gyors ütemű demokratizálódási folyamat kezdődött, ám a beindult változások csak 2000 után kezdték ki az évtizedek óta kormányzó egykori „állampárt” hatalmát.

A demokratikus átmenet Csang Csing-kuo 1988-as halálát követően kapott lendületet, amikor a Kuomintang elnöke és egyben az új államfő a tajvani születésű és Japánban tanult Li Teng-huj lett. Az alelnökből államfővé előlépett Li Teng-huj kinevezésétől fogva folyamatosan építette le a diktatórikus politikai rendszert, amely addig a hidegháború utáni polgárháborús helyzethez és a szembenállás logikájához igazodott. Li elnöksége alatt bontakozott ki a sajtószabadság, a Kuomintang mellett ellenzéki pártok alakulhattak, és előkészítették az 1946-os köztársasági alkotmány módosítását is.

Tajvan álláspontjában 1991-ben következett be az a korszakalkotó fordulat, amely során a tajpeji vezetés egy alkotmánymódosítással véget vetett „a kommunista lázadás elfojtására való mozgósítás időszakának” (amely kifejezés voltaképpen az „anyaország”

⁹ A történetek megítélése jól tükrözi a tajvani lakosság megosztottságát: míg a Kuomintang szimpatizánsai a Csen Suj-pien tajvani elnök által a „228-as incidens” iránt mutatott, néha már drámai érzékenységet a szárazföldről érkezett honfitársai elleni politikai gyűlöletkeltésnek vélik, Csen hívei ellenfeleiket a történetek iránti érzéketlenséggel és a történelem meghamisításával vádolják.

¹⁰ 1986-ig a Kuomintang volt a kormányzópárt – a tajvani rendszert ekkor „irányított demokráciaként” jellemezték. A Kuomintang mellett formálisan létezett még két kis párt is. Majoros Pál: *A Kínai Köztársaság (Tajvan) és az Európai Unió gazdasági és politikai kapcsolatai*, EU Working Papers 3/2002, p. 59.

fegyveres felszabadításának szándékára utalt). Ezáltal lehetővé vált Tajvan számára Kína megosztottságának az elismerése.¹¹

Tajvan politikai rendszere

A Szun Jat-szen-i államfilozófia hagyatéka napjainkig kimutatható a Kínai Köztársaságban.¹² Az ország hatalmi szervezetének sajátossága, hogy máig léteznek az 1912-ben megalakult „Kínai Köztársaság” központi szervei (elnök, parlament, kormányzat).¹³ A központi kormányzatnak öt *kamarára*, „jüan”-ra, kell épülnie a Szun Jat-szen-i államelmélet szerint¹⁴, mely hatalmi ágak ellenőrzik egymást, de nincsenek egymástól függésben. Ez az öt jüan a végrehajtó jüan (*executive yuan*), a törvényhozó jüan (*legislative yuan*), az igazságszolgáltató jüan (*judicial yuan*), a vizsgáztatói jüan (*examination yuan*) és a vizsgálói jüan (*control yuan*).

A hatalmi struktúra legfontosabb tényezője az elnök, aki a kormányt kinevezi és irányítja. A tajvani félelnöki rendszerben a választópolgárok elnököt és alelnököt választanak a végrehajtó hatalom élére, és képviselőket választanak a törvényhozó hatalomba. A francia félelnöki modellel szemben azonban a tajvani elnök akkor is bír az adminisztratív jogkörökkel rendelkező miniszterelnök kinevezésének jogával, ha pártja nem rendelkezik többséggel a törvényhozói jüanban. Az amerikai elnöki hatalommal ellentétben viszont a tajvani elnök nem vétőzhatja meg a törvényhozás döntéseit.

Az 1996 márciusában megtartott – az egész kínai történelem során az első – közvetlen elnökválasztáson az addig is hivatalban levő Kuomintang párti elnököt, Li Teng-hujt választották meg a tajvani választópolgárok rendszerváltó államfőnek.¹⁵ Az 1998 decemberében megtartott második szabad parlamenti választáson az egykori állampárt győzött, a 225 parlamenti helyből 123-at nyert el. A legnagyobb ellenzéki párt, a Tajvan függetlenségét is felvető, mintegy 70 mandátumot szerző Demokratikus Haladó Párt (Democratic Progress Party, DPP) lett, amelynek politikai befolyását jellemzi, hogy 1994 és 1998 között Csen Suj-pien személyében a főváros polgármesterét adta.¹⁶

¹¹ Jordán Gyula: *Tajvan és az ENSZ*, Korunk, 1998, p.1. <http://www.hhrf.org/korunk/9808/8k19.htm> letöltés: 2007.01.09.

¹² Szun Jat-szenre, valamint az általa megfogalmazott „három népi elvre” (*nacionalizmus, néphatalom, népjólét*), nemzeti-forradalmi mozgalompépítő szerepére az 1912-ben megalakult Kuomintang, és az 1921-ben, a nemzeti mozgalmakkal szövetségben létrejött Kínai Kommunista Párt is előszeretettel hivatkozik.

¹³ Ezekkel párhuzamosan működtek a tajvani tartományi szervek 1998-ig.

¹⁴ Szun Jat-szen, *San Min Chu – I*, Chi Shu, R.O.C. GIO, 1997., pp. 1-212.

¹⁵ A Tajpeji Magyar Kereskedelmi Iroda hivatalos weboldala: www.hungary.org.tw.

¹⁶ *The Republic of China Yearbook*, 1999.

2000. március 18-án megtartották a második közvetlen – a demokratikus normáknak megfelelően lezajlott – elnökválasztást, amely az ellenzéki Csen Suj-pien győzelmét hozta. A szegény, dél-tajvani parasztcsaládba született, tanulmányai során éltanulóként teljesített ügyvédet 2000. május 20-án iktatták be hivatalába.¹⁷ A *Liberális Internacionálé* tajvani tagpártja, a DPP jelöltjeként Csen a szavazatok kevesebb, mint 40 százalékát szerezte meg, a második helyen végzett független jelölt pedig csak néhány százalékkal kapott kevesebbet¹⁸, míg a kormányzó KMT jelöltje 20 százaléknyi szavazattal végzett a harmadik helyen. A szavazatarány tükrözte a belpolitikai helyzet erőteljes megosztottságát. A parlamentben ráadásul továbbra is a Kuomintangnak volt abszolút többsége, és ezért az új elnök Tang Fejt, az előző kormány védelmi miniszterét nevezte ki miniszterelnökké.

A Tajvanon 1949 óta folyamatosan kormányzó Kuomintang választási veresége fordulópontnak bizonyult a sziget történetében, és a hatalomváltás, mely ebben az esetben kétségtelenül több volt, mint egy egyszerű kormányváltás, az 1980-as évtized óta zajló demokratizálás lezárultának tekinthető.

2004. március 20-án ismét elnökválasztást tartottak Tajvanon, melyen Csen Suj-pien jelenlegi elnök, a Demokratikus Haladó Párt (DPP) jelöltje és Lien Csan, az ellenzékben levő Kuomintang vezetője indult. A kínai vezetés nem hagyott kétséget afelől, hogy a szeparatistának tartott Csen helyett szívesebben látná a kompromisszumra hajlandó Csant Tajvan elnöki székében. A tajvani politika sokszínűségét mutatja, hogy a korábbi kuomintangista államfő, Li Teng-huj, Csen elnök kampányát támogatta, hozzájárulva annak győzelméhez.

A választással párhuzamosan tartott – a pekingi vezetés által hevesen bírált – népszavazáson a kormányzó párt kezdeményezésére azt is megkérdezték a választóktól, hogy növelnék-e Tajvan hadipotenciálját a kínai rakétafenyegetés miatt, illetve hogy a szigetország kezdjen-e béketárgyalásokat Pekinggel. A referendum eredménytelen lett, mivel a szavazásra jogosultaknak csak kevesebb mint 50%-a adott le érvényes szavazatot.

A választási bizottság közlése szerint alig 30 ezer szavazattal a hivatalban lévő elnök, Csen Suj-pien nyerte a tajvani elnökválasztást kihívója, Lien Csan előtt. A csaknem 13 millió voksot figyelembe véve ez rendkívül szoros eredmény volt. Olyannyira, hogy az ellenzéki jelölt a szavazatok újraszámolását követelte. Csen Suj-pien – akit a választást megelőző napon egy

¹⁷ Egy közszájon forgó anekdota szerint Csen beiktatási ünnepségének meghívóján a legközelebbi óvóhelyek elhelyezkedését is feltüntették.

¹⁸ James Soong, a People's First Party színeiben induló második helyezett valójában nem volt a hagyományos értelemben véve független, mert a jelölt a Kuomintangból lépett ki, miután nem találta elég következetesnek pártjának a szárazfölddel kapcsolatos politikáját.

ismeretlen merénylő az elnöki konvojra pisztolyból leadott lövésekkel megsebesített – viszont kihirdette győzelmét, s felszólította Kínát, hogy vegye jelzésértékűnek a győzelmét, és ne zárkózzon el a békés párbeszédétől.

Csen Suj-pien nem vesztegetett szót arra, hogy elegendő voks híján érvénytelen lett az elnökválasztással párhuzamosan tartott két népszavazás. A népszavazás célja egyértelműen a politikai napirend tematizálása volt. Az elnök a referendum provokatív kérdéseivel konfrontatív légkört akart teremteni, amivel a választóit mobilizálta. Csen elnök kampányaiban előszeretettel nyúl a félelemkeltés eszköztárához. A függetlenedési törekvések hangoztatásával az elnök politikai eltökéltségét tudja bizonyítani, amire a KNK vagy elutasítással, vagy hallgatással reagálhat. Az elnök felismerte, hogy Peking az 1996-os és a 2000-es elnökválasztási kampányok során tanúsított durva reakcióival a függetlenedéspártiak malmára hajtotta a vizet.

Ez a politikai stratégia ugyanakkor nagyon komoly kockázatokkal is jár: ahogy a konfliktuskeresés függetlenedéspárti szavazókat is elbátortalaníthat, és a nemzetközi közösség egyöntetű elutasításába ütközik, egyúttal kiszámíthatatlanná teszi a pekingi vezetést is, amely többször figyelmeztette Tajvant, hogy bármilyen formális lépés a függetlenedés felé háborúhoz fog vezetni.

A mérsékelt politika győzelme

Csen a 2004-es tavaszi elnökválasztáson másfél millióval több szavazatot kapott, mint a legutóbbi elnökválasztás alkalmával. A tajvani elnök joggal érezhette, hogy erősödött a támogatói bázisa, annak ellenére, hogy kuomintangista kihívóját csak hajszálnyival tudta megelőzni. A 2004. decemberi parlamenti választás azonban új helyzetet teremtett. Habár az összes leadott szavazatból a függetlenedést propagáló kormánypártra leadott szavazatok aránya a 2001-ik évi 33,4%-ról 35,7%-ra nőtt, és mintegy 300 ezerrel szavaztak többen a DPP-re, mint a KMT-re, a kormánypárt és szövetségese, a Taiwan Solidarity Union (TSU) elvesztette a választást.

A következő táblázat a 2004-es parlamenti választás eredményeiről ad áttekintést. A pártok mellett feltüntetett színekből kitűnik, hogy a kormánypárti választási koalíció, azaz a „zöld tábor” (*pan-green camp*) 15 mandátummal maradt alul kihívójával, az ellenzéki Kuomintang által vezetett „kék táborral” (*pan-blue camp*) szemben. A törvényhozás 225 helyéből 113 helyet kell megszerezni az abszolút többséghez. A kormánypárti koalíció 101

mandátumot szerzett. Az ellenzéki koalíció 114+2 mandátummal (két KMT jelölt függetlenként indult) maradt a törvényhozás többségi ereje.

1. táblázat: A 2004-es törvényhozási választás eredménye

	Mandátumok számának változása: 2001/2004	Mandátumok megoszlása (%) 2004-ben	Szavazatok megoszlása (%) 2004-ben
Democratic Progressive Party - DPP (zöld)	87/89	39,6	35,72
Taiwan Solidarity Union – TSU (zöld)	13/12	5,3	7,78
Kuomintang - KMT (kék)	68/79	35,6	32,82
People’s First Party – PFP (kék)	46/34	15,1	13,89
Chinese New Party - CNP (kék)	1/1	0,3	0,13
Pártonkívüliek	9/10	4,1	9,57

Forrás: Charles H. C. Kao: Election Results and Enhancing Taiwan’s Competitiveness, Commonwealth Publishing Group Institute of Knowledge Economy and Management, 2005.

A választás alacsony, 59,2%-os részvételi aránya az ellenzéknek kedvezett. Elsősorban a biztos pártpreferenciával nem rendelkező szavazók maradtak távol a szavazástól. A kormánypártok nagy magabiztossággal, a győzelem biztos tudatában folytatták kampányukat, ami csökkentette híveik részvételi készségét. Ugyanakkor az ellenzéki táborban a márciusi elnökválasztási kudarcnak részvételre buzdító hatása volt. Charles Kao, Csen elnök egyik *spin doctora* – a közvéleménynek Tajvan és a szárazföld, illetve Tajvan és az USA közötti feszültségek miatt érzett aggodalmával indokolta az alacsony részvételt.¹⁹

A választók egyszersmind a mérsékelt politikára szavaztak. Elutasították mind a kormánypárti, mind az ellenzéki szélsőségeket: a Li Teng-huj által „párton kívülről” támogatott radikális függetlenségi platform (TSU), valamint a 2000-es elnöki kampány során a KMT-ből kivált és az „egy Kína” és az „újraegyesítés” politikáját hirdető másik szélsőséges politikai alakulat, a PFP programját.

A 2004-es parlamenti választások után a 2005 decemberében közepesen magas részvétel mellett megtartott helyhatósági választások rajzolták át újra Tajvan politikai térképét. Az eredmények egyrészt igazolták a 2004-es választásokon tapasztalt tendenciát – a kormánypárt fokozatos gyengülését -, míg a 2005 augusztusában megválasztott új és dinamikus pártelnökkel induló KMT egyértelmű előretörését jelezték. A sziget 23 tartományi és városi vezetéséért folyó küzdelemben az ellenzéki KMT a szavazatok 50,96%-át nyerte el, a 2001-es helyhatósági

választásokon szerzett 35,06%-hoz képest, míg a DPP nagyjából 3,5%-al teljesítette alul a 2001-es 45,27%-os eredményét. A kormánypárt valamennyi északi tartományban a KMT javára veszített, és a hagyományosan hátszágának számító déli szigetrészre szorult vissza.²⁰

A 2006 decemberében a fővárosban és a déli hátszág legnagyobb városának számító Kaohsiungban megtartott polgármester-választások is az egy évvel korábbi eloszlást mutatták: míg a Nemzeti Párt biztos győzelmet aratott az északi Tajpejben, a déli „zöld” Kaohsiungban a DPP jelöltje szerepelt jól.

A tajvani identitástudat mint politikai törésvonal

A tajvaniak nem vonják kétségbe, hogy a tajvani kultúra a kínai kultúra része. Ezzel szemben az elmúlt hat év választási eredményeiből is könnyen kiolvasható, hogy – bár számuk rendkívül nehezen becsülhető – tetemes azoknak a száma a tajvani lakosságon belül, akik Tajvant politikailag nem Kína részének tekintik, hanem hazájukra önálló, szuverén államként tekintenek. A választási részvételi adatokból az is kitűnik, hogy a tajvani lakosság él a demokrácia teremtette részvételi lehetőségekkel, és úgy tűnik, politikai kultúrája példásan megfér a demokratikus keretek között.

A Tajvanon rendszeresen végzett identitáskutatások a magukat kizárólag tajvaniaknak vallók számának növekedését mutatják, a magukat kínai identitásúnak vallók térvesztésével párhuzamosan. Különösen érdekes, hogy az 1996-os „rakétaválság” időszakában, amikor a KNK provokatív rakétakilövésekkel válaszolt Tajvan első szabad elnökválasztására, a magukat tajvaniaknak vallók száma hirtelen visszaesett. A függetlenségpárti Csen elnök megválasztásának évében viszont messze a legmagasabb értéket mutatta. Az idekapcsolódó ábra adatai ezeket a tendenciákat szemléltetik.

A Tajvanon rendszeresen végzett identitáskutatások a magukat kizárólag tajvaniaknak vallók számának gyarapodását mutatják. A függetlenedés gondolatának elfogadása, illetve elutasítása jelenti ma a legfőbb törésvonalat a tajvani politikai rendszerben. A függetlenedési gondolat elfogadói – akiknek száma aktuálpolitikai tényezők függvényében is folyamatosan változhat – ma a lakosság talán felét tehetik ki, és a legnagyobb kormányzó pártnak, a DPP „zöld táborának” jelentenek egy stabil támogatói bázist. A DPP-re jellemzően a déliek, a

¹⁹ Charles H. C. Kao: *Election Results and Enhancing Taiwan's Competitiveness*, Commonwealth Publishing Group Institute of Knowledge Economy and Management, 2005.

²⁰ Central Election Commission (Választási Bizottság), Taiwan, www.cec.gov.tw letöltés: 2007.01.09.

mezőgazdaságban foglalkoztatottak, a szegényebbek, a protestáns gyülekezetek tagjai és a több száz évvel ezelőtt a szárazföldről áttelepült kínaiak leszármazottai szavaznak.²¹

2. táblázat A „zöld tábor” megerősödésének etnikai háttere

	Csak tajvani	Tajvani és kínai	Csak kínai	Más, egyéb
1992	16,7%	36,5%	44,0%	2,8%
1994	28,4%	49,9%	21,7%	0%
1996	24,9%	49,5%	20,5%	5,1%
1998	38,0%	44,9%	12,3%	4,8%
2000	45,0%	39,4%	13,9%	1,7%

Forrás: Chang, Hui-ying; Lee Teng-hui: 1988-2000 Twelve Years in Power, in: Ming-Yeh T. Rawnsley, Communications of Identities in Taiwan: From the 228 Incident to FTV, 2003, p. 280.

A KMT, a nacionalista párt szimpatizánsai elsősorban az északiak, a fővárosban élők és az államapparátus tagjai. A köztisztviselők, a hadsereg és a rendőrség tagjai, illetve az önkormányzati tisztviselők mellett az őslakosok és a kisvállalkozók nagy része is a Kuomintangot támogatja, különösen, ha kínai érdekeltségű vállalkozásuk van. Általában a tajvani elit is a nacionalista párt szavazóbázisát jelenti, így a szárazföldről elmenekült iparos és katonai arisztokrácia családjai, azok, akiknek rokoni kapcsolataik vannak a szárazföldön. Továbbá a Tajvanon élő katolikusokat is a „kék táborba” sorolhatjuk.²²

A Kuomintangot a mai politikai közvélemény – így a KNK is – már a tajvan függetlenségi törekvések ellenpontozójának tekinti, hiszen a KMT mindvégig megmaradt az évtizedek óta vallott (egy nem kommunista vezetésű szárazfölddel való) egyesülés koncepciójánál, vagyis a Kínai Kommunista Pártot és a KMT-t az „egy Kína elv” állítja közös platformra. Mivel a tajvani függetlenedést a KMT nem tekinti politikai alternatívának, sokkal kompromisszumkészebbnek tűnik a szoros-közi viszonyok kezelésében is. Ezt támasztja alá Lien Csannak, a KMT akkori elnökének útja 2005 tavaszán az „anyaországba”. Pekingi, illetve nankingi látogatása során a pártelnök a legmagasabb rangú vendégeknek kijáró fogadtatásban részesült; a szárazföldi születésű tajvani ellenzéki politikust Hu államelnök is fogadta.²³ Ilyen politikai lépésre az elmúlt hatvan évben nem volt precedens, és a „béke jegyében” lezajlott

²¹ A Tajpeji Magyar Kereskedelmi Irodának a tajvani közvélemény-kutató cégek adataira hivatkozva készült digitális munkaanyaga, 2005-ből.

²² u. o.

²³ *Taiwan opposition leader in China*, BBC News, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4482617.stm> letöltés: 2006.06.04

szárazföldi látogatás kétségkívül megalapozta a pártvezetőségtől azóta megvált Lien Csan politikai hagyatékát.

A jövő évben esedékes elnökválasztáson a KMT részéről elképzelhető, hogy a párt karizmatikus politikusa, Ma Ying-jeo fog indulni, aki nyolc évig volt Tajpej főpolgármestere (1998 és 2006 között). Habár egykori igazságügy-ministersége óta korrupció elleni küzdelméért a „Mr. Justice” becenevet kapta, 2007 elején lemondott pártelnökségéről, miután az ügyészség vizsgálatot indított ellene főpolgármestersége alatt elkövetett állítólagos pénzügyi visszaélései miatt, aminek ügyében a kormánypárt politikusai 2006 augusztusa óta támadják az ellenzéki politikust. Még nem tudni, hogy a Harvardon végzett és angolul kitűnően beszélő politikus kinek lehet a kihívója a jövő évi elnökválasztáson, amennyiben az ellene folytatott eljárás nem bizonyítja be az őt ért vádakát. A rokonai és beosztottjai révén ugyancsak korrupciós vádakba keveredett Csen elnök ugyanis a tajvani választási törvényekből kifolyólag nem tud a DPP színeiben harmadik ciklusáért versenybe szállni.

A 2008-as elnökválasztáson várhatóan minden korábbinál nagyobb jelentőségű lesz az anyaországgal kapcsolatos viszony értékelése, és a tajvani választók valószínűleg arról is ítéletet fognak alkotni, hogy vajon az elmúlt két ciklus „doktriner” politikája kedvezőbb-e a sziget elsősorban kis-és középvállalkozásokra épülő gazdaságának szempontjából, vagy a függetlenedési vágyakat immár háttérbe szorítva inkább a „több” és „akadálymentesebb” kapcsolatrendszer kiépítésére kellene a tajpeji vezetőket ösztönözni. A jelenlegi politikai napirend ismeretében ugyanis a „függetlenség-pártiság” és a „konszenzuspolitika” egyelőre egymást kizáró politikai opciókként jelentkeznek. A kormánypárt 2008-as sikere ennél fogva nagyban függhet attól, hogy a szárazfölddel kapcsolatos politikáját miként határozza meg, és miként kommunikálja a tajvani lakosság számára. Vajon továbbra is a szárazföldi katonai fenyegetés tükrében akár indokoltnak vélhető és Csen elnök által a 2005-ös helyhatósági választási vereség óta kizárólagos politikai opcióként használt *félelemkeltés* politikai eszköztárhoz nyúlnak a kormánypárt politikusai, vagy a *status quo* megőrzéséért újfajta szoros-közi doktrínával állnak elő?

Tajvan és az „anyaország” viszonya

A KNK által felvetett országegyesítési koncepció, az „egy ország – két társadalmi rendszer” formula nem találkozik a tajvani vezetés egyetértésével, noha Peking még több engedményt – gyakorlatilag teljes autonómiát – ígér a szigetnek, mint Hongkongnak és

Makaónak. Tajvanon ugyanakkor Hongkong és Makaó példája önmagában nem jelent meghatározó tényezőt a kérdés koncepcionális kezelésében, mivel korábban mindkét terület gyarmati státuszban volt. Ráadásul a tajvaniak a napjainkra markánssá vált életszínvonalbeli, politikai és gazdasági különbségek következtében sokkal kevésbé érzik magukat a kínai nemzet részének, mint az 1997-ben visszacsatolt Hongkong lakossága.²⁴ Tajvan a KMT 1949-es áttelepülése óta soha nem került sem a pekingi kormány hatalma, sem külföldi uralom alá, s így a közvélemény többsége – Hongkongtól és Makaótól eltérően – *de facto* önálló entitásnak tekinti hazáját.²⁵

Az országegyesítés pekingi megítélésében 1999 végén Pekingben is új helyzetet teremtett Makaó kínai visszavétele, amellyel lezárult a folyamat egyik lényeges, különálló szakasza (a volt gyarmatok visszacsatolása), és immár csak a tajvani kérdés maradt rendezetlen. Ennek alapján a kínai vezetés a makaói szuverenitásváltási ünnepek kapcsán nyilvánosan is meghirdette azt a célt, hogy Tajvant belátható időn belül visszacsatolják az anyaországhoz.

A feszültség a Tajvani-szorosban az utóbbi években erőteljes hullámzást mutatott. Csen Suj-pien függetlenségpárti elnök másodízben történő megválasztása ismét kiélezte a feszültséget a két fél között. A viszonyt csak rontotta, hogy a szárazföldi Kína törvényalkotói 2005-ben jóváhagyták az „elszakadásellenes törvényt” (*anti-secession law*), amely fegyveres beavatkozásra ad felhatalmazást, ha Tajvan hivatalosan kinyilvánítja a függetlenségét. A törvény elfogadása – noha a paragrafus semmi olyat nem tartalmazott, ami korábban hivatalosan ne hangzott volna el – Tajvanon egyöntetű ellenkezést szült, ami egy időre pártszimpátiáktól függetlenül kovácsolta egybe a tajvani, vele együtt pedig részben a nemzetközi közvéleményt is, Pekinggel szemben.

A szoros-közi viszonyokban ugyanakkor fordulópontnak bizonyult a már említett Lien Csan-látogatás 2005 tavaszán. A nacionalista politikus látogatása és Hu államelnöknek felajánlott – inkább szimbolikusnak tekinthető – „*tajvani meghívása*” ugyanis nagy mértékben megváltoztatta a tajvani lakosságnak a szárazfölddel és annak kommunista vezetésével kapcsolatos percepcióit. Mindeközben Csen elnököt a KMT „békepolitikája” kifejezetten konfrontatív és populista szerepbe kényszeríti, aki ebből a szerepből kifolyólag egyre kevésbé bírja a külföld – így az Egyesült Államok – és saját hazai közvéleményének bizalmát. A pekingi politika ugyanis mára rendkívül jó érzékkel használja ki a 2004-es választások óta kialakult

²⁴ Lee Kuan Yew: *From Third World to First – Memoirs of Lee Kuan Yew*, Times Media Private Limited, Singapore, 2000, pp. 633-634.

tajvani belpolitikai megosztottságot, és míg a Kuomintangban a dialógusra nyitott tajvani partnerre talált, Csen elnök szeparatista „tüskeállásából” egyre több politikai hibát követ el, és számos lépése vonja kérdőre politikai megbízhatóságát.

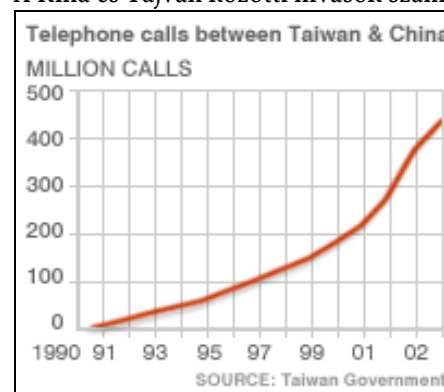
Mindeközben az elnöki posztra aspiráló új KMT-elnök – Ma Ying-jeo –, úgy tűnik, követni fogja a Lien Csan által megkezdett pragmatikus „békepolitikát”, aminek már nyomatékot adott azzal az ígéretével, hogy elnöksége során lehetővé teszi a szoros-közi közvetlen közlekedési forgalmat, amivel a szigetet elképzelése szerint a régió „gazdasági középpontjává” emelné.²⁶

A szoros-közi kapcsolatok társadalmi dimenziói

Tajvani vállalatok hivatalos mutatók szerint több mint 50 milliárd USD²⁷értékben fektettek be – elsősorban off-shore cégeken keresztül – a szárazföldön, és immár több mint egymillió tajvani él a szárazföld nagyvárosaiban, jórészt tőkések, gyártulajdonosok és vállalkozók.²⁸ Tajvan és a kínai szárazföld gazdasági kapcsolatai napjainkban talán soha nem látott konjunktúrával jellemezhetők, noha a gazdasági kapcsolatokban rejlő komolyabb lehetőségeket még messze nem használja ki a két fél. Sőt, a tajpeji vezetés a szárazfölddel szembeni „bekeményítő” hangnemének részeként a közelmúltban a tőkeforgalom korlátozására tett intézkedéseket.

A 2005-ös és a 2006-os évben a kínai Holdujév alkalmából a két országrész között közvetlenül közlekedő charter repülőgépjáratok beindítása – és az ezt a lépést megalapozó 2005-ös makaói tárgyalások a két fél képviselői között – ugyanakkor fontos politikai szimbólumértékkel bírtak. Az 1949 óta a két országrész közötti első közvetlen repülőjáratokat lehetővé tevő egyezmény egy kormányközi jellegű megállapodás eredménye, ahol a tajvani kormány a szárazfölddel kapcsolatos ügyek vitelével megbízott hivatalának,

1. ábra
A Kína és Tajvan közötti hívások száma

Forrás: Telephone calls between Taiwan & China, *BBC News* www.bbcnews.com.

²⁵The Office of the President of the Republic of China. Government Information Office. <http://www.gio.gov.tw/taiwan-website/4-0a/20050301/2005030101.html>.

²⁶ *Taiwan opposition leader sworn in*, BBC News. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4165364.stm> letöltés: 2006.06.04.

²⁷ A valóságos érték ennek az összegnek a többszöröse, körülbelül kétszerese.

valamint „félhivatalos” szervként működő alapítványának hivatalnokai a szárazföldi kormányzati tükörszervek, illetve a szárazföldi polgári légügyi hatóság vezetőivel folytattak tárgyalásokat, és jutottak a repülőjáratok beindítását lehetővé tevő közös megállapodásra.²⁹

A tajvaniak egy része jogosan aggódik amiatt, hogy a tajvani gazdaság túlonútul támaszkodik Kínára. Egyidejűleg mások viszont azzal érvelnek, hogy a gazdasági kapcsolatok éppen egy fegyveres konfliktus lehetőségeit oszlatják el, arra a gazdasági kockázatra utalva, amit a KNK gazdasága szenvedhet el, ha háborúba kezd gazdasági partnerével, Tajvannal. Megint mások azt vizionálják, hogy a sziget számára óriási gazdasági haszonnal járna, ha a két országrész között immár nem lenne többé akadály a gazdasági együttműködésnek, és a politikai szempontok a két fél gazdasági együttműködésének margójára kerülhetnének.

Az elmúlt években rohamosan bővült a kapcsolat Tajvan és a kínai szárazföld között a gazdaság, a kultúra, a turizmus és az emberek közötti közvetlen érintkezés terén. Részben a KMT politikusainak útjai is bizonyították, hogy szaporodott a politikai érintkezések száma, és kiépültek a kapcsolatok intézményes alapjai is.

A Kuomintang részéről e kapcsolatoknak a mélyítése valós törekvésként jelenik meg, és ez szimpátiával találkozik a szárazföldi vezetés részéről. Éppen ezeket a kibontakozó szoros-közi kapcsolatokat támadta meg a függetlenségpárti elnök, amikor az 1990-ben alapított és számos nagyszabású szoros-közi egyeztetést felügyelő *Nemzeti Újraegyesítési Tanácsot (National Unification Council)* 2006 márciusában „a szárazföld katonai fenyegetésére” hivatkozva a politikai irányelveivel egyetemben „semmisnek ítélte”.³⁰ Itt fontos megjegyezni, hogy a „semmisnek ítélet” fogalmilag nem azonos az intézmény teljes eltörlésével, hiszen Csen elnöknek már a 2000-es választási ígéretei között is szerepelt a szárazfölddel folytatott politikai párbeszéddel kapcsolatos intézményeknek a tiszteletben tartása. A szinte egybehangozóan veszélyesnek minősített döntés ugyanakkor valószínűleg nagyobb nemzetközi és hazai népszerűségvesztéssel járt az elnök számára, mint ahány függetlenségpárti szavazatot mobilizálhatott vele. Mindemellett a populista intézkedés kitűnő támadási felületet biztosít a mai napig a pekingi vezetés számára is, amely a tajvani lépés következtében nem került nagyobb nemzetközi nyomás alá, és nem kényszerül a Tajvanra célzott harcászati rakétáinak elirányítására.

²⁸ *Country Briefings: Taiwan, The Economist*, www.economist.com. letöltés: 2006.06.04.

²⁹ *Air pact marks step to official talks*, <http://www.etaiwannews.com/Editorial/2005/01/18/1106013521.htm> letöltés: 2006.06.04

Diplomácia másként

Amikor az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 1945-ben megalakult, a Kínai Köztársaság egyike volt az alapítóknak, és állandó tagságot kapott a Biztonsági Tanácsban. Ezt a tényt az ENSZ Alapokmányának 23. és 110. cikke is rögzíti. Az 1971-es év azonban a fordulatot hozott, ekkor ugyanis megszűnt Tajvan ENSZ-tagsága. Az ENSZ Közgyűlése elfogadta a 2758. számú határozatot, amellyel a Kínai Népköztársaságot felvette a világszervezetbe, arra kényszerítve a Kínai Köztársaságot, hogy az visszavonuljon az ENSZ valamennyi szervezetéből és függesse fel a szervezet keretein belül folytatott mindennemű tevékenységét.³¹ Ezek után *Kína* helyét a Kínai Népköztársaság képviselője foglalta el. Az Egyesült Államok ugyan felvetette a lehetőséget, hogy mindkét entitás maradjon az ENSZ tagja,³² de miután Peking átvette a korábban a tajvani rendszer által is vallott felfogást a kizárólagos képviselettel kapcsolatban, a Kínai Köztársaság nem maradhatott a világszervezet tagja.

Az USA 1979-től a KNK-t ismeri el hivatalosan Kína törvényes képviselőjeként, ekkortól vette fel vele a *hivatalos* diplomáciai kapcsolatot, míg Tajvannal megszüntette azt. A Kínai Köztársaság viszont az elmúlt két évtizedben nagy mértékben fejlődött, mind a demokratikus politikai átmenet terén, mind gazdasági téren. Erre a teljesítményére alapozva a tajvani kormány 1993-ban hivatalos kampányt indított azért, hogy ismét részt vehessen az ENSZ tevékenységében. Tajpej a világszervezetből való kikerülése óta küzd azért, hogy – először legalább megfigyelőként – visszakerülhessen az Egyesült Nemzetek Szervezetébe és más nemzetközi szervezetekbe, pl. a WHO-ba. A Tajvannal hivatalos kapcsolatot fenntartó államok csoportja minden évben kezdeményezi, hogy az ENSZ Közgyűlése vegye napirendjére a tajvani tagság kérdését. Ezek a kísérletek a KNK ellenállása miatt eddig nem vezettek eredményre. Míg a KNK a fordulat óta hallani sem akar Tajvan jelenlétéről nemzetközi *politikai* szervezetekben, beleértve az Egyesült Nemzetek Szervezetét is, létezik egy álláspont, mely szerint Tajvan esetleges ENSZ-tagsága tulajdonképpen előremozdítaná a két entitás egyesítésének ügyét, hiszen ez nemcsak fórumot teremtene képviselőik rendszeres tárgyalásai számára, de

³⁰ *US presses Taiwan over Council*, BBC News <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4769964.stm> letöltés: 2006.06.04.

³¹ Jason C. Hu: *Az ENSZ-tagságért*, in: Tajvan, Kínai Köztársaság, Taipei Representative Office in Hungary, 1996.

³² Majoros Pál, i.m.: p.58.

megnövelné annak az esélyét is, hogy egyenlő felekként folytassanak megbeszéléseket az újraegyesítésről.³³

A Kínai Köztársaság 1971-től, az ENSZ-ből való kivonulása óta viszonylagos nemzetközi elszigeteltségben él. Napjainkban a Tajvant elismerő államok száma 27. Ezek többsége kis közép-amerikai, karib-tengeri szigetország, ill. néhány – a tajvani segélyektől függő – szegény fekete-afrikai állam. Ezek az országok a szokásos formában tartanak fenn diplomáciai képviselőket a szigeten. Jelenleg csak egy európai nagykövetség, a vatikáni *nunciatura* működik Tajpejben.³⁴ Noha egy ideje hallani lehet olyan politikai jóslatokat, miszerint a Vatikán is megszakíthatja diplomáciai kapcsolatait Tajpejvel, és Pekingbe helyezheti át nunciatúráját, a jóslatokra alaposan rációzott az áttörő tajvani diplomáciai siker, amelynek eredményeként Csen tajvani elnök – hivatalos olasz vízummal – más államfőkkel együtt vehetett részt II. János Pál pápa 2005. április 8-i vatikáni temetésén. Csen elnök így az első tajvani elnök volt, aki hivatali ideje alatt látogatást tett Európában. A becslések szerint több millió katolikus hívőt számláló KNK képviselői mindeközben a történeteken látványosan megbotránkozva távol maradtak II. János Pál pápa temetéséről,³⁵ és ez a diplomáciai közjáték átmeneti szimpátiát nyert a tajpeji vezetés számára.

A tajvani külpolitika legfontosabb kérdése a nemzetközi szinten a Pekinggel folytatott kemény pozícióharc, a külpolitikai elszigeteltségből való kitörés. A KNK-val diplomáciai kapcsolatot fenntartó államok a pekingi kormányt ismerik el Kína egyetlen törvényes képviselőjének, míg Tajvant Kína részének minősítik. Tizenhat európai uniós állam mindeközben kb. 200-250 tisztviselőjét állomásoztatja a szigeten, akik kereskedelmi, turisztikai, kulturális irodákban és intézetekben dolgoznak, és ekképp sajátos módon, de politikai kapcsolatokat is ápolnak Tajvannal. Ezt Peking tudomásul veszi, és csak akkor él a politikai és gazdasági nyomás eszköztárával, ha egyes országok hivatalosnak minősíthető, kapcsolatfejlesztő lépéseket tesznek. Az amerikai kontinens országai mellett az európai országokban is működik körülbelül 28 tajvani iroda,³⁶ míg az összes külföldi tajvani képviselő száma körülbelül 120.³⁷

Tajvan – gazdasági lehetőségeit felhasználva – erőteljesen törekszik külpolitikai mozgásterének bővítésére. Jelentős pénzügyi támogatást ígér egyes fejlődő államoknak

³³ Jordán Gyula: i.m.: p. 4.

³⁴ A Tajpeji Magyar Kereskedelmi Irodának a tajvani GIO (Government Information Office) adataira hivatkozva készült digitális munkaanyaga, 2005-ből.

³⁵ *China's tense links with the Vatican*, BBC News, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4423845.stm> letöltés: 2006.06.04.

³⁶ A Tajpeji Magyar Kereskedelmi Iroda a tajvani GIO adataira hivatkozva készült digitális munkaanyaga, 1999-ből.

³⁷ Jordán Gyula: i.m.: p. 1.

diplomáciai kapcsolatlétesítés fejében, illetve a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozásának támogatásáért. Ez azonban – jórészt a KNK ellenlépései miatt – napjainkban már alig hoz eredményt, és még Csen elnök is fenntartásokat táplál a „csekkfüzet-diplomácia” iránt. Ezzel együtt tény, hogy az apró baráti államok jelentik Tajvan egyetlen szócsövét az ENSZ-ben.

Az Egyesült Államok Tajvan „legjobb barátja”?

Az Egyesült Államok tagadhatatlanul Tajvan legfontosabb szövetségese. A barátság a II. világháború utáni hidegháborús években épült ki, és a legnagyobb próbáját 1979-ben, Jimmy Carter elnöksége alatt kellett kiállnia, hiszen Carter a KNK-val igyekezett elmélyíteni a kapcsolatokat. Az amerikai Kongresszus Carter lépését a „*Taiwan Relations Act*”³⁸ elfogadásával ellensúlyozta.

Az USA politikáját a „*Taiwan Relations Act*” elfogadása óta a „stratégiai ambivalencia” jellemzi, ami egy politikai egyensúlyozást jelent a felemelkedő Kína és a politikai szövetséges Tajvan között. Ez az ellentmondás különösen élesen jelentkezik a szokás szerint rugalmas hozzáállást tanúsító amerikai kormányzatok és a Tajvannal hagyományosan szimpatizáló amerikai Kongresszus között.³⁹

Amerika döntőbírói szerepe a szoros-közi vitában a legtisztábban 1996-ban nyilvánult meg, amikor a KNK provokatív rakéta-hadgyakorlattal akarta befolyásolni a sziget első szabad elnökválasztását, amire Bill Clinton a vietnámi háború óta a térségben példátlan erődemónstrációval válaszolt, és a Tajvani-szorosba küldte az amerikai haditengerészet hadihajóit.⁴⁰ Az incidens azonban rádöbbsentette Washingtont annak veszélyeire, hogy kénytelen lehet valaki más háborúját megvívni a régióban, így 1999-ben Clinton előállt a „három nem” politikájával. Ebben ellenezte Tajvan függetlenedését, a „két Kína” elvét és Tajvan olyan nemzetközi szervezetekbe való felvételét, amelyek az államiságot írják elő a tagság feltételeként.⁴¹

³⁸ A törvény lehetővé teszi az USA és Tajvan közötti „kvázi-diplomáciai” kapcsolatok fenntartását a Tajpeji Amerikai Intézetten keresztül. További fontos eleme, hogy lehetővé teszi az USA számára, hogy Tajvant védelmi fegyverzettel lássa el, valamint, hogy az USA fenntartsa magának a jogot, hogy elhárítson minden olyan erőszakos cselekményt, amely a sziget lakóinak gazdasági és társadalmi békéjét sértheti. A KNK a *Taiwan Relations Act*et hivatalosan nem fogadja el és a dokumentumot a kínai belügyekbe való amerikai beavatkozásnak tekinti. http://usinfo.state.gov/eap/Archive_Index/Taiwan_Relations_Act.html.

³⁹ Lee Teng-hui: *The Road to Democracy*, PHP Institute, Tokió, 1999., pp. 131-132.

⁴⁰ Taiwan Crisis, <http://www.globalsecurity.org/military/ops/taiwan.htm> letöltés: 2006.06.07.

⁴¹ *Cross-Strait Relations: Breaking The Impasse*, National Committee on American Foreign Policy Project, Október, 2000.

Bill Clinton utódja, George W. Bush már inkább a washingtoni „héják” felfogását képviseli és a Kínai Népköztársaságot az USA „stratégiai versenytársaként”⁴² határozza meg. Bush elnök beiktatása után az új doktrínával egyetemben ígéretet tett Tajvan katonai kapacitásának növelésére, és 2001 áprilisában nyolc új, dízelhajtású tengeralattjáró beszerzését javasolta a tajvani félnek. A tajvani haditengerészet ugyanakkor az amerikai és holland gyártmányú egységekből álló, részben elavult tengeralattjáró-flottáját az amerikai elnök hat évvel ezelőtti javaslata óta sem tudta új szerzeményekkel kiegészíteni. Az amerikaiak, nyilvánvalóan Peking reakcióitól tartva, folyamatos kifogásokkal hátráltatják a tajvani beszerzést, amelyet a kuomintangista ellenzék is meg akar akadályozni. A kérdés Peking számára is hűsbavágó, tudniillik a tajvani tengeralattjáró-flotta korszerűsítése és számbeli növelése a szoros-közi stratégiai viszonyokat alapjaiban befolyásolná; a tajvani haditengerészet korszerű tengeralattjárókkal sokkal hatékonyabban akadályozhatna meg egy esetleges partraszállást. Habár Bush elnök megerősítette, eltökélt szándéka, hogy a „*Taiwan Relations Act*” alapján megfelelően segítse Tajvant és ehhez az amerikai állásponthoz Japán, Dél-Korea és Szingapúr is csatlakozott, az elnök kifejezetten ellenségesen viszonyul Csen elnök függetlenedési törekvéseihez, és Washington folyamatosan figyelmezteti a tajpeji vezetőket a *status quo* felrúgásának veszélyeire. A washingtoni adminisztráció többször is egyértelművé tette, hogy ellenez minden olyan egyoldalú lépést, amely a Tajvan és Kína közötti *status quo* megváltoztatására irányul. Ennek megfelelően Washington bírálatot fogalmazott meg Csen elnök 2004-es népszavazási kezdeményezésével kapcsolatban is, ami kétségtelenül nyomot hagyott a tajvani-amerikai kapcsolatokon.⁴³ Ugyancsak a két fél közötti elhidegülés jelét mutatta a 2006. május 3-i incidens is, amikor a tajvani elnököt a latin-amerikai körútjára szállító repülőgépnél az amerikai hatóságok egy hosszabb megállás helyett csak egy gyors alaszka üzemanyag-felvételt engedélyeztek. Ez az elbánás azért is szokatlan volt, mert tajvani politikusok általában tranzitálhatnak az USA területén, sőt tizenegy évvel ezelőtt tajvani elnök – Li Teng-huj személyében – tett már látogatást az Egyesült Államokban. (Li Teng-huj annak idején egykori tanulmányainak helyén, a Cornell Egyetemen tartott beszédet.)

Véleményem szerint vitán felül állhat az a megállapítás, hogy az Egyesült Államok a „terror elleni háború” miatt nem kíván a Távols-Keleten is konfrontálódni az egyre erősebb Kínával, és elemi érdekek fűzik a béke és a nyugalom megőrzéséhez a Tajvani-szorosban. Következésképpen Washington is – Pekinghez hasonlóan – a konszenzuskereső Kuomintang

⁴² „Strategic competitor”.

⁴³ *Taiwan Crisis*, GlobalSecurity.org, <http://www.globalsecurity.org/military/ops/taiwan.htm> letöltés: 2006.06.04.

választási győzelmét látná szívesen, és a továbbiakban is ellenezni fogja a jelenlegi tajpei vezetés függetlenedéspárti megnyilvánulásait.

Összegzés és néhány megjegyzés a kilátásokról

Tanulmányomban megpróbáltam jelezni a szoros-közi viszonyok és a tajvani politikai rendszer várható fejleményeit. Véleményem szerint Tajvan politikailag kritikus időszak előtt áll: a 2007-es és 2008-as év törvényhozási és államfő-választásai várhatóan tovább polarizálják majd a tajvani társadalmat. A korrupciós vádakkal támadott Csen elnök és a Demokratikus Haladás Pártja népszerűségének mélypontján néz az újabb kihívások elé. Ha a függetlenedéspárti politika ennek ellenére megőrzi, esetleg tovább javítja pozícióit, Tajvan nemzetközi elszigetelődése elkerülhetetlen, és a szárazfölddel folytatott fegyveres konfliktus is valószínű fenyegetés marad. Az esetleges belpolitikai fordulat és a Kuomintang visszakerülése a hatalomba ugyanakkor egy történelmi léptékű enyhülés időszakát hozhatja, és teljesen új fejezetet nyithat a szoros-közi kapcsolatok történetében.

Mindeközben a tajvani identitás erősödése a két országrész újraegyesülését hátráltathatja, miközben a növekvő gazdasági egymásrataltság és a társadalmi kapcsolatok bővülése a két országrész között a fegyveres konfliktus eshetősége ellen szól. Véggkövetkeztetésem azonban az, hogy a fegyveres konfrontáció leginkább a Kínai Népköztársaság szándékaitól és magatartásától függ. A világpolitika színterén egyre öntudatosabban fellépő nagyhatalom 2008-ban olimpiát rendez, ami a nemzetközi közösség figyelmét a kínai gazdasági csodára fogja irányítani, és Peking mindent meg fog tenni, hogy legbarátságosabb arcát mutassa a világnak. A külföldi delegációk hazautazása után azonban a Kínai Népköztársaság politikai és katonai súlyához mérten a szoros-közi viszonyok újrarajzolására vállalkozhat.

Nehéz Győző:

A jelenkori amerikai politika a progresszív sajtó tükrében

A 2001. szeptember 11-i események és az arra adott válaszok az amerikai mainstream sajtóból jól ismertek minden magyar olvasó előtt, ugyanakkor a fenti eseményekkel kapcsolatos amerikai rendszerkritikai válaszok, magyarázatok rendszerezett bemutatására Magyarországon - tudomásunk szerint - még nem került sor.

A tanulmány az amerikai rendszerkritikai sajtónak a 2001. szeptember 11. és 2003. március 20. közötti időszak főbb eseményeire adott válaszait, felkínált nézőpontjait, elemző gondolatait mutatja be. Célja annak szemléltetése, hogy az amerikai progresszív sajtó meglévő politikaformáló készsége milyen magyarázatokat adott a fenti - sok szempontból sorsfordító - időszak alatt megjelent problémákra, milyen szellemi pozíciók megfogalmazásával próbálta formálni a közvéleményt és a politikai elit progresszív részét.

A kutatás bepillantást enged a fenti sajtóba, ismerteti a téma szempontjából meghatározó lapokat, és igyekszik bemutatni ezen szellemi műhelyek által képviselt nézeteket, politikai állásfoglalásokat a szeptember 11-i események és az Irak elleni háború kezdete közötti időszak eseményein keresztül.

*Magatok bosszút ne álljatok, szeretteim, bízzátok ezt az Isten haragjára.
Mert meg van írva: enyém a bosszúállás, én megfizetek – ezt mondja az Úr.
(Rómaiakhoz írt levél: 12,19)*

Előszó

A 2001. szeptember 11-i események és az arra adott válaszok az amerikai mainstream sajtóból jól ismertek minden magyar olvasó előtt, ugyanakkor a fenti eseményekkel kapcsolatos amerikai rendszerkritikai válaszok, magyarázatok rendszerezett bemutatására Magyarországon –tudomásunk szerint – még nem került sor. E téma kibontására a Magyarországról kevésbé észrevehető amerikai politikai baloldallal összefüggő korábbi

---

* Nehéz Győző 2001-ben végzett az ELTE BTK politikaelmélet szakos hallgatójaként. Korábban történelem szakos diplomát is szerzett. Kutatási területe az Amerikai Egyesült Államok belpolitikájának rendszerkritikai alapú megközelítése. Az amerikai téma mellett az európai rendszerkritikai mozgalmak bemutatásával is foglalkozik.

kutatásom adta az ötletet. Annak ellenére, hogy az amerikai baloldali politikai szervezetek és mozgalmak akciórádusza meglehetősen korlátozott a politikai napirend formálásában, meglepően sokszínű és igen színvonalas sajtót és ahhoz kapcsolódó kiterjedt alternatív kultúrát mondhatnak magukénak.

A kutatás bepillantást enged ebbe a kultúrába, ismerteti a téma szempontjából meghatározó lapokat, és igyekszik bemutatni az e szellemi műhelyek által képviselt nézeteket, politikai állásfoglalásokat a szeptember 11-i események és az Irak elleni háború kezdete közötti időszak eseményein keresztül.

Jelen kutatás – figyelembe véve az Egyesült Államok szellemi termelésének volumenét – természetesen nem lehet teljes. Az itt bemutatott lapok az amerikai progresszív sajtó legismertebb tagjai. A vizsgálat nem terjedt ki olyan médiumokra, amelyek kimondottan radikális baloldali politikát képviselnek, példányszámuk alacsony, és a témára fogékony közönséget leszámítva nem ismertek.

A tanulmány az amerikai progresszív sajtónak a 2001. szeptember 11. és 2003. március 20. (az iraki háború megindítása) közötti időszak főbb eseményeire adott válaszait, felkínált nézőpontjait, elemző gondolatait mutatja be. Célja annak szemléltetése, hogy az amerikai progresszív sajtó meglévő politikaformáló készsége milyen magyarázatokat ad(ott) a fenti – sok szempontból sorsfordító – időszak alatt megjelent problémákra, milyen szellemi pozíciók megfogalmazásával próbálta formálni a közvéleményt és a politikai elit progresszív részét, miközben az amerikai tömegtájékoztatás általában együtt haladt a Bush-kormányzat politikájával, szinte kritika nélkül átvéve annak Irakot támadó, gyakran hamis információkra épülő politikáját.

Progresszivizmus alatt a baloldali politikát értem; azt a világnézetet és mozgalmat, amelynek a bérből élők helyzetének javítása és a társadalmi igazságosság elősegítése az elsőszámú célja. Az amerikai baloldal széles táborán belül a kifejezés használata alkalmas arra, hogy megkülönböztesse azokat a személyeket és szervezeteket, akik a társadalmi igazságosság elősegítését fokozatosan és mérsékelt reformok segítségével akarják megvalósítani, azoktól, akik mindezeket a változásokat radikális és/vagy forradalmi úton látják kivitelezhetőnek.

A kutatás során feldolgozott sajtódokumentumokhoz a hozzáférés döntő többségét a *The New York Public Library* dokumentumtára biztosította számomra. A szövegben szereplő interjúkat és a folyóirat szövegek magyar változatait személyesen készítettem.

Bevezetés

A 2001. szeptember 11-i drámai események tabula rasá-t jelentettek az amerikai politikai gondolkodásban. Arra keressük a választ, hogy az ikertornyok elleni támadás, és az azt követő másfél év az amerikai progresszív sajtót milyen típusú válaszok megfogalmazására készítette, milyen véleményeket közölt a támadás értékelését és a kormányzat arra adott válaszsorozatát illetően. Mindezt az adott korszak politikatörténetébe ágyazva törekszünk bemutatni.

A szeptember 11-i tragikus eseményekről magyar nyelven is sok dokumentum áll rendelkezésre, éppen ezért itt események ismertetésére nem kerül sor. A tömegmédiák a támadással kapcsolatban leginkább a látványelemekre koncentráltak, a vizuálisan megragadható pillanatokkal sokkolták a közvéleményt, és a bulvárújságírást jellemző stílusban tárgyalták az eseményeket.

A hivatalos közlemények szerint a szaúdi származású Oszama bin Laden hálózata, az Al-Kaida követte el a merényleteket. Oszama bin Laden és szervezete ismert volt az Egyesült Államok titkosszolgálati szerve előtt. Az amerikai kormány által megfogalmazott vélemény szerint a szeptemberi merénylet motivációja szorosán kapcsolódott a kenyai és tanzániai diplomáciai képviselők elleni merényletre adott 1998. augusztusi amerikai válaszra, amely során az amerikai hadsereg a merénylők feltételezett bázisait támadta. A rakétatámadásra válaszként Oszama bin Laden és vezető társai vallási állásfoglalást, fatvát adtak ki – amelyben elítélték az Egyesült Államokat mint azt az országot, amely megszállva tartja az Arab-félszigetet, az Öböl-háború óta folyamatos agressziót követ el az iraki nép ellen, támogatja Izraelt – és erőszakos cselekvésre szólították fel a muszlim világot a fenti állapot megszüntetése érdekében. A Közel-Keleten végrehajtott öngyilkos merényletek forgatókönyvétől eltérő módon a New York-i merényletért a felelősséget sem az Al-Kaida, sem más nem vállalta.¹

---

¹Egy, az a-Dzsazíra arab nyelvű hírtelevízióhoz 2004 októberében eljuttatott videó felvételen Oszama bin-Laden vállalta a felelősséget az ikertornyok elpusztításáért. A 2004 júliusában elkészült kongresszusi vizsgálat a szeptember 11-i merénylet vezető tervezőjének (*principal architect*) az Al-Kaida egyik kulcsszemélyét Khalid Sheikh Mohammed-et nevezte meg, akit Pakisztánban fogtak el 2002-ben, és azóta amerikai őrizet alatt ismeretlen helyen tartózkodik.

Progresszív sajtó

Jelen tanulmány azokra a folyóiratokra terjed ki, amelyek a mainstream nyomtatott média bal peremén találhatóak, és a progresszív közélet szellemi holdudvarát képezik, meghatározóak a progresszív amerikai politika konstituálásában, a progresszív politikai napirend kijelölésében. A vizsgált lapok ismertsége nem magas, társadalmi befolyásuk, tudatformálásuk nem veheti fel a versenyt az országosan ismert médiumokkal, mindenképp a hatalmas korporációk által működtetett televízió-csatornákkal. Ugyanakkor komoly infrastruktúrával rendelkeznek, és megfelelő mélységű és színvonalú alternatív kultúrát tudnak nyújtani. A sajtókutatás eredményeinek vizsgálatánál figyelembe kell venni a képi kultúra versenyelőnyét és funkcionális analfabetizmus stabil jelenlétét.

A vizsgálat nem terjedt ki olyan lapokra, amelyek kimondottan radikális baloldali politikát képviselnek, azokra, amelyek a témára fogékony közönséget leszámítva nem ismertek és példányszámuk is alacsony.² A vizsgálat az általam kiválasztott kilenc progresszív folyóiraatra terjedt ki. Ezek a következők: *Dissent*, *Dollars & Sense*, *In These Times*, *Mother Jones*, *The New Republic*, *New York Review of Books*, *The American Prospect*, *The Nation*, *The Progressive*.

A lapok példányszámával összefüggő adatokat a Szövetségi Törvénykönyv (*United States Code*) 39. fejezetének 3685. §³ értelmében minden lapnak az adott év végén közzé kell tenni. Az adatok 2005-re vonatkoznak. Az összehasonlítás kedvéért a táblázat utolsó két sorában megadom a legismertebb jobboldali politikai folyóiratok adatait is:⁴

---

²Az egyik legjobb példa erre a típusra az *Against the Current* című kimondottan színvonalas rendszerkritikai, 21 éve létező lap, amely az antibürokratikus, alulról szerveződő, forradalmi munkásosztály lapjaként hirdeti önmagát. A folyóiratot a Solidarity nevű forradalmi szocialista szervezet adja ki 1700 példányban.

³ United States Code, Title 39 - Postal Service Sec. 3685. Filing of information relating to periodical publications. http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=browse_usc&docid=Cite:+39USC3685.

⁴A New York-i megjelenésű *National Review*-t 1955-ben alapított William F. Buckley. A lap a konzervatív gondolkodás legpatinásabb írott intézménye. Kérlelhetetlen antikommunizmus és liberalizmus-ellenesség jellemzi. A folyóirat szerkesztői különböző politikai televízió műsorok gyakran meghívott vendégei. A lap ismertebb munkatársai közé tartozik Michael Novak, katolikus filozófus és John Podhoretz médiakommentátor, a *Commentary* című ős-neokon lap főszerkesztőjének fia is. A neokon gondolat legpregnansabb képviselője a washingtoni székhelyű *Weekly Standard*. A Fehér Ház kedvenc folyóiratának számító lap a konzervatív

lap	megjelenés gyakorisága	átlagos példányszám
Dissent	negyedévente	11,127
Dollars & Sense	kéthavonta	6,651
In These Times	kéthetente	21,950
Mother Jones	kéthavonta	255,906
The New Republic	hetente	63,711
New York Review of Books	kéthetente	140,811
The American Prospect	havonta	71,821
The Nation	hetente	209,978
The Progressive	havonta	80,083
National Review	kéthetente	186,105
Weekly Standard	hetente	93,000

A lapok rövid bemutatása:⁵

A new yorki székhelyű *Dissent*-et 1954-ben alapították abból a célból, hogy az amerikai radikális gondolat- és az amerikai progresszív értelmiség szószólója legyen. Kimondottan intellektuális lap. Szociáldemokrata folyóiratként jellemzi magát, de ez a megnevezés magyarázatot kíván. A lap kezdetben valóban az anti-sztálinista baloldal autentikus képviselője volt, de az induláshoz képest megváltozott világpolitikai helyzetben a politikai skálán kevésbé radikális pozíciót vett fel. A szeptember 11-i eseményeket követően – a szerkesztőség néhány tagjától eltekintve – a katonai beavatkozás pártján állt, mind Afganisztán, mind Irak esetében. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne fejtene ki következetes kritikát a Bush adminisztráció tevékenységével szemben. A lap alapvetően Izrael-barát álláspontot képvisel.

---

sajtótulajdonos Rupert Murdoch tulajdonába tartozik. Főszerkesztője a legismertebb neokon gondolkodó, William Kristol.

⁵A lapok bemutatásánál kitérek az Izraelhez fűződő viszonyukra. Az Izraelhez fűződő viszony vizsgálata kicsit hasonlatos ahhoz, mint amikor minden politikai entitást a Szovjetunióhoz képest határoztak meg. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt az adottságot, hogy az egész világon az Egyesült Államokban a legjelentősebb a szervezett zsidó közösség hatása a politikára (jobbra, balra egyaránt). Olyan kérdésekben, mint Irak, Irán, palesztin-kérdés a *Dissent* és a *The New Republic* egyértelműen Izrael-barát álláspontot foglal el. Ironikus módon a jobboldali fundamentalisták – még akkor is, ha nem idegen tőlük az antiszemita gondolkodás – szintén támogatják Izraelt, bár eltérő okokból, mint a fenti két lap. A vallásos jobboldal világképe közel áll a zsidók Ószövetségből táplálkozó világképéhez. Az utóbbiak úgy gondolkodnak, hogy – Jézus második eljövetele során – minden zsidónak meg lesz a lehetősége visszatérni a Szentföldre. Akkor vagy kereszténnyé lesznek vagy szembe kell nézniük a világvége lehetőségével is.

A *Dollars and Sense* című lap a gazdaságpolitika baloldali, rendszerkritikai értelmezését nyújtja az olvasók számára. Célja, hogy alternatívát nyújtson a mainstream média által közölt gazdaság- és társadalompolitikai értelmezéseknek. A lap 1974 óta jelenik meg Bostonban. Izrael kérdésében nem képvisel határozott álláspontot.

Az *In These Times*-ot 30 éve alapította a nemrég elhunyt ismert amerikai szocialista James Weinstein Chicagóban. A folyóirat főbb témái közé a munkásmozgalom helyzete, a média szerepe, környezetvédelem tartozik. Bizonyos kérdésekben túlságosan igazodik a Demokrata Párthoz. A lap tanácsadói testületének tagja az ismert író, Kurt Vonnegut. A lap mérsékelten Izrael-barát.

A *Mother Jones* az Egyesült Államok legnagyobb példányszámú progresszív lapja. Saját lényegét a társadalmi igazságosság iránt elkötelezettségben határozza meg. Nevét a századforduló idején tevékenykedő legendás anarchista szakszervezeti aktivistáról kapta. A lap ismertségét a mainstream sajtót „elkerülő” oknyomozó riportoknak köszönheti. Színvonalas feltáró riportjainak köszönhetően 2001-ben megkapta a *National Magazine Award* díjat, amely az egyik legnagyobb elismerés, amit egy amerikai folyóirat kaphat. A lap 2005-től rádióműsort is működtet az *Air America* nevű progresszív adó műsorszórásának keretében. 1976 óta jelenik meg San Franciscóban. Izrael kérdésében nem képvisel határozott álláspontot.

A *The New Republic* Walter Lippman által 1914-ben alapított washingtoni székhelyű lap. Az amerikai-szovjet szembenállás kezdetével egyidejűleg az addig szinte szovjetbarátnak mondható progresszív folyóirat liberális irányultságúvá váltott, bár a McCarthy-féle kommunista boszorkányüldözéseket élesen elítélte, és még a 60-as években is balosabb irányvonalat képviselt, mint az akkori *The Nation*. A jelenlegi főszerkesztő és tulajdonos, Martin Peretz 1975-től irányítja a lapot. Az új tulajdonos alapvetően átformálta annak arculatát. Ahogy Deák István, az Egyesült Államokban élő neves történész mondta a vele készített interjú során: „*nincs kimondottan markáns politikai irányvonala. Egy szempont van, ami relevánsan meghatározza a lap állásfoglalását konkrét ügyekben: az Izrael barátság.*” Ennek megfelelően a *The New Republic* támogatta mind az Öböl-háborút, mind az afgán illetve Irak elleni beavatkozásokat.

A lap adott esetben élesen bírálja a Bush kormányzatot. A Demokrata Párton belül, annak jobb szélén helyet foglaló, a neoliberais agenda iránt elkötelezett clintoniánus politikusokat tömörítő Democratic Leadership Council platformot támogatja. Hogy mégis bekerült ebbe a válogatásba, annak az az oka, hogy – elsősorban kulturális téren – a progresszív lapok csoportjába sorolható. A lap mérsékelten Izrael-barát.

A *New York Review of Books* folyóirat elsősorban irodalmi, kulturális témákkal foglalkozik. Az 1963-ban alapított lap szerzőgárdájához az egész világon ismert értelmiségiek tartoznak: Gore Vidal, Norman Mailer, Tony Judt. A kezdetben radikálisnak induló lap ma már alig látható módon lóg ki a többségi sajtó tagjai közül.

A *The American Prospect* a társadalmi igazságosság mellett elkötelezett liberális lapként határozza meg magát. Témái közé többségében belpolitikai cikkek tartoznak, de a globális folyamatok nemzetközi viszonyrendszere hatásainak témája is gyakran szerepel a lapban. A washingtoni székhelyű lapot 1990-ben alapították. A lap enyhén Izrael-kritikus.

A *The Nation* a legrégebb hagyományokra visszatekintő progresszív amerikai lap. 1865-ben alapították New Yorkban. A lapnak több kontinensen is van tudósítója. Fennállása alatt olyan ismert progresszív személyek voltak a lap munkatársai, mint Daniel Singer, Carey McWilliams és Jean-Paul Sartre. A vietnami háború alatt élesen szembehelyezkedett Johnson elnök politikájával.

A jelenlegi szerzők között megtalálható a *Counterpunch* című radikális lap szerkesztője, Alexander Cockburn, a *No Logo* című világszerte ismert könyv szerzője, Naomi Klein vagy Jonathan Schell. A Demokrata Párttal szemben nagyon kritikus, ugyanakkor a négyévente esedékes választások előtt mindig a demokrata párti jelöltet biztosítja támogatásáról. A legutóbbi választások alkalmával (2004) John Kerry jelölését támogatta, a lap által képviselt szellemiséghez jobban illeszkedő - bár a Demokrata Párttól távol álló - Ralph Nader-rel szemben. Fordulatot jelentett a lap történetében, hogy 2005-ben bejelentette, a 2008-as elnökválasztás idején olyan elnökjelöltet hajlandó csak támogatni, aki ellenzi az iraki háborút. Kritikus Izraellel szemben.

A *The Progressive* című folyóirat az amerikai Közép-Nyugat baloldali lapja. 1909 óta jelenik meg a wisconsini Madisonban. Erősen elkötelezett a társadalmi igazságosság és a pacifizmus eszménye mellett. 1945 óta támogatja a nukleáris leszerelést. A polgárjogi harc során kitüntetett szerepe volt Martin Luther King nézeteinek népszerűsítésében. A lap témái között fontos szerepet kapnak a környezetvédelmi, az emigráns és a latin-amerikai helyzettel foglalkozó írások. Szerzőgárdájában megtalálhatóak nem csak a legismertebb mai amerikai szocialisták (Howard Zinn, Barbara Ehrenreich, Noam Chomsky) de a Kongresszus ismert "balszélső" demokratái is (Russel Feingold, Bernie Sanders, Dennis Kucinich). Izraellel szemben kritikus.

A progresszív sajtó reakciója a 2001. szeptemberi merényletekre

A nemzetközi reakciók egységesek voltak: mindenki elítélte a merényletet beleértve az arab országok mértékadó köreit is. Az elnök a merényletet követő napon beszédet intézett az amerikai nemzethez: *„Amerikát megtámadták, mert mi vagyunk a szabadság legfényesebb lángja és garanciája a világon, és nincs más, aki ezért a lángért kezeskedni tudna.”* Majd hozzátette: *„minden erőnket mozgósítjuk annak érdekében, hogy a merénylet elkövetőit megtaláljuk, és felelősségre vonjuk. Nem fogunk különbséget tenni az elkövetők és az azoknak menedéket adók között”.⁶*

Az amerikai média is egységesen elítélte a merényletet, bár a kommentárok már eltérőek voltak. A mainstream média a jogosan elítélő megjegyzéseket igyekezett beépíteni a rendszer apológiájába. Általánosan elfogadott publicisztikai fordulat volt a támadást a szabadság elleni – iszlám fundamentalista – gyűlöletre visszavezetni, és azt az Egyesült Államokat jellemző magasabb rendű társadalmi-gazdasági berendezkedés miatti gyűlölettel magyarázni.

Ennek a könnyen fogyasztható – a Jó és a Gonosz közötti küzdelem sémájára épülő – magyarázatnak a komoly korlátaira többen felhívták a figyelmet. Vajon tényleg csak az amerikai demokráciaeszmény és életforma elleni támadásról lenne szó? Legélesebben talán Susan Sontag fogalmazta meg kételyeit a *New Yorker* című folyóirat 2001. szeptember 24-i számában:

„Mi alapján mondjuk, hogy ez egy gyáva támadás volt a civilizáció, a szabadság, az emberiség vagy a szabad világ ellen, és nem egy, magát a szabadság bajnokának kikiáltott szuperhatalom és annak tevékenysége ellen? A kifejezés, hogy gyáva, inkább illik technikai fölényük miatt a nagy távolságból támadókra, mint azokra, akik saját személyüket használják arra, hogy megöljenek másokat. A keddi támadás végrehajtóit mindennek nevezhetjük csak gyáváknak nem.”

Sontagnak a nagy felháborodás miatt később módosítania kellett kijelentését. Hasonló dolog történt Bill Maher-ral, az ismert televíziós show man-nel is. Műsorában, a *„Politically Incorrect-ben”* azt találta mondani, hogy *„Gyáva rakétáink most is 2000 mérföldre cirkálnak*

⁶ Statement by the President in His Address to the Nation, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html>.

tőlünk. Ez valóban gyávaság. Egy repülőt belevezetni egy épületbe – akárhogy is nézzük – nem nevezhető gyávaságnak.”⁷

Az elkövetkező oldalakon a korábban felsorolt progresszív folyóiratok a merényletre adott reakcióit, kommentárjait mutatjuk be. A *Dollars & Sense* folyóirat elítélte a merényleteket, magasztalta a mentésben önfeláldozó módon viselkedő embereket, majd hozzátette:

„Szemben állunk azzal a kísérlettel, amely célja, hogy a szeptember 11-i tragédiát a jobboldali politikai napirend helyzetbe hozására használja fel, beleértve ebbe a katonai költségvetés emelését, a gazdagokat és a vállalatóriásokat érintő adócsökkentést. Elítéljük az afganisztáni tálib rezsimet és az Al-Kaida reakciós céljait.(...) Helytelenítjük, hogy az Egyesült Államok megtorló intézkedéseket alkalmazzon, amely növeli az afganisztáni civil lakosság szenvedését, ráadásul az erőszak spirálját vonja maga után. (...) Kiállunk a politikai szabadságjogok, a gazdasági igazságosság, a társadalmi egyenlőség mellett és támogatjuk azokat, akik ezért harcolnak, bárhol is legyenek a világon.”⁸

Az *In These Times* a következőket írta:

„Az emberekbe költöző félelem felkeltése nem a béke ügyét szolgálja, hanem a legrosszabbat hozza ki az emberi természetből. (...) Amikor Bush papagájszerűen ismételteti azt, hogy „ördögi cselekedet” békés szándékaival együtt elnöki kompetenciái is megkérdőjelezhetőek. A modern történelemben az ellenség és a Gonosz között túl könnyű volt az átjárás, ami előkészítette a terepet a tömeggyilkosságoknak. Nem kérdéses, hogy azoknak, akik látták a merényletek következményeit New Yorkban és Washingtonban hasonló futhatott át az agyán, de ha megválasztott vezetőink hasonló attitűddel reagálnak a támadásra csak ronthatnak ezen a tragikus helyzeten.”⁹

A *New York Review of Books*-nak a merényletre reagáló cikkét Philip C. Wilcox Jr. – korábbi nagykövet, a Közel-Kelet Békéjéért Alapítvány (*Foundation for Middle-East Peace*) elnöke – írta. Az írást az érzelmek helyett a katonai-diplomáciai ügyekben járatos szakértő stílusa jellemzi:

„Bár a fegyveres erők használata politikailag népszerű döntés lehet, az esetek többségében egyáltalán nem hatékony és inkább kontraproduktív. Ezek mögött a terroristák mögött legjobb tudomásunk szerint nem állnak konkrét államok. Ezek a terroristák komplexebb és nagyobb kihívást jelentenek, mint a

⁷ Bill Maher Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Bill_Maher, Hiába szimpatizáltak sokan Maher-ral, és hiába lett a műsor elhangzását követő egy hét alatt a terroristák támogatójából az Alkotmány első kiegészítésének áldozatává, ez sem segített. Szerződését az ABC társaság nem hosszabbította meg.

⁸ *September 11*. Dollars & Sense, 2001. november/december.

⁹ *The problem with evil*. These Times, 2001. október 15.

terrorizmus államilag szponzorált változata, gondoljunk csak Líbiára, amelyik most passzív vagy a világi Amerika-ellenes terrorista csoportokra, amelyek gyakorlatilag marginalizálódtak. (...) Bush civil héjáival szemben jó néhány amerikai katonai vezető szkeptikus a fegyveres erő alkalmazásának hatékonyságával kapcsolatban. Arra mutatnak rá, hogy az afgán hegyekben rejtőzködő bin-Ladenra légi úton nem lehet csapást mérni.”

A szerző megoldási javaslatot is megfogalmaz:

„Jobb megoldásnak ígérkezne a nemzetközi együttműködés, amely során nyomásgyakorlással és Pakisztánnal történő szoros együttműködéssel rá kellene venni a Talibánt bin-Laden bíróság elé állítására. Azzal, hogy bombázzuk a Talibánt a célunkat nem érjük el, és a támadás sok ártatlan ember életét is követelne.”

Majd az egyik leglényegesebb szempontra hívja fel a figyelmet:

„A fegyveres erők bevetése szuverén államok ellen jogi problémákat is felvet. Az egyoldalú beavatkozás a nemzetközi jog sérelmével járhat, beleértve azokat a terrorista ellenes céllal aláírt szerződéseket is, amelyek létrehozásáért az Egyesült Államok is küzdött. Az egyoldalú fegyveres beavatkozás elidegenítheti tőlünk szövetségeseinket, különösen az iszlám világban, akiknek az együttműködésére pedig szükségünk lenne.”¹⁰

A *The Progressive* című lap cikkírója együttérző módon nyilatkozott a merénylet áldozataival kapcsolatban, ugyanakkor Bush elnök háborút vizionáló kijelentései kapcsán komoly aggodalmának adott hangot:

„Feladatunk, hogy tevékenységünkkel arra figyelmeztessünk: az erőszak választása nem jelenthet megoldást. Feladatunk, hogy rávilágítsunk a terrorizmus okaira. Feladatunk, hogy megpróbáljuk megakadályozni, hogy az elnök hadba küldje az amerikaiakat, és veszélyeztesse az életüket, akár csak a más országokban élő emberek életét.”

Ezután következnek az igazán merész, a cikk megjelenésének időpontjában igencsak felszított nacionalizmus miatt akár a lap olvasottságával is játszó kijelentések:

„Az Egyesült Államok keze nem tiszta. Az elmúlt ötven év történelme az Egyesült Államok harmadik világbeli elnyomó kolonialista gyakorlatának a történelme. Nem túlzás azt állítani, hogy az Egyesült Államok Guatemalától kezdve Iránon és El Salvadoron át Vietnammal és Chilével bezárólag terroristaként működött. Mi több, a mai napig is így működik Irakban, és támogatja a terrort idéző cselekedeteket Izraelben és Kolumbiában is. (...) Bush

¹⁰ *The terror*. New York Review of Books, 2001. szeptember 19.

afganisztáni háborús tervei nem szolgálnak hasznos célokat. Ehelyett bumerángxként hathatnak ránk. Ideje, hogy megszűnjön a terrorfenyegetettség: mind a részükről, mind a részünkről.”¹¹

A *The New Republic* szerkesztőségi cikke szeptember 11-ét a globalizációkritikai (a cikkben következetesen antiglobalizációs) mozgalom elleni támadásnak használja fel. A szerző hosszasan idéz (kizárólag kárörvendő megjegyzéseket) a globalizáció-kritikai honlapoknak a merényletekre vonatkozó kommentárjaiból, majd fokozatosan egybemossa a fenti mozgalmak tagjait a merényletek elkövetőivel. Véleménye szerint a mozgalom tagjai a globalizáció során tapasztalható negatív jelenségeket használják fel arra, hogy irracionális Amerika gyűlöletüket leplezni tudják. A cikk írója felhossa Jose Bove esetét, aki azért, hogy szétvert egy McDonald’s-ot, antiglobalizációs hős lett. Majd felteszi a kérdést:

„Ha Bove egy nem amerikai tulajdonú üzletet vagy egy nem amerikai tulajdonú cégóriást vert volna szét, vajon akkor is élvezné-e a globális baloldal bizalmát? Lehet, hogy Bove kulturálisan egy Amerika-ellenes harcos, de gazdasági szempontból a harmadik világ farmerjai elleni harc lovagja, akik képtelenek termékeiket bejuttatni a francia piacra, annak erős protekcionizmusa miatt. Követői közül csak kevesen gondolnak bele ebbe.”¹²

A lap a következő számában egy másik figyelemreméltó írást is közöl a terrortámadással összefüggésben. A „Hibás irány” című cikk a társlapot, a *The Nation*-t támadja, annak egy, a merényletre írt kommentárjával kapcsolatban. A *The Nation* cikkírója elkövette azt a „hibát”, hogy a merényletet nem csupán önértékén vizsgálta, hanem igyekezett azt tágabb (Amerika-Izrael-Közel-Kelet) kontextusba helyezni. Ez a *The New Republic* cikkírója számára megengedhetetlennek bizonyult, s hosszan érvelt a *The Nation* ellenében azzal, hogy bin Laden köztudomásúlag nem híve a palesztinoknak, sem Szaddam Husszeinek, s kizárólagos célja egy iszlám fundamentalista világ létrehozása a felvilágosodás értékeinek tagadásával. Majd így folytatja:

„Bár harcunkat bin Ladennel mindenki új háború kezdetének gondolja, az valójában sok szempontból 1989 óta folyik. Bin Laden mindenekelőtt egy etnikai inkvizítor, és az Egyesült Államok az egyetlen hatalom a világon, amely képes fegyveres erejével biztosítani azt, hogy a különböző vallások és a különböző rasszok békében élhessenek együtt.”¹³

¹¹ *A Terror-Filled Day*. The Progressive, 2001. október 1.

¹² *Sidelines*. The New Republic, 2001. szeptember 24.

¹³ *Fault Lines*. The New Republic, 2001. október 1.

A fenti két cikk írója azonos személy, Peter Beinart, láthatólag tartózkodik minden tágabb összefüggés vizsgálatától, amely esetleg kedvezőtlen színben tüntethetné föl országát, mint a világpolitika egyik első számú aktorát. A terrortámadást nem hajlandó kapcsolatba hozni az Egyesült Államok markáns közel-keleti szerepvállalásával. Ugyanakkor jól rámutat arra, hogy a szeptember 11-i terrortámadás nem előzmények nélküli cselekedet volt. Ám ebben az esetben is hiába várjuk, hogy választ kapunk arra a kérdésünkre, hogy mi történt 1989-ben, ami Oszama bin Ladent az Egyesült Államok ellen fordította. Egyáltalán hogyan kerülhetett olyan helyzetbe ez a szaúdi származású férfi, hogy 2001 októberében Peter Beinartnak 1989-ig kell visszakeresni az emlékeiben bin Laden szerepét illetően? Az események összefüggésekben való vizsgálatától a szerző nem riad vissza, csak éppen meglehetősen önkényesen jelöli ki a vizsgált „tárgymetszetet”, gondosan ügyelve arra, hogy az Egyesült Államok valódi szerepe ne kerüljön a mikroszkóp lupéja alá. A folyamat során szinte törvényszerű, hogy az olvasó Amerika önképét annak autentikus képével azonosítsa. A *The New Republic* Peter Beinart írásaival a mainstream irányzatot erősíti, bár a lap – több esetben – próbál úgy tenni, mintha képes lenne kilépni ebből az önként vállalt szerepből.

S ez nem könnyű. Ben Bagdikian, az ismert újságíró és sajtókritikus számításai szerint 1983-ban még 50 nagyvállalat uralta az amerikai sajtó- és könyvkiadás piac több mint a felét, 1987-ben számuk 27-re csökkent, 2002-ben pedig már csak 10-en voltak. Egy ilyen mértékben monopolizált piacon valóban nem lehet könnyű a különvéleményt hallatni. A többségi sajtóvihar könnyen kidönti a kisebbségi, rendszerkritikus véleményt megfogalmazó lapok fáit.

A lapszerkesztők egyre kevésbé képesek autonómok maradni, és sok esetben úgy tűnik, hogy a lebírhatatlan tőkeerővel rendelkező tulajdonosok bábjai csak. Eklatáns példája ennek David Westin esete, aki az ABC NEWS elnökeként a Columbia Egyetem újságíró iskolájában tartott előadáson arra a kérdésre, hogy véleménye szerint kizárólag a Pentagon megtámadása lehetett-e volna „legitim” célpont Amerika ellenségeinek a következőt válaszolta: *„Valójában nem alakítottam ki az álláspontomat erről a kérdéstről. Mint újságíró erősen hiszem azt, hogy ez olyan kérdés, amiben nem kellene állást foglalnom.”* Majd néhány nap múlva – nyilvánvalóan tulajdonosi nyomásra – a következőkkel helyesbítette korábbi kijelentését: *„Rossz volt, amit mondtam. A Pentagon megtámadása minden esetben bűncselekmény, semmilyen körülmények között sem igazolható. Elnézést kell kérnem azért, ha a korábbi kijelentésemmel kárt okoztam volna.”*¹⁴

¹⁴ Zeilzer, Barbie - Allen, Stuart (szerk.): Journalism after September 11. Routledge. 2002. p. 33.

A Dissent úgy próbált a fegyveres megoldás mellett érvelni, hogy közben azért elhatárolódjék az elnöktől, s a lap által támogatott megoldást egyfajta humanista intervencionista alapra helyezze:

„Ezt a háborút különböző frontokon kell egyszerre megharcolni: diplomácia, gazdasági, pénzügyi, belbiztonsági és katonai eszközökkel. Egy kellően érzékeny és szilárd elvi alapokon nyugvó álláspontnak meg kell találni a megfelelő utat a „csak mondj nemet” háborúellenes mozgalom és a „minden megoldás lehetséges” alapon működő hazafiaskodó csapásmérés között.”¹⁵

A *Mother Jones*-nak a merényletre reagáló első cikke csak novemberben jelenhetett meg. Ez érdekes helyzetet teremtett, ugyanis az Afganisztán elleni háború esélyeinek latolgatásával már nem kellett foglalkozniuk, ugyanakkor eltérően a többi progresszív laptól ide már beszivárgott az amerikai mainstream médiából Szaddam Husszejn neve, mint aki támadás potenciális kitervelője (lehetett). A lap igyekszik „BBC korrektséggel” fogalmazni az eseményekről. Elismeri, hogy a merényletben okai között szerepet játszott az Egyesült Államok közel-keleti politikája, amely igen problematikus, ugyanakkor sietve igyekszik bírálni azokat a baloldali véleményformálókat, akik szerint az Egyesült Államok közel-keleti politikája nem mentes minden ellentmondástól. Majd így folytatja: „*A nemzetnek olyan módon kell szembesülnie a jelenlegi krízissel, hogy miközben igyekszünk megoldani e hatalmas problémát, hitet tegyünk azon értékek mellett, amelyeket fontos megvédenünk: az emberi élet szentsége, a szabadság és az igazságosság.*”¹⁶

A *The American Prospect* október 22-i számában a következőket olvashatjuk:

„miközben megpróbáljuk megtalálni a helyes választ a terrorfenyegetettségre, és a nemzet nekilát annak a feladatnak, amelyet Bush elnök a szabadságért folytatott küzdelemnek nevez, fontos, hogy olyan módon járjunk el, hogy e szabadságjogok érvényesülése biztosított legyen a saját hazánkban.”¹⁷

Ugyanebben a számban egy másik szerző a terrorizmus elleni harc nemzetközi beágyazottságának problémájára hívja fel a figyelmet:

„Az Egyesült Államok nem remélheti a nemzetközi támogatást, ha a terrorizmus elleni harc túlmutat önmagán, ha öncélúvá válik. Ezt a krízist megelőzően a kormányzat nem mutatott túl sok együttműködési hajlandóságot Oroszországgal és az európai szövetségesekkel. De ebben a harcban

¹⁵ Leo Casey: *Terror and the response*. Dissent, 2002. tél.

¹⁶ *Editor's note*. *Mother Jones*, 2001. november/december.

¹⁷ *How not to Fight Terrorism*. *The American Prospect*, 2001. október 22.

szövetségeseink együttműködése nem csak kívánatos, hanem elengedhetetlen is. Együttműködés nélkül nincs győzelem. (...) A kormányzat tagjai minden bizonnyal megértették a nemzetközi kooperáció szükségességét, de ahelyett, hogy nemzetközi együttműködés kereteinek kialakítására törekednének – például az ENSZ Biztonsági Tanácsának bevonásával – inkább az unilaterális akciókat választják, és elvárják, hogy más nemzetek kövessék ezen akciókat. (...) Az elnök antiterrorista kampányhoz olyan retorikát használ, mintha keresztes háborúba mennének. A feladat elvégzéséhez Istent hívta segítségül kongresszusi beszédének zárszavában, és ez olyanfajta indulatot és szenvedélyt képvisel, amit talán jó lenne a másik oldalnak meghagyni. (...)

Bush elnök maga mögött tudhatja az amerikaiak döntő többségét, és mindez jogos. A demokraták mind Washingtonban, mind a tagállamokban félretették különérdekeiket. Ezt az egyetértést azonban nem kellene minden korlátot félredobva felhasználni. Az elnök helytállásában sok dolog igazán elismerésre méltó, de egyúttal sok minden aggodalomra is okot ad. Egy olyan háborúban vagyunk, aminek nem ismerjük még a határait, a világnak egy olyan régiójában, amely idegen számunkra, és ellenséges velünk szemben. A háború más országokra is átterjedhet. Hogy elhárítsuk ezt, folyamatosan figyelünk és értékelnünk kell az eseményeket. Szeptember 11-e tragédiáját nem kellene máshol megismételni.”¹⁸

A *The American Prospect* nyíltan hitet tett az afganisztáni beavatkozás mellett, elismerte annak jogosságát, még abban az esetben is, hogy tudta, a probléma kezeléséhez Amerika nem különösebben igényli a nemzetközi fórumok érdemi bevonását. Félelmei fókuszában inkább a hazai polgári szabadságjogok korlátozásának nyilvánvaló veszélye szerepelt.

A *The Nation* című folyóirat akkori főszerkesztője, Victor Navasky megkeresésekre két részre osztotta a támadás lehetséges okait: racionális okként az Egyesült Államok világpolitikai szerepvállalását, nagyhatalmi törekvéseit említette, míg az irracionális okok közé az amerikai életforma, öltözködési-, viselkedési szokásokat sorolta föl, mint olyan tényezőket, amelyek állandó feszültségforrást jelentenek az iszlám fundamentalizmus által kívánatosnak tartottakhoz képest.

Ugyanakkor hangsúlyozta azt, hogy nem hisz a civilizációk harcának ma igen divatos teóriájában. Véleménye szerint Izrael nem jelent olyan problémát az iszlám fundamentalizmusnak, ami komoly indokként játszhatott volna szerepet a terrortámadásban. Izrael sokkal inkább egy olyan probléma, ami alkalmas arra, hogy elfedje a valós motivációkat. Victor Navasky szerint Afganisztán megtámadásának helyességét lehet politikai és katonai szempontból is vizsgálni. Ha igaz az, hogy az egész civilizált világot támadás érte, akkor a megoldást a nemzetközi szervezetek bevonásával kell megkeresni. A globális

¹⁸ *The war we should fight*. The American Prospect, 2001. október 22.

problémára globális választ szükséges adni, s a politikai problémakezelés milyensége jelöli majd ki a katonai megoldás lehetőségét, kereteit.¹⁹

Deák Istvánnak, a Columbia Egyetem emeritus professzorának véleménye szerint a támadás oka az eltérő kulturális világkép mellett az Egyesült Államoknak a Közel-Kelet országában tanúsított imperialisztikus jellegű törekvéseiben keresendő, ugyanakkor – mint hozzátette – az iszlám fundamentalizmus képviselői előszeretettel asszociálnak minden nyugati jellegű termékről, magatartásbeli jellemzőről Amerikára, még akkor is, ha történetesen Amerikának a kapcsolata az adott dologgal egyáltalán nem releváns. Úgy látszik, – mondta a professzor – hogy Amerika mára átvette azt a negatív szerepet, amit Anglia játszott sok ország lakosságának szemében a 19. században. Úgy látja, hogy az afganisztáni beavatkozás indokolt volt, mert ezzel meg lehetett dönteni a Talibán uralmát, amely szoros kapcsolatban volt Oszama bin Ladennal.²⁰

Eric Foner, az egyik legismertebb, szintén a Columbia Egyetemen tanító amerikai történész a támadás okának a Közel-Keleten tanúsított hegemon amerikai politikai törekvések miatt összesűrűsödött problémákat nevezte meg.²¹

Egy, a New York-i értelmiséget jól ismerő magyar véleményformáló szerint a terrorcselekményeket az Egyesült Államok egyedüli világhatalmi szerepe és annak következményei váltották ki. Ugyanakkor, mint hozzátette, a támadás nem csak az Egyesült Államok ellen irányult, hanem a nyugati civilizáció ellen is. Az általánosan felhozott indokok (a harmadik világ nyomora, a palesztin nép rossz helyzete) inkább csak ürügyként szolgálnak, a valós okokra nem adnak kellő magyarázatot.²²

Mintegy a liberális körök véleményének ellenpontozásaként felkerestem az erősen konzervatív *National Review* szerkesztőségét is, ahol Jay Nordlinger, a 2000-es választási kampány idején George W. Bush szövegírója, vezető szerkesztő válaszolt kérdéseimre. Véleménye szerint a szeptember 11-i terrortámadás azért érte Amerikát, mert akik elkövették gyűlöltek az országot. Gyűlöltek mindazt, amiért Amerika kiáll a világban, mindazt, amit képvisel. Akik a merénylet mögött állnak gonoszak, gyűlölik a nyugati világ szabadságát.²³

Ez az érvelés a *The Progressive* kommentárjának tökéletes tükörképe. A terrortámadás okának mindkettő megjelöli Amerika különleges szerepét, helyét a világban, de a *The Progressive* ezt a szerepet kritikusan vizsgálja, míg a *National Review* szerint az Egyesült

¹⁹ Interjú Victor Navaskyval. 2006. február 15. New York.

²⁰ Interjú Deák Istvánnal. 2006. február 18. New York

²¹ Interjú Eric Fonerrel. 2006. február 19. New York

²² Interjú. 2006. február 16. New York

²³ Interjú Jay Nordlingerrel. 2006. február 22. New York

Államok szerepe a világpolitika színpadán magától értetődően jó. Jay Nordlinger világképében a szeptember 11-ei támadássorozat a jó és a gonosz közötti harc egyik legjobb példája.

A progresszív sajtó reakciója a Hazafi Törvényre

Szeptember 11. sokak véleménye szerint lerombolta az amerikai emberek biztonságérzetét. A hazai földön megtapasztalt háború élményét már senki nem élhette át személyesen. Az 1812-es brit invázió és annak hatása mindenki számára csak a történelemlétkönyvekből volt ismert. Közel kétszáz év néhány pillanat alatt lerombolt biztonsága a rendpártiság irányába terelte az Egyesült Államok közvéleményét és politikusait.

A Kongresszus elé beterjesztett Hazafi Törvényt (*Patriot Act*) a képviselők többségének igenlő szavazata²⁴ után az elnök 2001. október 26-án írta alá. A törvény számos, az idegenrendészet és nemzetbiztonság tárgyában korábban megalkotott jogszabály rendelkezéseit módosította vagy olvasztotta magába (*Foreign Intelligence Surveillance Act - 1978, Financial Anti-Terrorism Act - 2001*). A törvény tíz részből áll. Magában foglalja a határőrizeti és idegenrendészeti rendszerek és adatbázisok korszerűsítését (pl. ujjlenyomatvétel az Egyesült Államok területére lépő személyektől).

Érthető módon sok kritika érte, mivel erősen korlátozza a polgári szabadságjogokat, és szellemisége a besúgórendszert idézi. A törvény 213. szakasza²⁵ felhatalmazza a hatóságot titkos megfigyelések foganatosítására, és ezzel összefüggő bizonyítékok lefoglalására, ha ez indokolt. A másik ilyen erősen orwelli jellegű intézkedés feljogosítja az FBI-t arra, hogy a lakók távollétében, értesítés nélkül végezzen házkutatásokat, és erről csak később adjon tájékoztatást. Ez a későbbi időpont 7 naptól 90 napig terjedhet. A *Patriot Act* lehetőséget ad arra is, hogy az FBI áttekintse a könyvtári kölcsönzések gyakorlatát azon személyek esetében, akiket terrorizmussal vádolnak.

A *The Nation* a következőképpen írt a törvényről:

„John Aschroft Hazafi Törvénye terroristának minősít minden szervezetet, amely valaha az erőszak középpontjához nyúlt. Ez az intézkedés a McCarthyizmus filozófiáját idézi, ahol a terrorista és a kommunista kifejezések szabadon cserélhetőek voltak egymással. (...) Miért találják annyira megnyugtatónak a

²⁴A képviselőházi szavazás eredménye: 357 igen szavazat és 66 nem szavazat volt. <http://clerk.house.gov/evs/2001/roll398.xml> A Szenátusban egyedül a wisconsini Russel Feingold szavazott a törvényjavaslat ellen.

²⁵ Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/F?c107:1:./temp/~c107Wi60Cw:e48053>

liberálisok a kormányzat válaszait? Miért nincs hangosabb felhördülés a törvény ellen? Ténykérdés, hogy félünk és a félelem miatt erős a vágyunk a biztonságra. Az is igaz, hogy a támadás következtében egységet akarunk mutatni. De a félelem és a krízis pánikot szül, és a pánik következtében könnyen feladjuk közös értékeinket.²⁶

A *The American Prospect* egy tematikus számot szentelt a szabadságjogok korlátozásával összefüggő témáknak „Megvédeni a nyitott társadalmat” címmel:

„A törvény legrosszabb intézkedései társadalmunk leginkább sebezhető tagjait, az emigránsokat célozzák meg, azokat, akik amúgy sem tudják hallatni hangjukat a politika színterein. A törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a Bevándorlási Hivatal az igazságügyi miniszter utasítására őrizetbe vegye őket, még abban az esetben is, ha törvényes lehetőségük, hogy itt éljenek közöttünk. (..) Nagyon kevésbé valószínű, hogy ez a jogszabály biztonságosabbá teszi életünket, viszont mindazon elvek, amiért harcolunk, könnyen a törvény áldozatává válhatnak. Ahogy Louis Brandeis bíró mondta közel 75 évvel ezelőtt: a félelem táplálja az elnyomást, az elnyomás táplálja a gyűlöletet, s a gyűlölet veszélyt jelent a stabil kormányzásra. A szabadság és a biztonság nem csereberélhető.”²⁷

A „terror elleni harcról” szóló sajtótudósítások lehetősége mind az afganisztáni, s majd később az iraki harci cselekmények idején is a Pentagon kezétől függtek. A kormányzat folyamatosan nemzetbiztonsági kérdést csinált mindenből, s ezzel már úgymond racionális indokokkal tudta a sajtó munkásait eltávolítani a kényesnek tartott témáktól. Szeptember 11. után a kormányzat nagyipari méretekben fogott hozzá a korábban mindenki számára nyilvános adatok titkosításához.

A *Bureau of Transportation Statistics* nevű hivatal törölte saját internetes oldaláról a Nemzeti Közlekedési Atlasz adatbázisát. A U.S. *Geological Survey* nevű szövetségi tudományos intézet, felszólított minden állami könyvtárat, hogy semmisítse meg a birtokában lévő *Amerika felszíni vízkészletei* című CD ROM-ot.²⁸ A Pentagon igyekezett mindent megtenni, hogy a terror elleni harccal összefüggő eseményekről beszámoló tudósítóknak egy pillanatra sem engedje el a kezét. A Pentagon épületébe látogató, a lojalitás tekintetében még nem megvizsgált tudósítók mellé kötelező jelleggel egy kísérőt osztottak be. Ennek az új

²⁶ *More surveillance on the way*. The Nation, 2002. október 30.

²⁷ *Defending an Open Society*. The American Prospect, 2001. október 18.

²⁸ Ez utóbbi intézkedés azt mai szemmel nézve viccesnek is tekinthető gesztust idézi fel, amikor 1953-ban Lavrentyij Berija kivégzése után a szovjet lexikon tulajdonosai kaptak egy levelet a kiadótól, amelyben az azt kérte tőlük, hogy a „történetesen” Beriját bemutató oldalt vágják ki a lexikonból és a már postázott Bajkál tavat ismertető színes mellékletet ragasszák be a helyére.

szabályozásnak a komolyságát mutatja, hogy egyik alkalommal letartóztattak egy fotóriportert, és elkobozták a kameráját az állami tulajdon illegális filmezése miatt.²⁹

A tapasztalatok szerint az amerikai sajtó szeptember 11. után könnyen engedett a kísértésnek, hogy elfogadja a kormány által hirdetett igazságot igazságként, és készségesen hagyta magát kívülről szabályozni. A merénylet színtereihez és információihoz való hozzáférés korlátozott és kontrollált volt. A merényletek után a kormányzat felszólította a nagy TV társaságokat, hogy a birtokukba kerülő bin Laden videófilmeket ne mutassák be a nagyközönségnek. Az öt nagy TV társaság elfogadta az „ajánlást” csakúgy, mint a kormány javaslatát a hírmagyarázat nyelvi megfogalmazásaira tekintettel.

A kérdés az, hogy az a nemzet, amelyik büszkén tekint magára, mint a nyitott társadalom jó példájára, milyen mértékben tud harcolni a terrorizmusnak nevezett jelenség ellen úgy, hogy közben továbbra is igénye van a polgári szabadságjogok biztosítására?

A háborúellenes mozgalmak és a „Határozat Irakról”

Az Egyesült Államokban a háborúellenes mozgalom három jelentősebb szervezet köré rendeződött: *Act Now to Stop War and End Racism* (ANSWER), *Not in Our Name* (NION) és a *Unied for Peace and Justice* (UFPJ).

Az ANSWER volt az első csoport Amerikában, amely 8000 fős tiltakozást szervezett a készülődő háború ellen már 2001. szeptember 29-én a fővárosban. A szervezettel kapcsolatban azonban baloldalról is éles kritikák merültek fel, amiatt, hogy a gyakorlatban a *Workers World Party* (WWP) elnevezésű sztálinista párt, valamint a Ramsey Clark vezette, az 1999-es koszovói háborúban Szlobodan Miloseviccsel szolidaritást vállaló *International Action Center* (IAC) fedőszervezeteként működik. A szervezet 2002. április 20-án az Egyesült Államok történetének legnagyobb, százezres, Palesztinával szimpatizáló tüntetését tartotta meg Washingtonban, amelyet a Kongresszusnak az Irak elleni háborús felhatalmazásra adott válaszként szervezett. Közvetlenül az iraki háború elindítása előtti napokban az ANSWER szervezésében mind a fővárosban, mind San Franciscóban százezrek vonultak fel, követelve a háborús gépezet megállítását.

A fenti problémával kapcsolatban erős kételyt fogalmazott meg a *Mother Jones* egyik cikkírója:

---

²⁹ David Cohen, David - Wells, John W.: American National Security and Civil Liberties in an Era of Terrorism.

„A jelenlegi háborúellenes mozgalom vezetése gátat épít maga körül, úgy, hogy közben a megkeseredett régi ortodox bal felé húzza azt, eltávolodva amerikaiak millióitól, akiknek őszinte aggodalma jelenti a mozgalom lényegét. Ha a háborúellenes érzés képes lesz hatást gyakorolni a jelenlegi folyamatokra, akkor az valószínűleg a szervezett tüntetések ellenére fog bekövetkezni és nem annak következtében. (...) A legtöbb transzparensten a „le a szankciókkal”, „le a bombázással” kifejezések voltak olvashatók. A nemzetközi szankciók valóban humanitárius sorscsapást jelentenek az iraki civil lakosság számára. De Szaddam Husszein nem felelős ezért? Nem kellene talán őt is említeni? (...) Akik felelősséget éreznek a globális béke és biztonság iránt, és visszautasítják mind a háborút, mind a megelőző csapást (*preemptive strike*), mint a béke és biztonság elérésének eszközét, azoknak inkább ismeretterjesztő tanfolyamokat kellene szervezni, vitákat tartani és nem demonstrációkat őszinte, hangos és abszurd jelmondatokkal.”³⁰

A 2002 tavaszán alakult NION az ANSWER-nél sokkal több elismerést szerzett az amerikai társadalom véleményformálójától. A csoport megalakulását a *Statement of Conscience* nyilatkozattól számítják. A nyilatkozat arra kéri az amerikai embereket, hogy állják útját azon törekvéseknek, amelyek 2001. szeptember 11. óta jellemzik az amerikai politikát, és veszélyt jelentenek az egész világra. A nyilatkozatot olyan világszerte ismert emberek írták alá, mint: Robert Altman, Noam Chomsky, Jane Fonda, Spike Lee, Terry Gilliam, Oliver Stone. Bár a NION mögött feltűnt a marxista-leninista-maoista *Revolutionary Communist Party*, a párt és a NION mozgalom között közel sem volt olyan szoros a kapcsolat, mint az ANSWER és a WWP között, nem is beszélve arról, hogy ezt a háborúellenes csoportot sokkal több az amerikai közéletből ismert mértékadó személy támogatta.

A *United for Peace and Justice* formáció jött létre legkésőbb, 2002 októberében. Az UFPJ valójában nem egy konkrét csoport, sokkal inkább háborúellenes csoportok laza szövetsége. Az eddigi szervezetek közül az UFPJ messze a legnyitottabb ideológiailag. Létrehozásában közrejátszott az is, hogy az ANSWER s mögött az ideológiailag valóban problematikus Workers Word Party szerepét a háborúellenes mozgalomban háttérbe szorítsa.

Ez a mozgalom már nem pusztán az Irak elleni háború opponálásáért jött létre, témái között szerepelt a nukleáris leszerelés és a társadalmi igazságosság is. Az UFPJ által szervezett első nagy tömegdemonstráció az iraki háború elleni tüntetés világnapján 2003. február 15-én volt, amikor több százezer embert sikerült utcára vinniük New Yorkban.

Palgrave Macmillan. 2004. p. 171.

³⁰ *Who will lead?* Mother Jones, 2002. október 14.

Az *In These Times* az egyre gyakoribbá váló háborúellenes megmozdulásokról lelkes kommentár keretében számolt be, rámutatva egy, a háborúellenesség, mint közös érték által artikulálódó, alulról jövő, a neokon agendával szembehelyezkedő társadalmi csoportra:

„Eltérően a szeptemberi washingtoni IMF ellenes tüntetésektől a nagy TV-társaságok nem símaszkos „gonosztevőket” mutattak, hanem gyerekeket, kutyákat, ötletes bábokat és transzparenszeket. A szárba szökkenő háborúellenes mozgalom célja, hogy megmutassa önmagát és a Bush kormányzat ellen érzett dühét Washingtonnak, hogy annyi befolyást szerezzen, hogy úrrá tudjon lenni az elszámoltathatóság hiányán és, hogy a jövőben meg tudja változtatni a politikát. (...) Ezek, sőt, talán milliók hívják a megválasztott képviselőjüket, írnak nekik levelet, vagy csak gyertyát gyújtanak életükben először egy közösség részeként. A mienk az a generáció, amelyik már régóta kiegyezett azzal a hittel, hogy Amerikában az átlagember úgysem tudja befolyásolni az ő megkérdése nélkül az életéről hozott döntéseket, Talán mégiscsak sikerül.”³¹

A *The American Prospect* a százezres méretű tömegdemonstrációknak a mainstream sajtóban tapasztalható, a tényleges súlyához viszonyított alulreprezentáltságával kapcsolatban a következőket mondta: „A többségi média ma sokkal kevésbé többségi, mint egykor volt, bár az eseményekről adott tudósítások jellege keveset változott a 60-as évek gyakorlatához képest. Amikor az éliték koalícióra lépnek, a média örömmel követi őket.”³²

Victor Navasky véleménye szerint igaz ugyan, hogy az afganisztáni és különösen az iraki katonai beavatkozás elleni tüntetések száma és nagysága ténylegesen alacsonyabb volt, mint a vietnami háború idején megtartott tüntetéseké, ez a többségi média agyonhallgatási technikái mellett azzal is magyarázható, hogy az 1960-as és 70-es években létezett a sorkatonai szolgálat intézménye, ami személyükben is motiváltta tette az embereket az ellenvélemény kinyilvánítására.³³

Az Irak elleni harci cselekmények előkészítése valójában már 2002 júniusában elkezdődött, amikor az amerikai-brit légierő az 1991-ben létrehozott déli repülési tilalmi zónában található hírközlési-katonai létesítményeket bombázni kezdte. A szárazföldi katonai akciók megindításáig, 2003 márciusáig a berepülések és a támadások egyre növekedtek és végül az egyik érvként szolgáltak az iraki rendszerrel szembeni támadások megindításához.³⁴

³¹ *New Blood*. In *These Times*. 2002. november 11.

³² *From put-down to catch-up*. *The American Prospect*, 2003. március 3.

³³ Interjú Victor Navaskyval. 2006. február 15. New York.

³⁴ A repülési tilalmi zónákat a második Öböl-háborút követően ENSZ BT határozat hozta létre. Eredeti céljai szerint az iraki rezsimmel szemben álló kurdok illetve a síiták védelmét szolgálta volna, később azonban az amerikai légierő az iraki légvédelem optimális működéséhez szükséges fizikai infrastruktúra megsemmisítése „használta”.

Végül a Kongresszus megszavazta az Irakkal szembeni katonai erő alkalmazásának lehetővé tevő határozatot (296-133 illetve 77-23 arányban).³⁵

A *Dissent* támogatta a határozatot. Méltatlankodását a határozat elfogadása miatt növekvő intenzitásúvá váló háborúellenes tüntetésekkel kapcsolatban következőképpen fejezte ki:

„A baloldalnak végre egy olyan szerepet kellene választania magának, amely túlmutat azon, hogy a kormányzati döntések meghozatala után erős kritikával élnek. A legjobb megoldás az lenne, ha a jelenlegi vezetés döntéseit nem mindig utólag elemeznék, kritizálnák, hanem konkrét, önálló javaslatokkal is előállnának azzal összefüggésben, hogy milyen jövőt képzelnek el a nemzetközi közösség számára.”³⁶

A lap bírálata abból a szempontból nyilvánvalóan jogos volt, hogy a rendszerkritikai mozgalmak, a nevükből is következő módon a fennálló kritikájában nyújtják a legnagyobb teljesítményüket, míg a működő alternatív gyakorlatok megfogalmazásával sokszor adósak maradnak. Ugyanakkor az a tény, hogy a *Dissent* ebben a cikkében jogosan tart tükröt a háborúellenes mozgalom elé, nem feledteti azt, hogy a lap ettől a tapasztalattól függetlenül is támogatta mind az afganisztáni, mind az iraki beavatkozást.

A felhatalmazási határozat belpolitikai következménye a Nemzetvédelmi Törvény (*Homeland Security Act*)³⁷ volt, amit a Kongresszus egy hónappal később fogadott el. A törvény az elmúlt 50 év legnagyobb kormány szervezetét hozta létre a Nemzetvédelmi Minisztérium megalakításával. Az új intézmény számos már meglévő kormányfeladatot egyesített. Ennek eredményeképp közel 200.000 munkatársa és számtalan feladata lett: az Egyesült Államok vízi, légi, szárazföldi határainak védelme, az összes idegenrendészettel összefüggő feladat, az atomerőművek, vegyigyárak és olajkutak védelme. A törvénynek alapvetően három fő jellemzője van: a magánszféra határainak összébb húzása, a kormány titkos megfigyelési gyakorlata lehetőségének növelése, valamint a kormány által nemzetbiztonsági szempontból különlegesen érzékenynek tekintett adatok erősebb védelme.

A *The American Prospect* a törvény előkészületeire reagálva *Titanic Brother* címmel közölt cikket:

³⁵ To Authorize the Use of United States Armed Forces Against Iraq. A képviselőházi és szenátusi szavazások eredményéről lásd: <http://clerk.house.gov/evs/2002/roll455.xml>
http://www.senate.gov/legislative/LIS/roll_call_lists/roll_call_vote_cfm.cfm?congress=107&session=2&vote=00237.

³⁶ *A Patriotic Left*. Dissent, 2002. Ősz.

³⁷ Homeland Security Act, H.R. 5005. 2002. november. <http://www.pfir.org/2002-hr5005>.

„Nagyobb, mint a Nagy Testvér. Hívjuk csak egyszerűen Titáni Testvérnek. A leginkább nyugtalanító, különösen azoknak, akiknek fontosak a polgári szabadságjogok, hogy az új kormány szerv hatalmas lépést jelent egy belföldre irányuló hírszerző szuperügynökség felé. (...) A Fehér Ház elvárja, hogy elfogadjuk, a titáni méretű új gépezet csak az Al-Kaidára és az ahhoz hasonló szervezetekre lett megalkotva. De az antiglobalizációs aktivisták, radikális környezetvédők, polgárjogi harcosok, abortusz ellenes aktivisták és társaik egyszer csak észreveszik, hogy Tom Ridge [belbiztonsági miniszter, a szerk. megjegyzése] őket is figyeli.”³⁸

2002. november 9-én az ENSZ BT az Egyesült Államok sürgetésére elfogadta az 1441-es számú határozatot, amelyben felszólította Irakot, hogy 30 napon belül adjon tájékoztatást tömegpusztító fegyvereiről illetve az azzal összefüggő leszerelési folyamatról. A határozat az együttműködés megtagadása esetére komoly következményeket helyezett kilátásba. Az Irakba novemberben visszatért fegyverzetellenőrök vezetője, Hans Blix 2003. január 9-én a helyszíni tapasztalatokra hivatkozva megállapította, hogy az iraki kormány az eltelt 2 hónapban együttműködött az ellenőrökkel, és nem találtak semmi olyan bizonyítékot, amely tömegpusztító fegyverek létére utalna.³⁹ Hans Blix ugyanakkor azt is hozzátette, hogy az eddigi tapasztalatok alapján nem állítható teljes bizonyossággal, hogy Irak nem rendelkezik tömegpusztító fegyverekkel, illetve, hogy megsemmisítette azokat. A bizonyítékokat Iraknak magának kellene szolgáltatnia.

Ebben a felfokozott időszakban megjelenő *New York Review of Books* cikk az amerikai kormány nyilvánvaló háborús készülődésének figyelembevételével rendkívül kiegyensúlyozottan érvelő cikket jelentetett meg:

„Ebben a percben a kormányok egyetértenek abban, hogy adott a világbékére leselkedő veszély, és adott a terv ennek megszüntetésére, s ez a tudás lehetőséget kínál az akár rövidtávú haszonszerzésre is alkalmas struccpolitikára éppúgy, mint ahogy az azonnali beavatkozásra is, tekintet nélkül az adott esetben gyászos következményekre. Ezt az egyetértést mindenképpen szükséges fenntartani ha, és amennyiben indokolt a fegyveres beavatkozás. S ha mindez még egyeztetett, közös vállalkozás, akkor még abban is reménykedhetünk, hogy nem fog katasztrofális következményekkel járni.”⁴⁰

³⁸ *Titanic Brother: Will the Department of Homeland Security be listening to our phones?* The American Prospect, 2002. június 7.

³⁹ Notes for Briefing The Security Council – 9 January 2003 www.un.org/Depts/unmovic/bx9jan.htm.

⁴⁰ *The Prospect of War*. New York Review of Books, 2002. december 19.

A fenti idézet adekvát módon bizonyítja, hogy a lap a háború kérdésében az „okos lány” mesebeli figurája érvelésének megkapó dialektikáját tekinti irigylésre méltó alapértéknek.

Tekintettel arra, hogy az Irak által nyújtani tudott bizonyítékokat az Egyesült Államok kormánya nem találta elegendőnek, Bush elnök március 17-én – hivatkozva a tömegpusztító fegyverek egész világra nézve hatalmas veszélyére – a nemzethez intézett beszédében 48-órás ultimátumot adott Szaddam Husszeinek az Irakból történő távozásra. Mivel ez elmaradt, az amerikai-brit csapatok 2003. március 20-án az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása nélkül, az egész világra kiterjedő sokmillió tiltakozó megmozdulások ellenére, megkezdték a hadműveletet az iraki rezsim megdöntésére.

A háború előestéjén a *The Progressive* az egész szerkesztőbizottság által jegyzett cikkben tiltakozott az agresszió megindítása ellen:

„Tiltakozunk az Egyesült Államok által vezetett, küszöbön álló, Irakot célba vevő háború ellen, amely sok szenvedést és pusztítást hozhat a térségben élők számára, úgy, hogy közben inkább felerősíti, ahelyett, hogy megoldaná a régió problémáit. Ez a háború az Egyesült Államok nagyhatalmi törekvéseiről és az olaj feletti ellenőrzés megszerzéséről szól, ami felerősíti az ország, már most is éppen eléggé meglévő antihumánus világuralmi törekvéseit. Ez az, amiért ellenezzük az Irak elleni háborút, akár az Egyesült Államok indítsa azt, akár a Biztonsági Tanács jóváhagyásával kerüljön rá sor, anélkül, hogy az ENSZ Közgyűlés döntene erről a kérdéstről.”⁴¹

A felhívás utolsó mondatát nyilvánvalóan az az aggodalom szülte, hogy az aláírók egyrészt nem bíztak a BT állandó tag Franciaország és Németország háborúellenes elkötelezettségében, továbbá pontosan tudták, hogy az ideiglenes BT tagokat jelentő minimális érdekartikulációs képességgel rendelkező, anyagilag a fejlett világtól függő kisebb országokra (Kamerun, Mauritius, Kolumbia, stb.) az Egyesült Államok hatalmas nyomást gyakorol a támadás megindítására felhatalmazó szavazat megszerzése miatt.

A *The American Prospect* az amerikai harci sikerek kritikáját a háború utáni rendezés esélyei latolgatásának szentelte:

„Az egész Amerika vezette forradalmi demokratikus átalakulás a Közel-Keleten gondolat csak a fantázia szüleménye. Úgy csinálunk, mintha a térségbeli amerikai katonai jelenlét az amerikai értékfelfogás helyi kiteljesedését hozná anélkül, hogy bármilyen indulatot is szülne az elnyomás lehetséges érzése. Szaddam Husszein rendszerének megdöntése sokkal egyszerűbb feladat, mint az, hogy meg tudjuk állítani saját országunknak a jelenleginél is erősebb

⁴¹ *We oppose both Saddam Hussein and the U.S. war on Iraq.* The Progressives, 2003. február.

belebonyolódását a közel-keleti konfliktusba, különösen akkor, amikor a politikai vezetés héjai már Irakon is túlra tekingetnek.”⁴²

Az Irak ellen támadás megindításával kapcsolatban nem volt mindenki ennyire kritikus, még a haladóbbnak tekintett felfogású lapok közül sem. A *The New Republic* éles kritikával illette a háború ellen szót emelő társadalmi csoportokat:

„Miért gondolják oly sokan a világon, hogy a Bush kormányzat rendelkezik valamilyen titkos és erkölcstelen motivációval az iraki háborúval kapcsolatban? Valószínűleg részben azért, mert a marxizmus még nem halott teljesen, és sok ember még mindig azt hiszi, hogy az amerikai politikát az imperialista önzés hajtja még több profit megszerzése céljából, jelen esetben az olajért. Részben pedig azért, mert az antiszemitizmus sem halott, és sokan gondolják azt, hogy az amerikai politikát a zsidók irányítják azért, hogy Izraelnek minél jobb legyen.”⁴³

Konklúzió

A 2002. szeptember 20-án az elnök által kiadott nemzetvédelmi stratégia romantikus igazolása az Egyesült Államok birodalomépítő tevékenységének, időbeli és térbeli határok megjelenítése nélkül. Egyetlen dolog iránt elkötelezett, ez pedig szinte az egész világra kiterjedő amerikai szupremácia: *„Amerika cselekedni fog, még mielőtt a fenyegető veszély végső formát öltene.”*⁴⁴

Az Egyesült Államok már számtalan esetben küldött fegyveres erőket külföldre, hogy „rendet tegyenek” néhány hónapra, vagy évre vagy évtizedre. Bush elnök annyiban újított ezen a gyakorlaton, hogy a megelőző csapás fogalmát és lehetőségét alapértékként kezeli, s az a hivatalosan elfogadott politika szerves részévé vált. Vagy a nemzeti önérdék agresszív érdekérvényesítése jellemzi az amerikai külpolitikát vagy az önrendelkezésre épülő, a konfliktusokat a nemzetközi párbeszéd intézményesített fórumainak eszközével megoldani kívánó praxis. A „kettő az egyben” szlogen ez esetben nemcsak nehezen megvalósítható, de végtelenül veszélyes is.

Deák István is rámutatott a vele készült interjúban arra, hogy a neokonzervatív republikánusok kisajátították a Wilson idejéből örökölt demokrata programot, amely szerint az Egyesült Államok felelős a világért. S nem csak kisajátították, hanem meg is hamisították, ugyanis ennek az úgynevezett felelősségnek végtelen erőszakos módon és nem is biztos, hogy

⁴² *A War for Democracy?* The American Prospect, 2003. április.

⁴³ *Truth be Told.* The New Republic, 2003. március 24.

⁴⁴ The National Security Strategy of the United States of America. 2002. szeptember.

a legjobb eszközökkel igyekeznek megfelelni. Ha voltak is Bushnak kétségei az erőszakos világmegváltással kapcsolatban szeptember 11-e előtt, mára azok eltűntek. Úgy tűnik, hogy az elnök mindig küzdeni fog az ellenséggel, még akkor is, ha az távol van, még akkor is, ha a szövetségesek szkeptikusak a sikert illetően, még akkor is, ha a háború politikai és gazdasági költségei elviselhetetlenek. Amerika lelkében a félelem még van annyira ismerős, hogy elegendő energiát adjon a harchoz szükséges mobilizációhoz.

A *Mother Jones* a Bush vízióval szemben a liberális gyakorlathoz nyúl vissza:

„Az igazi liberális külpolitika arra épül, hogy mindazok az értékek, amelyeket az amerikai liberálisok maguknak kívánnak, – szabadság és egyenlőség – kívánniuk kell a világ többi részén élő népek számára is. Ez önérdék és idealizmus egyszerre: Amerika biztonsága a globalizáció korában egyre jobban függ a világ lehető legnagyobb része számára minimálisan elvárható mértékben biztosított szabadságtól és méltóságtól. A hagyományosan Wilson 14 pontjával kezdődő, Roosevelttel négy szabadságával és Truman Marshall tervével folytatódó liberális nemzetköziség nagyszerű.– jelenleg mellőzött – eszköz, ami arra vár, hogy használjuk végre.”⁴⁵

Feltételezhetőleg a lap nem csak saját olvasótáborát akartra hitében megerősíteni, hanem üzeni próbált a Kongresszus demokrata tagjainak is, akik a külpolitikai téren (is) csak kullognak a republikánus által diktált napirend után.

A kérdés az, hogy a világ formálásának a párbeszédet negligáló egyoldalú igényével mit fog tudni kezdeni a következő elnök. A most meglévő elkötelezettség lehetőség és felelősség is egyben. Képes lesz-e a következő elnök visszakozni ettől a lehetőségtől? Képes lesz-e tartósan és sikeresen együtt élni a szereppel járó felelősséggel? Jelenleg az Egyesült Államok elkötelezett a globális vezetés iránt, és a Közel-Kelet átformálása érdekében olyan nagyratörő vállalkozásba kezdett, amelyet nem lehet csak úgy feladni. Legalábbis nem a vereség beismerése nélkül.

Mint tudjuk, a népek boldog időszakai üres lapok a történelemkönyvekben. A fent tárgyalt időszakról ez nem mondható el. Éppen ez az adottsága, teszi alkalmassá arra, hogy a meghatározóbb események és jelenségek bemutatásával egyúttal nem csak magukat az eseményeket elemezhesük, hanem – tekintettel arra, hogy a sajtó egy konkrét részét hívjuk segítségül médiumként – a progresszív lapok felfogásáról, nézeteiről is képet kapunk. Ezekről a lapokról nem állítható, hogy a vezető amerikai médiumok közé tartoznának. Olvasótáboruk száma az amerikai vezető lapok és TV-csatornák fogyasztóinak számához képest egyfajta

---

<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>.

⁴⁵ *America's Age of Empire*. Mother Jones, 2003. január/február.

bensőségességet mondhat magáénak. Közülük nem egy valamely jellegzetes földrajzi régió lapja.

Ugyanakkor a történelemből tudjuk, hogy azok a lapok, amelyek később az iskolai irodalom- és sajtótörténet kötelező anyagát képezték – az esetek jelentős részében – szintén nem voltak nagy példányszámúak. Ennek ellenére, vagy ezzel együtt is, saját partikularitásukban hordoztak valamit, ami egyetemes érvényű. A fenti lapok jónéhány idézett cikke – figyelembe véve a Bush kormányzat által tanúsított magatartást – a bátorság és a hivatás-etika megnyilatkozása.

A demokrácia működésének alapvető feltétele, hogy az emberek megfelelő tudáshoz, információhoz jussanak, s ezáltal adekvát döntéseket hozhassanak. Szabad információáramlás nélkül nincs demokrácia.

Felkutatni, mélyre ásni és leleplezni lenne a média feladata, de a hatalmas médiavállalatok – véleményem szerint – ezt nem teszik meg, helyette sok esetben félrevezetnek, elhallgatnak, szervilis módon közlik a „hivatalos álláspontot”, s ha indokoltnak tartják, még szakértőkkel alá is támasztják a valótlan információkat.

Ahogy Martin Luther King Jr. mondta: *„[Birmingham bombázásának] valódi tragédiája nem a rossz emberek brutalitása volt, hanem a jó emberek hallgatása.”*⁴⁶

---

⁴⁶Thinkexist.com

http://en.thinkexist.com/quotation/the_ultimate_tragedy_is_not_the_oppression_and/251263.html.

Csige Zoltán:

Esély a tárgyalásos rendezésre vagy újabb kudarcra ítélt kezdeményezés? - az egyoldalú lépések politikájának felülvizsgálata Izraelben

2003 decemberében Ariel Saron izraeli miniszterelnök meghirdette az egyoldalú lépések politikáját és a gázai zsidó telepek felszámolását. Az ún. elszakadási terv végrehajtásától sokan azt várták, hogy a palesztin-izraeli kapcsolatok elmozdulnak a holtpontról, azonban a remélt kedvező fordulat nem következett be. Ehud Olmert jelenlegi izraeli kormányfő bizonyos nyilatkozatai alapján úgy tűnik, elérkezett az idő a saroni politika felülvizsgálatára.

A tanulmány elsősorban Olmert Szde bokeri beszédének és az azt követő diplomáciai események fényében arra keresi a választ, hogy milyen okok vezettek a kormányzati megközelítés módosulásához. Áttekinti az elszakadási terv kialakításában szerepet játszó megfontolásokat, illetve megkísérli bemutatni, hogy a tervhez fűzött várakozások mennyiben bizonyultak helytállóknak.

Ehud Olmert, izraeli kormányfő 2006. november 27-én, az izraeli-palesztin tűzszünet életbe lépésének másnapján nagy horderejűnek szánt ajánlatot tett a palesztin népnek.¹ Szde Bokerben, David Ben-Gurion egykori miniszterelnök sírjánál tartott ünnepi beszédében Olmert kifejtette, hogy ha feláll egy új palesztin kormány, amely elfogadja a kvartett által kidolgozott elveket, továbbá végrehajtja az útitervet (Road Map),² és szabadon bocsátja az elrabolt Gilád

---

* Csige Zoltán jogász, 2003-ban végzett az ELTE-ÁJK-n, jelenleg ugyanitt harmadéves PhD-hallgató. Kutatási területe az arab-izraeli konfliktus, szűkebb értelemben pedig az oslói folyamat nemzetközi jogi vonatkozású kérdései.

¹ *Ehud Olmert's speech at a memorial service for Ben Gurion.* Haaretz.com, 2006. november 27. <http://www.haaretz.com/hasen/spages/793308.html> (Internetről letöltve: 2006. november 30.)

² A Road Map az Egyesült Államok, az Európai Unió, az ENSZ, illetve Oroszország által készített közös javaslat a palesztin-izraeli konfliktus megoldására, melyben a nemzetközi közösség említett szereplői (közkeletű elnevezéssel a kvartett) elkötelezték magukat a palesztin állam létrehozása mellett. Az útiterv végrehajtása az eredeti elképzelések szerint három szakaszban valósult volna meg, amelynek utolsó fázisában nemzetközi közreműködéssel megszületett volna az ENSZ BT vonatkozó határozatain alapuló végleges megállapodás, mely a palesztin-izraeli konfliktus végét jelentette volna. Az eredeti elképzelések szerint a Road Map célkitűzéseinek 2005-ig kellett volna megvalósulniuk, azonban a nemzetközi közösség a határidő lejárta után is az útitervet tekinti a konfliktus megoldására vonatkozó irányadó javaslatnak. *A Performance-Based Road Map to a Permanent Two-State Solution*

Salit tizedest, akkor Izrael felszabadítja a befagyasztott forrásokat, enyhíti a közlekedési korlátozásokat, és hajlandó elengedni a hosszabb időre bebörtönzött foglyokat is. Mindez önmagában még nem jelentett különösebb újdonságot, hiszen e lépések nagy részének megtételét a zsidó állam már korábban kilátásba helyezte, ugyanakkor jelentős fordulatként volt értékelhető a kormányfő ama ígérete, hogy a fenti előfeltételek megvalósulása esetén haladéktalanul intézkedni fog a „tényleges, nyitott, hiteles és komoly párbeszéd” megkezdése érdekében. Más szóval, Izrael az évek óta követett egyoldalú lépések politikája, az ún. „elszakadási”, illetve „átszervezési” terv folytatása helyett ismét fontolóra vette a tárgyalásokhoz való visszatérés lehetőségét.

Az izraeli kormányfő legutóbbi megnyilatkozásaiban még hangsúlyosabban jelent meg az unilateralizmus kritikája. A kínai hírügynökségnek adott interjújában például Olmert a 2005-ös gázai, illetve a 2000-es libanoni kivonulást egyértelmű kudarcnak minősítve kifejtette, hogy „a mostani körülmények között sokkal célszerűbb lenne a kétállamos megoldást tárgyalások útján elérni, semmint egyoldalú visszavonulással.”³ Ezek a szemléletváltozásról tanúskodó megnyilvánulások jelentős fejleményként értékelhetők; még akkor is, ha a palesztin-izraeli viszonyban azóta sem történt diplomáciai áttörés, sőt, egyes területeken az ellentétek tovább éleződtek.

Jelen írásomban a kormányzati megközelítés módosulásának feltételezhető okaival foglalkozom. Tanulmányom megírását az ebbe különösen indokoltta, hogy a hazai szakirodalomban még nem jelent meg olyan átfogó elemzés, amely a palesztin-izraeli dialógus újraéledésének lehetőségét magában hordozó „Szde bokeri-javaslat” foglalkozott volna.

A minél teljesebb kép kialakítása érdekében szükségesnek láttam, hogy áttekintsem azokat a megfontolásokat, amelyek az elszakadási terv elfogadásához vezettek. Ismertetem továbbá az egyoldalúság politikájának kudarcként értékelésében szerepet játszó kül- és belpolitikai tényezőket, valamint azokat a kezdeti kormányzati lépéseket, melyek az unilateralizmus felülvizsgálatának jegyében születtek meg. Vizsgálódásom elsősorban az elszakadási terv „hivatalos” ismertetésétől – azaz 2003 decemberétől-2006 végéig terjedő időszakot érinti, azonban hangsúlyozni szeretném, hogy bár az időbeli cezúrát az elképzelés

---

to the Israeli-Palestinian Conflict. US Department of State, Press Statement, Office of the Spokesman, 2003. április 30. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/20062.htm> (Internetről letöltve: 2007. március 7.).

³ Olmert 2007. január 5-én adott interjúja a Xinhua kínai hírügynökségnek. *Israeli PM: two-state solution should be achieved through negotiation* Xinhua Online, China View, 2007. január 6. http://news.xinhuanet.com/english/2007-01/06/content_5571380.htm. (Internetről letöltve: 2007. január 11.) Idézi még Aluf Benn: *PM: Unilateralism has been a failure.* Haaretz.com 2007. január 9. <http://www.haaretz.com/hasen/spages/811045.html> (Internetről letöltve: 2007. január 11.).

kormányzati átértékelése indokolta, az egyoldalú lépések korszakának lezárulását egyelőre csak valószínűsíteni lehet.

Szeperáció és unilateralizmus

Az elszakadási tervet Ariel Saron miniszterelnök 2003. december 18-án egy herzliai konferencián ismertette először.⁴ Az elképzelés kialakításában biztonsági, demográfiai megfontolások, valamint külpolitikai törekvések játszottak szerepet. A terv két, egymáshoz szorosan kapcsolódó fogalomra, az elkülönülésre, valamint az egyoldalúságra épült, kiindulópontja pedig az a feltételezés volt, hogy tartós rendezés csak a biztonsági kockázatok minimalizálása esetén képzelhető el, azaz a békéhez először a terrorfenyegetést kell megszüntetni.

Az elszakadási terv logikája szerint a kockázatot jelentő helyzetek kialakulását a palesztin és a zsidó lakosság elkülönítésével kell megelőzni. Ez az elképzelés – és tulajdonképpen a biztonsági kerítés ötlete is – még a kilencvenes évek elején, Jichak Rabin miniszterelnöksége alatt született.⁵ A „jó kerítés egyenlő jó szomszédság elve” röviddel az Oslói Egyezmény megkötése után, az ún. Salal-bizottság jelentésében megjelent, de Jeruzsálem⁶ eleinte tartózkodott alkalmazásától, mivel bízott abban, hogy mérséklődni fognak a zsidó állam elleni támadások. A merényletek folytatódása miatt azonban Rabin végül arra a meggyőződésre jutott, hogy a terrorakciókat fizikai akadályok létrehozásával kell megakadályozni, ezért 1994-ben elrendelte egy kerítés felépítését a Gázai-övezet körül, amit később, a második intifáda kitörését követően felújítottak és megerősítettek. A kerítés roppant

⁴ A tervet angol kifejezéssel Disengagement Plan-nek, az ivritben Tochnit habitnatkut-nak (תוכנית ההתנתקות) hívják, esetenként Saron-tervként említik. A kifejezést magyarul szétválasztási tervként is szokták fordítani, én azonban a szakirodalomban általánosan elfogadott „elszakadási terv” terminust használom. *Israel's Disengagement Plan: Selected Documents.* Israel Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Israeli+Disengagement+Plan+20-Jan-2005.htm> (Internetről letöltve: 2006. október 17.)

⁵ Noha a szeperáció gondolata már egészen korán megjelent a Palesztina jövőjéről alkotott elképzelésekben – így például a radikális cionizmus atyjának, Zeev Zsobotinszkiné a munkáiban, továbbá a Peel-bizottság 1937-es felosztási tervében, illetve a nyolcvanas évek végén, a Samír kormány idején – jelenlegi tartalma a Rabin-érában alakult ki. Zsobotinszky „Vasfalról” szóló írását lásd: Ze'ev Zobotinsky: *The Iron Wall.* The Jewish Herald, 1937. november 26. <http://www.jabotinsky.org/Jaboworld/docs/Iron%20Wall.doc> (Internetről letöltve: 2007. március 5.)

⁶ Jelen dolgozatomban Jeruzsálemet gyakran a zsidó állam, illetve az izraeli kormányzati politika szinonimájaként használom, ezzel azonban nem szándékozom állást foglalni Izrael fővárosa kérdésében. A város egymással versengő nemzeti követelések tárgya: egy 1980-as alaptörvény szerint Jeruzsálem Izrael örök és oszthatatlan fővárosa, de a nemzetközi közösség nem ismeri el a zsidó állam szuverenitását. (Kelet-Jeruzsálemet az államok többsége megszállt területnek tartja, Nyugat-Jeruzsálem vonatkozásában viszont *de facto* elfogadják Izrael fennhatóságát. A külképviseletek zöme mindenesetre továbbra is Tel Avivban működik.) A témáról bővebben lásd. Schweitzer András: *Az átalakuló Izrael/Palesztina konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés.* PhD-értekezés. http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/schweitzer_andras.pdf (Internetről letöltve: 2007. január 26.)

hatékonyak bizonyult: felépítése óta az övezetből egyetlen öngyilkos terrorista sem tudott izraeli területre behatolni.⁷ A szeparáció filozófiájának a Nyugati partra vonatkoztatását azonban Rabin utódai egészen Ariel Saronig különböző okokból elvetették: Míg Simon Peresz az általa vizionált izraeli-arab gazdasági közösség akadályát látta az elkülönítésben, addig Benjamin Netanjahu a telepes-lobbi ellenállása miatt nem támogatta azt.

Az elkülönítés/elkülönülés mellett az elszakadási terv másik kulcsjelentőségű fogalma az egyoldalúság volt, amely a második intifáda kitörését követően lett egyre népszerűbb Izraelben.⁸ Az unilaterális területátengedés először Dél-Libanon vonatkozásában jelent meg (Izrael kivonta csapatait északi szomszédja területéről), de a tárgyalások megfeneklése és különösen a Camp David-i csúcs, illetve a tabai tárgyalások kudarca után az akkori miniszterelnök, Ehud Barak már a palesztinokkal szemben is egyoldalú lépések megtételét és egy biztonsági kerítés építését kezdte szorgalmazni a Nyugati parton (az izraeli frazeológia szerint Júdeában és Szamáriában). Ezt az elképzelést – eltérő motiváció és politikai megfontolások alapján – a 2001-ben hatalomra került Ariel Saron is magáévá tette. Saron úgy látta, hogy a palesztin vezetés képtelen vagy nem hajlandó megfékezni a terrorista csoportokat, és nincs olyan hiteles, megfelelő támogatottsággal rendelkező politikusa, akivel érdemben tárgyalni lehetne. Izraelnek így, partner hiányában egyoldalú lépések útján, a válságócok felszámolásával, kell saját biztonságát maximalizálnia, illetve lépéskényszerbe hoznia a palesztin oldalt.⁹

A Saron-kabinet gyakorlatában az egyoldalúság fogalmának két árnyalata különböztethető meg. A kezdeti időszakban a kormány egyoldalú cselekvéseit kizárólag saját előnyök elérése vezérelte, a palesztinok aspirációi pedig teljes mértékben figyelmen kívül maradtak. Ennek a felfogásnak eklatáns példája volt a biztonsági kerítés építése a Nyugati parton.¹⁰ Barakkal szemben azonban – aki azért fogadta el a védrendszert, mert megkönnyíti az

⁷ Az öngyilkos merénylők rendszerint fennakadtak az ellenőrzési pontokon, így a robbanószerkezeteket a határ mellett kellett működéskébe hozniuk.

⁸ Shlomo Brom: *The Many Faces of Unilateral Disengagement*. Strategic Assessment, Jaffe Center for Strategic Studies, 2001. november <http://www.tau.ac.il/jcss/sa/v4n3p3Bro.html> (Internetről letöltve: 2006. november 28.).

⁹ *Address by Prime Minister Ariel Sharon at the Fourth Herzliya Conference* (Translated from Hebrew) Israel Ministry of Foreign Affairs, 2003. december 18. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Speeches+by+Israeli+leaders/2003/Address+by+PM+Ariel+Sharon+at+the+Fourth+Herzliya.htm>. (Internetről letöltve: 2006. november 28.).

¹⁰ Az egyoldalúság jegyében az intifáda kitörését követően hosszú ideig gyakorlatilag semmilyen egyeztetés nem történt Jeruzsálem és a Palesztin Hatóság között. Mintegy a folyamat „tetőzéseként” az izraeli hadsereg az erőszak eszközlődése miatt 2002-ben ismét bevonult a nyugati parti városokba. A Saronnal szemben igen kemény kritikát megfogalmazó Baruch Kimmerling a 2002 márciusa után a megszállt területeken folytatott izraeli akciókat a *politicídium* kategóriájába sorolta. A szerző a fogalom alatt olyan széles körű szociális, politikai és katonai intézkedéseket ért, melyek célja egy egész nép nemzeti-politikai létezésének megsemmisítése, és ezáltal az

elkerülhetetlennek tűnő kétállamos megoldás megvalósítását – Saron a „fal” önvédelmi funkcióját tartotta elsődlegesnek, és a nyomvonal kijelölésekor a palesztin lakosság szempontjait általában nem mérlegelte.¹¹

Az elszakadási terv kialakítása szempontjából sokkal fontosabb volt az egyoldalúság fogalmának másik jelentésárnyalata, mely szerint az unilaterális cselekvés kötelezettségek és jelentős hátrányok önkéntes felvállalásában nyilvánul meg. Az egyoldalú lépések mögött ebben az esetben is a kedvező körülmények kialakításának szándéka húzódott meg, de bizonyos mértékben számításba vették a konfliktusban érintett többi fél vélt törekvéseit is. Ez a felfogás fejeződött ki a gázai kivonulást célul tűző elszakadási tervben.

Az egyoldalú lépések alkalmazásában bekövetkezett árnyalatnyi változás többek között azzal volt magyarázható, hogy időközben a nemzetközi közösség egyre inkább elkötelezte magát a kétállamos megoldás mellett. A kvartett által 2003-ban meghirdetett útitervezet ugyanis célul tűzte ki a palesztin állam létrehozását, és ezt Bush elnök is a hivatalos amerikai álláspont részének nyilvánította.¹² Mindez rendkívül kedvezőtlen fejlemény volt Saron számára, mivel politikai pályafutása korábbi szakaszában élesen ellenezte egy független palesztin entitás életre hívását, és inkább Jordánia palesztin állammá alakítását, valamint az Izraelben élő arabok tömeges áttelepítését szorgalmazta. A stratégiai-politikai helyzet kedvezőtlen megváltozása miatt Saronnak új megközelítést kellett kialakítania a kétállamos rendezés tekintetében. Az újabb békeelképzeléseket (például a genfi béketervet)¹³ az izraeli kormányfő idegenkedve

---

önrendelkezés megtagadása. Baruch Kimmerling: *Politicide; Ariel Sharon's War Against the Palestinians*. Verso. London 2003. pp. 4., 154.

¹¹Érdemes megjegyezni, hogy Saron korábban pont azért vetette el a biztonsági kerítés ötletét, mert véleménye szerint az elősegíti a palesztin állam létrejöttét, azonban – többek között a gázai kerítésrendszer kedvező eredményei alapján – végül magáévá tette az elképzelést.

¹²„Bush volt az első amerikai vezető, aki világosan támogatta a két állam – Izrael és Palesztina – létén alapuló megoldást, és hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a palesztin állam független, összefüggő területtel rendelkező állam legyen.” David Makovsky: *Moving Forward by Pulling Back*. Foreign Affairs, 2005 May/June, pp. 55.

¹³ A 2003 decemberében Genfben született *Végleges Státus Megállapodás-tervezet* nem hivatalos dokumentum, melyet Jasszer Abed Rabbo palesztin, és Joszi Beilin izraeli politikus szövegezett meg. Az akkori kormányzati álláspontoktól nagyban eltérő javaslat szerint a Gázai övezetben és a Nyugati Parton létrejönne a palesztin állam, mely elismerné a zsidó állam létjogosultságát. A két állam közötti határok bizonyos módosításokkal megegyeznének az 1967. június 4-i vonalakkal, és Izrael a hatnapos háború alatt elfoglalt területek nagy részéről kivonulna. A zsidó állam egyes területeket anektálna, ezekért cserébe 1:1 arányban további területeket adna át a palesztinoknak. A békejavaslat – többek között – részletesen foglalkozott a biztonsági és gazdasági együttműködés módozataival, a vitarendezés lehetséges mechanizmusával. A genfi megállapodás Jeruzsálem tekintetében a „két állam - egy főváros” elvén alapult, a menekültkérdésben pedig több lehetőséget kínált fel a menekülteknek állandó tartózkodási helyük megválasztására (a menekültek izraeli területen történő letelepedésének engedélyezése egyébként a zsidó állam diszkrecionális jogkörébe tartozna, és egy Izrael által meghatározott számú menekülthez vonatkozna.) Minthogy nem hivatalos dokumentumról van szó, az abban foglaltak nem kötelezték sem Izraelt, sem a Palesztin Hatóságot. *Draft Permanent Status Agreement (October 20, 2003)*. Jewish Virtual Library, http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/geneva_agreement.html (Internetről letöltve: 2005. február 1.)

fogadta, és inkább arra törekedett, hogy magához ragadja a kezdeményezést.¹⁴ Az egyoldalú lépések politikáját hirdető elszakadási tervhez a végső lökést az adta meg, hogy 2003 nyarán a mérsékelt Mahmud Abbász távozott a palesztin kormány éléről.

Az elszakadási terv keretében a zsidó állam önként, palesztin biztonsági garanciák nélkül kötelezte el magát bizonyos területek átadása iránt. Ez a Nagy Izraelről alkotott elképzelések végét jelentette, és paradox módon éppen az az Ariel Saron számolt le a Földközi-tengertől a Jordán folyóig elterülő zsidó állam ábrándjával, aki korábban maga is erőteljesen szorgalmazta a telepítést.

A területek egyoldalú átengedése a palesztin-izraeli békefolyamat keretein kívüli lépésként vetődött fel, mivel a párbeszéd mellőzése alapvető eltérést jelentett a kölcsönös kompromisszumokra épülő tárgyalásos rendezéstől. A Road Map megvalósításához ragaszkodó Egyesült Államok módosításokkal együtt támogatta a tervet,¹⁵ de hangsúlyozta, hogy Jeruzsálemnek fenn kell tartania a tárgyalásokhoz való visszatérés lehetőségét. Saron – részben Washington megnyugtatására – többször kiemelte a Road Map és saját elgondolásának elvi azonosságát, miszerint hosszú távú béke csak a biztonsági kérdések rendezése után érhető el. Világossá tette továbbá, hogy az egyoldalú lépések nem gátolják az útiterv megvalósulását, és mihelyst a palesztinok komoly erőfeszítéseket tesznek a terror elleni küzdelemben, illetve megvalósítják a szükséges intézményi reformokat, Izrael ismét tárgyalóasztalhoz fog ülni.¹⁶

Mint említettük, az elszakadási terv kidolgozását biztonsági, demográfiai és külpolitikai szempontok határozták meg; tekintsük át tehát röviden ezeket! Az Izraelt gyengítő biztonsági kockázatokat sorra véve Saron úgy látta, hogy a legnagyobb nehézséget a zsidó állam többi részétől majdnem teljesen elszigetelt telepek biztonságának szavatolása jelenti.¹⁷ Ez a probléma leginkább a Gázai-övezetben volt jelentős, ahol egyes – a palesztin népességtömbön belül levő – települések fenntartása egyre növekvő kiadásokkal és emberveszteséggel járt.

¹⁴ *Prime Minister Ariel Sharon's Address at the Opening of the 16th Knesset's Second Session (October 20, 2003)* The Knesset, Documents of interest, <http://www.knesset.gov.il/docs/eng/sharonspeech03.htm>. (Internetről letöltve: 2005. február 1.).

¹⁵ *President Bush commends Israeli Prime Minister Sharon's plan.* The White House. 2004. április 14. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040414-4.html> (Internetről letöltve: 2007. március 5.) Lásd még 41. lábjegyzetet.

¹⁶ Dov Weissglass 2004. április 18-i levelét Condoleezza Rice-nak: *Letter from Mr. Dov Weissglass to Dr. Condoleezza Rice.* Prime Minister's Office, <http://www.pmo.gov.il/PMOEng/Archive/Press+Releases/2004/04/Speeches7864.htm> (Internetről letöltve: 2006. december 4.)

¹⁷ Az izraeli katonai vezetők egyre terhesebbnek érezték a megszállt területek ellenőrzését és a telepek biztonságának szavatolását, ugyanis ez jelentős erőket kötött le, és emiatt számos, korábban meglévő stratégiai előnyt szalasztottak el. Ezt a problémát ráadásul súlyosította, hogy Izraelnek nincsenek védhető határai. Barry Rubin: *Israel's New Strategy.* Foreign Affairs July/August 2006, p. 117. Az elszakadási terv katonai és biztonságpolitikai megfontolásairól: Moshe Sharvit: *The Military and Security Implications of Israel's Disengagement from the Gaza*

Ugyan Izrael a második intifáda kitörését követően hermetikusan lezárta az övezet határait, de a zsidó telepek, illetve a határ izraeli oldalán fekvő települések továbbra is rakétatámadások célpontjai voltak,¹⁸ és egyre súlyosabb problémát jelentett az összekötő útvonalak biztosítása is. Az elszakadási terv ezekre tekintettel a 7-8000 embernek otthont adó gázai telepek felszámolását és a védelmi erőknek az övezet határain történő megerősítését irányozta elő. A Nyugati part vonatkozásában – többek között történelmi-politikai okok miatt – a kivonulás csak korlátozott mértékben vetődött fel. Noha Gáza izolálását követően az öngyilkos támadások kiindulópontja áttevődött Ciszjordániába, ezt a fenyegetést a biztonsági kerítés gyors ütemben történő építése jelentősen csökkentette; emellett viszonylag hatékonyan lehetett biztosítani a területen élő zsidó lakosság védelmét is, így pusztán biztonsági szempontból nem volt szükség jelentős mértékű átszervezésre.¹⁹ Mindazonáltal az elszakadási terv kilátásba helyezte négy Nyugati parti település (Ganim, Homes, Kadim és Sza-Nur) felszámolását, ennek célja azonban elsősorban annak kifejezése volt, hogy Izrael valóban nyitott egy átfogó megállapodásra is.²⁰

A potenciális támadások lehetőségének csökkentése mellett az egyoldalú elszakadás (rész-)megoldást kínált az időzített bombának tekintett demográfiai problémára is.²¹ Ennek lényege a következő: Izrael szeretné megőrizni mind zsidó, mind demokratikus jellegét,²² de főként a megszállt területeken élő palesztinok nagyobb születési arányszáma miatt veszélybe került a zsidók többsége a lakosságon belül. Amennyiben Izrael továbbra is megszállás alatt

---

Strip. Strategic Assessment, Jaffe Center for Strategic Studies 2005. november, www.tau.ac.il/jcss/sa/v8n3p9Sharvit.html (Internetről letöltve: 2006. november 28.)

¹⁸A Gázai-övezet körül létesített kerítés hatékonysága miatt a palesztin terrorszervezetek arra kényszerültek, hogy új, a fizikai akadályt leküzdő támadóeszközt fejlesszenek ki. E megfontolás alapján kezdték meg az ún. Kasszám rakéták tökéletesítését. A rakéták még mindig viszonylag rövid hatótávolságú, pontatlan eszközök, ezért elsősorban a sűrűn lakott területeken tudnak jelentősebb kárt okozni.

¹⁹Minthogy Izrael a zöld vonalat (az 1949-es fegyverszüneti vonal) nem tekintette nemzetközi határnak, ezért korábban fel sem vetődött, hogy a gázai övezet körül létesített kerítésrendszerhez hasonló építsen ki a Nyugati part hermetikus lezárására. A kerítés helyett ellenőrzőpontok, útzárak, illetve más akadályok hálózatával tartotta ellenőrzés alatt a területet. Darryl Li: *The Gaza Strip as Laboratory: Notes in the Wake of Disengagement*. *Journal of Palestine Studies*. Number 2. Winter 2006. p. 43.

²⁰Saron szövívője, Raanan Giszin szerint a négy ciszjordániai telep felszámolása – mely különösen fájó az izraeliek számára – kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a zsidó állam elkötelezett a béke iránt. Raanan Giszint idézi John Murphy: *Israel completes evacuation of settlements*. Megjelent a *Baltimore Sun* 2005. augusztus 25-i számában. Közli: The United Jerusalem Foundation <http://www.unitedjerusalem.org/index2.asp?id=629405&Date=8/24/2005> (Internetről letöltve: 2007. február 12.).

²¹*Prime Minister Ariel Sharon addresses the nation on the of the implementation of the Disengagement Plan*. Israel Ministry of Foreign Affairs, 2005. Augusztus 15. „Gaza cannot be held onto forever. Over one million Palestinians live there, and they double their numbers with every generation.” <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Speeches+by+Israeli+leaders/2005/PM+Sharon+addresses+the+nation+15-Aug-2005.htm> (Internetről letöltve: 2007. január 22.).

²²Izrael állam zsidó és demokratikus jellegének összeegyeztethetősége, illetve megőrzése a modern izraeli értelmiségi diskurzus egyik leggyakoribb kérdése; egyesek szerint a két fogalom kizárja egymást. A témáról

tartaná az 1967-ben elfoglalt területek nagy részét, számolnia kellene azzal, hogy az etnikai mérleg végképp a palesztinok felé billen el, és ekkor vagy választójogot kellene biztosítani a palesztinoknak lemondva az állam zsidó jellegéről, vagy a politikai jogokat fenn kellene tartani a zsidók, illetve a lojális arabok részére, ezáltal viszont Izrael demokratikus értékei sérülnének.

A demográfiai problémára – politikai felfogástól függően – többféle megoldási javaslat született. Egyesek a zsidó betelepülés fokozását, az „alijázás” kormányzat általi ösztönzését szorgalmazzák, míg mások a palesztin lakosság masszív áttelepítését is elfogadhatónak tartják. Az elszakadási terv egy ezektől eltérő harmadik megoldást kínált, amikor felvetette a Gázai-övezet kiürítését. Az elképzelés értelmében ugyanis az ott lakó 1,3 millió palesztin kikerülne az izraeli fennhatóság alól, így továbbra is biztosítható lenne a zsidók meghatározó többsége.

A biztonsági és demográfiai megfontolásokon kívül az elszakadási terv mellett szólt az is, hogy a biztonsági kerítés építése és az izraeli hadsereg (IDF) műveleteiben életüket vesztő civil áldozatok miatt élesen kritizált Izrael nemzetközi támogatásra tehetett szert a gázai kivonulással. A világ közvéleményének támogatására a zsidó államnak ugyanis rendkívül nagy szüksége volt (és van jelenleg is), különös tekintettel arra, hogy jövőbeni határainak elfogadtatásához a nemzetközi közösség beleegyezésére is szükség van.²³ Ezek fényében a területek önkéntes átengedése mint a béke érdekében hozott áldozat, jól kommunikálható akció volt.

Noha a gázai kivonulást Jeruzsálem a Road Map céljait (is) szolgáló lépésként igyekezett elfogadtatni a nemzetközi közösséggel, érdemes megjegyezni, hogy Saron tanácsadója, Dov Weissglass gyökeresen eltérő szellemben nyilatkozott az elszakadási terv mögött álló szándékokról. A *Haaretz* című izraeli lapnak 2004. október 6-án adott interjújában Weissglass kijelentette: „Az elszakadási terv jelentősége a békefolyamat befagyasztásában rejlik. Ha befagyasztjuk a folyamatot, akkor megelőzzük a palesztin állam megalakulását, és elkerüljük a menekültekről, határokról és Jeruzsálemről folytatott vitákat.”²⁴ Nem tudjuk, hogy

---

bővebben lásd. Els van Diggele: *Egy nép, amely külön lakik. Zsidó identitás a mai Izraelben*. HVG Könyvek Budapest, 2005.

²³ Meg kell még említeni, hogy egyesek szerint Saront kényes belpolitikai helyzete is az elszakadási terv elfogadására sarkallta, ugyanis ez jó eszköznek tűnt arra, hogy elterelje a figyelmet egy őt és családját érintő korrupciós ügyről. Shlomi Whitbrod: *Sharon buddies plan casino on remnant of Jewish Gaza*. Israel Insider, Politics, 2005. Július 25. <http://web.israelinsider.com/Articles/Politics/6113.htm> (Internetről letöltve: 2007. március 7.) Lásd még a korábbi vezérkari főnökkel, Mose Yaalonnal készített 2006. június 7-i interjút: *Yaalon: Sharon planned pullout out of personal distress*. Ynetnews.com, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3271919,00.html> (Internetről letöltve: 2007. március 7.).

²⁴ Ari Shavit: *The Big Freeze*. Haaretz, 2004. október 8. <http://www.haaretz.com/hasen/pages/ShArt.jhtml?itemNo=485929> (Internetről letöltve: 2007. február 12.).

Saront mennyiben befolyásolta ez a szemlélet, mindenesetre Weissglass megjegyzése igazolni látszott azt a palesztin félelmet, hogy Gáza kiürítése csak eltereli a figyelmet a fontosabb kérdésekről, és a Nyugati part vonatkozásában Izrael semmilyen további engedményre nem lesz hajlandó.²⁵

A kormányfő a zsidóság számára különös történelmi jelentőséggel bíró Júdea és Szamária vonatkozásában – egyes északi területek kivételével – csakugyan a korábbi biztonsági rezsim fenntartását ígérte, illetve hangsúlyozta, hogy a telepek jelentős része Izrael végleges területéhez fog tartozni; de egyesek szerint Saron később hajlandó lett volna a Nyugati part 60-70%-ának átadására.²⁶ Ez persze lényegesen kevesebb volt, mint amit az oslói folyamat kínált, de a kormányfő ezzel kapcsolatban már az elszakadási terv meghirdetésekor kifejtette, hogy az egyoldalú lépések politikája „kevesebbet ad” a palesztinoknak, mintha tárgyalásos úton születne területi kompromisszum.²⁷

Gary Sussman Saron elszakadási politikáját elemezve feltételezi, hogy a ciszjordániai területek átadását korábban élesen ellenző kormányfő azért módosította elképzelését, mert azt gondolta, hogy a kisméretű, jobbára szétszabdalt területen eleve nem jöhet létre életképes állam, és ezt a palesztinok is előbb-utóbb belátják. Saron végkövetkeztetése – legalábbis Sussman szerint – az volt, hogy a palesztin entitás végül összeolvad Jordániával, ily módon pedig út nyílik keletre a palesztin demográfiai expanzió számára.²⁸

A telepek felszámolásában Izraelnek és személyesen Saronnak is volt már tapasztalata, az Egyiptommal 1979-ben kötött békeszerződés alapján ugyanis az akkor védelmi miniszteri

²⁵ A kormányfővel szembeni bizalmatlansághoz nagymértékben hozzájárult az a tény, hogy a Nyugati parton a Saron-kormány idején rendkívül nagy számban létesítettek új zsidó telepeket, emellett „elszaporodtak” az illegális előőrsek (outposts). Saron 2004 júniusában felkérte Talia Sasson-t, hogy készítsen jelentést a telepek jogi helyzetéről. A 2005 márciusában ismertetett Sasson-jelentés elmarasztalta a Nyugati parton működő kormányzati, közigazgatási szerveket, amiért azok a törvényes előírások figyelmen kívül hagyásával segítették a települések létrejöttét. A jelentés ajánlásait egyébként a Saron-kormány nem teljesítette. *The Sassoon Report about Illegal outposts*. MideastWeb, 2005 Március, <http://www.mideastweb.org/sassonreport.htm> (Internetről letöltve: 2007. március 7.). A kivonulást követően nem sokkal egyébként Saron a meglévő telepek bővítéséről beszélt: (kérdésre, hogy 2005 őszén hol folynak építkezések) „Egy kicsit mindenhol, körülbelül száz apartman épül Arielen, mintegy ezer Beitar Illit-ben. Semmi sem akadályoz minket abban, hogy nagy lakótömböket építsünk.” Uri Dan: *Entretien avec Ariel Sharon l'après-Gaza*. Politique Internationale No. 109. 2005. Autumn p. 19.

²⁶ Saron egyik tanácsadója, Kalman Gayer 2005 decemberében a *Newsweek*-nek azt nyilatkozta, hogy a miniszterelnök – elméletileg – kész kompromisszumot kötni Jeruzsálem kérdésében, illetve hajlandó elfogadni a palesztin állam létrehozását a Gázai övezetben, illetve a Nyugati part 90%-án. Dan Ephron: *Rebel with a cause. Sharon was in command of Likud. So why did he bolt to form a new party?* Newsweek, World News, 2005. november 27. <http://www.msnbc.msn.com/id/10218887/site/newsweek/> Saron később tagadta Gayer állításait. A területátadás elképzelhető mértékéről lásd még. Rostoványi Zsolt: *Együttélésre ítélve; Zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért*. Corvina 2006. p. 391.

²⁷ Aaron Klein: *Kadima minister: Sharon opposed West Bank withdrawal*. WorldNetDaily, 2006. július 10. http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=50998 (Internetről letöltve: 2007. február 12.).

²⁸ Gary Sussman: *Ariel Sharon and the Jordan Option*. Middle East Report Online. March 2005 http://www.merip.org/mero/interventions/sussman_interv.html (Internetről letöltve: 2007. január 26.).

posztot betöltő Saron irányításával került sor a Sínai-félszigeten levő izraeli létesítmények felszámolására. A lebonyolító intézmények koordinátlansága és a végrehajtás szervezetlensége miatt a folyamat akkor három évig húzódott el, és erőszakos ellenállás is hátráltatta az evakuálást,²⁹ de a félsziget kiürítésének mérlege összességében kedvező volt. Az átadott terület ugyanis nem vált Izrael elleni rendszeres támadások kiindulópontjává, és ez sokakat reménnyel töltött el a Gázai-övezet kiürítését illetően is. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy az egyiptomi létesítmények felszámolására nem egyoldalú lépésként, hanem kétoldalú megállapodás keretében került sor, és Kairóval szemben Izraelnek nem voltak területi követelései. A Színáj sikeres kiürítése mellett sokaknak némi bizakodásra adott okot az izraeli csapatok Libanonból történt egyoldalú kivonása is, mivel az északi határon 2006 nyaráig csak területileg korlátozott, mérsékeltebb támadások történtek.

Az elszakadási terv legvehemensebb ellenzői elsősorban Saron saját párttársai, a telepes-lobbi, illetve egyes vallásos csoportok voltak. A Likud tagjai azt vetették Saron szemére, hogy felhatalmazás nélkül, a lakosság konszenzusának hiányában akarja végrehajtani a telepék felszámolását.³⁰ Úgy látták, hogy a területek engedmények nélküli átadása gyengeséget sugároz, és ezzel nem csak az izraeli elrettentő képesség sérül, hanem a palesztin szélsőségesek is megerősödnek. Többen úgy érveltek, hogy az önkéntes kivonulást a Hamász és mások saját győzelmüként fogják interpretálni, aminek következtében éppen a tárgyalni kész mérsékeltebb erők veszítik el támogatóikat. Az izraeli csapatok Dél-Libanonból történt kivonását pedig inkább negatív példának tekintették, mely a Hezbollah jelentős megerősödéséhez vezetett, és közvetve hatással volt a második intifáda kirobbanására is.³¹

Az elszakadási terv miatt intenzív politikai csatározás bontakozott ki, amelynek eredményeként az elképzelés első változatát a Likud párton belüli szavazáson elvetették. Mivel a kabinetben Saron támogatói voltak többségben, a kormány 2004. június 6-án elfogadta a terv módosított verzióját, de a parlamenti szavazásnál szükség volt az ellenzék voksaira is. A

²⁹ A Yamit-ban élő 3000 telepes erőszakkal kívánta megakadályozni a kiürítést, így őket végül katonai erővel kellett evakuálni. A kitelepítést személyesen Ariel Saron vezényelte le, aki az Egyiptommal kötendő béke érdekében hozott szükséges és vállalható áldozatnak tartotta a Színáj átengedését. Egyesek szerint Saron „feláldozta” Yamit-tot annak érdekében, hogy biztosítva legyen Egyiptom semlegessége a pár hónappal később kezdődött libanoni hadműveletekhez. Frédéric Encel: *Géopolitique du Plan Sharon*. Politique Internationale No. 108. été 2005 p. 19.

³⁰ A közvélemény-kutatások szerint a kivonulás támogatottsága egyszer sem csökkent 50% alá. A felmérések összefoglalását: *Israel's unilateral disengagement plan*. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Israel's_unilateral_disengagement_plan (Internetről letöltve: 2006. november 28.) Az elszakadási terv palesztin közvélemény általi fogadtatásáról: *Palestinian Center for Policy and Survey Research Survey Research Unit, Research of Poll#12 in the context of Sharon Disengagement Plan*. 2004. június 24-27. <http://www.pcpsr.org/survey/polls/2004/p12a.html> (Internetről letöltve: 2007. március 7.)

³¹Lásd. Doron Kescher: *Lebanon in Gaza*. Israel Insider, Views, 2005. március 7. <http://web.israelinsider.com/Views/5123.htm> (Internetről letöltve: 2007. január 22.)

kormányfő ezért együttműködési megállapodást kötött a Munkapárttal, így a Knesszet 2004. október 26-án végül jóváhagyta a gázai telepek kiürítésének tervét, és 2005 februárjában elfogadta az ennek végrehajtásáról szóló törvényt is. A még szilárdabb támogatás érdekében Saron koalíciót is kötött Simon Peresszel, de mindez olyannyira megrontotta a kormányfő és a saját pártja közötti viszonyt, hogy 2005 novemberében Saron kilépett a Likudból, és létrehozta a jobbközép Kadimát.

A gázai kivonulás hivatalos kormányprogrammá válásakor számos palesztin szervezet továbbra is fenntartásait hangoztatta, de Ahmed Korei miniszterelnök üdvözölte a döntést, és további lépéseket szorgalmazott. A palesztin-izraeli közeledés jeleként a 2005 februárjában tartott Sarm el-Sejk-i csúcson Mahmud Abbász elnök és Ariel Saron hivatalosan bejelentette, hogy véget ért a négy éve tartó erőszak, és a tárgyalásokat fel fogják újítani.³² A Hamász nem sokkal később egyoldalúan tűzszünetet hirdetett meg, amihez lényegében 2006 nyaráig tartotta is magát.³³

Az elszakadási terv végrehajtásának útjában álló utolsó jogi akadályt az izraeli Legfelsőbb Bíróság 2005. június 9-én hozott határozata hárította el: A testület nagy többséggel hozott döntésében elutasította azokat a beadványokat, melyek megkérdőjelezték a telepek evakuálásáról szóló törvény alkotmányosságát. A bíróság álláspontja szerint ugyanis a zsidó telepések által elszenvedett jogsérelem az elérni kívánt politikai és biztonsági célokra tekintettel nem túlzott mértékű. Az LB mindazonáltal apróbb technikai jellegű módosításokat tartott szükségesnek: például hatályon kívül helyezte azt a rendelkezést, mely megfosztotta volna a kártalanításban részesülő személyeket kárigényüknek rendes bírósági eljárásban való érvényesítésétől, illetve úgy rendelkezett, hogy 21 év alatti személyek is kaphatnak kompenzációt. A bíróság ebben a történelmi jelentőségű döntésében egyszersmind megállapította, hogy Júdea és Szamária, valamint a Gázai övezet háború során megszerzett területek, amelyek nem részei Izraelnek.³⁴

³² 2005. február 5-én, Sarm el-Sejkben az izraeli-palesztin tűzszünet mellett Saron további bizalomépítő intézkedéseket is bejelentett; többek között több száz palesztin fogoly szabadon engedését. Statement by PM Ariel Sharon at the Sharm el-Sheikh Summit. Israel Ministry of Foreign Affairs, 2005. február 8.

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Speeches+by+Israeli+leaders/2005/Statement+by+PM+Sharon+at+Sharm+el-Sheikh+Summit+8-Feb-2005.htm> (Internetről letöltve: 2007. január 22.)

³³ Az elszakadási terv elfogadására adott palesztin válaszreakciókról lásd. Gil Sedan: *Reactions Mixed to Gaza Pullout Plan*. JewishJournal.com. The Nation & the World, 2004. február 13.

<http://www.jewishjournal.com/home/preview.php?id=11816> (Internetről letöltve: 2007. március 5.)

³⁴ Az ítéletet ismerteti Yuval Yoaz: *Influx of compensation requests expected in light of court ruling*. Haaretz.com, 2005. június 9.

<http://www.haaretz.com/hasen/pages/ShArt.jhtml?itemNo=586419&contrassID=2&subContrassID=4&sbSubContrassID=0&listSrc=Y> (Internetről letöltve: 2007. január 30.) A döntést kommentálja Steve Weizman: *Israeli Court Stops*

A gázai kivonulás és utóhatásai

A Gázai-övezetben található zsidó telepek, illetve a négy ciszjordániai telep felszámolására, illetve a katonai létesítmények elhagyására 2005 augusztusában, illetve szeptemberében került sor. Noha az evakuálás során történtek kisebb incidensek, a kiürítés a vártnál könnyebben zajlott le, és sem a katonaság, sem a telepesek nem folyamodtak fegyverekhez; az események idején pedig mérsékletet tanúsítottak a palesztin terrorszervezetek is.³⁵ A kivonulást követően továbbra is izraeli ellenőrzés alatt maradtak a külső határok, a légtér, illetve a tengerpart, valamint meghatározott ideig az IDF felügyelte a gázai-egyiptomi határon fekvő ún. Philadelphia utat.

A nemzetközi közösség üdvözölte a terület átengedését, és világossá tette, hogy a Gázai-övezet megszállására mint az innen induló támadások jogalapjára való hivatkozás elvesztette mindenféle létjogosultságát,³⁶ ennek megfelelően pedig az esetleges merényletekre adott izraeli válaszakciókat – amennyiben eleget tesznek az arányosság követelményének – jogszerűnek és indokoltnak fogja tekinteni.³⁷

A kivonulás relatív zökkenőmentessége, illetve a szélsőséges palesztin szervezetek által vállalt „moratórium” némi optimizmusra adott okot, azok a remények azonban, amelyek a palesztin-izraeli viszony holtpontról való elmozdulását várták, hamar szertefoszlottak. 2006 elején hidegzuhanyként hatott a Hamász választási győzelme,³⁸ és sokan az elszakadási tervet okolták a tárgyalásos rendezés iránt elkötelezettnek tartott politikusok meggyengüléséért. Ezen

---

Gaza Pullout Challenge. Global Policy Forum, 2005. június, <http://www.globalpolicy.org/security/issues/israel-palestine/land/2005/0609gazawithdraw.htm>. (Internetről letöltve: 2007. január 30.)

³⁵ Az elszakadási terv végrehajtása elleni tiltakozásul jelentős tömegmozdulásokra került sor, illetve kisebb incidensek is történtek. 2005. augusztus 4-én egy izraeli négy sfarami lakost gyilkolt meg, feltehetően azzal a szándékkal, hogy a kormányt eltérítse a kivonulási terv végrehajtásától. Az erről folytatott kormányvitát lásd. *Cabinet Communique*, 2005. augusztus 7. Israel Ministry of Foreign Affairs <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2005/Cabinet+Communique+7-Aug-2005.htm#disengagement> (Internetről letöltve: 2007. március 7.)

³⁶ A palesztinok mindenesetre a Nyugati part megszállását továbbra is olyan körülménynek tekintik, amely minden fronton legitimálja a támadásokat.

³⁷ A nemzetközi támogatás további dokumentumait lásd. Az izraeli Külügyminisztérium honlapján: Israel Ministry of Foreign Affairs

<http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern+History/Historic+Events/Disengagement+-+August+2005.htm> (Internetről letöltve: 2007. január 20.)

³⁸ Egyesek előreláthatóan tartották a Hamász térnyerését és a palesztin társadalom fragmentációját. „Ha Izrael végrehajtja Ariel Saron miniszterelnök tervét, és kivonul a Gázai övezetből 2003 utolsó negyedévében, a palesztin társadalom még inkább széttöredezik, elveszti egy egységes képviselőt előnyét, és könnyen véres belharcokban merülhet el. Az izraeliek nem kapják meg az általuk óhajtott biztonságot, és arra kényszerülnek majd, hogy a Palesztin Hatóság összeomlásával megerősödő Hamással konfrontálódjanak.” Khalil Shikaki: *The Future of*

a ponton érdemes elidőzni egy kérdés erejéig. Az elszakadási terv, mint említettük, abból indult ki, hogy nincs békepartner a palesztinok között, és emlékezhetünk rá, hogy a terv meghirdetésekor még Jasszer Arafat állt a Palesztin Hatóság élén, akit Izrael valóban megbízhatatlan, saját forradalmár-mítoszától szabadulni képtelen vezetőnek tartott. Az ő 2004 novemberében bekövetkezett halála után azonban a megegyezésre leginkább kész Mahmud Abbász került az elnöki székbe, ezért felmerül a kérdés, hogy vajon Izrael miért nem tért vissza a tárgyalásos úthoz (azután sem, hogy a Sarm el-Sejki csúcson bejelentették a megbeszélések újraindítását)?

A válasz erre rendszerint az, hogy Abbász nem rendelkezett kellő befolyással a terrororganizációk fölött, ezért a zsidó állam nem tartotta képesnek arra, hogy az esetleg megkötésre kerülő megállapodásoknak érvényt tudjon szerezni.³⁹ Ez igaz, ám a Hamász térnyerésének megakadályozása érdekében éppen a tárgyalások folytatására és további lépésekre lett volna szükség.⁴⁰ Izraelnek mindenekelőtt a palesztinok munkavállalását kellett volna segítenie, és az utazási, illetve egyéb gazdasági korlátozások enyhítésével hozzájárulnia a társadalmi feszültség oldásához, hiszen a nehéz életkörülmények kedveztek a szélsőséges eszmék megerősödésének. Ezzel együtt arra is rá kell mutatni, hogy a Hamász győzelme nem pusztán a palesztinok radikalizálódásának volt betudható, hanem a korrump, az alapellátások nyújtására is szinte képtelen Palesztin Hatósággal és az azt domináló Fatahhal szembeni elégedetlenségnek is.⁴¹ Az enyhülés érdekében Abbásznak hatékonyan fel kellett volna lépnie a

---

Palestine. Foreign Affairs November/December 2004 p. 45. Sokan mégis inkább arra számítottak, hogy a mérsékeltebb erők fognak diadalmaskodni.

³⁹ Saron úgy vélte, hogy lehetetlen megállapodásra jutni a palesztinokkal a politikai élet (a vallásos elemek hangsúlyos jelenléte), illetve a palesztin vezetési kultúra természete miatt. Akármilyen jó szándékú is Abbász, túl gyenge ahhoz hogy rendet tartson, vagy a szükséges nehéz döntéseket megtegye, különösen tekintetbe véve, hogy nem állt mögötte mérsékelt politikai erő, amely megváltoztathatta volna a palesztin politikát. Barry Rubin: *Israel's New Strategy*. Foreign Affairs July/August 2006 p. 118.

⁴⁰ Ebben a tekintetben mindenképpen szerencsétlen volt az is, hogy 2005. december 14-én Saul Mofaz védelmi miniszter mintegy 300 új zsidó otthon építését engedélyezte a Nyugati-parti telepeken. *Israeli air strike kills 4 Palestinians in Gaza*. Aljazeera Magazine, 2005. december 14. <http://shaul-mofaz-news.newslib.com/story/6203-3108238/> (Internetről letöltve: 2007. február 13.)

⁴¹ A Világbank egykori elnöke, James Wolfensohn a kvartett különleges küldöttjeként 2005. június 7-én a térségbe utazott azzal a céllal, hogy áttekintse a palesztin gazdaság újjáélesztésének lehetőségeit Wolfensohn „hat plusz három” pontos javaslatot állított össze a szükséges további intézkedésekről (hat javaslat az ún. közös ügyeket érintette, három pedig kifejezetten a palesztin gazdaság belső megújításával foglalkozott.). A különleges megbízott többek között indítványozta a Gázai-övezet és a Nyugati part összeköttetésének megteremtését, a gázai repülőter és tengeri kikötő működésbe helyezését, az egyiptomi határ megnyitását, valamint az izraeliek által hátrahagyott ültetvények, üvegházak átadását, amelyeket javaslatként elküldte mind a palesztin, mind az izraeli miniszterelnöknek. A tervezetekből semmi sem valósult meg. *Periodic Report*. 2005. október 17. Office of the Special Envoy for Disengagement 17 October 2005.

<http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/fdc5376a7a0587a4852570d000708f4b/d438ea4c24b1c587852570a100500c62!OpenDocument> (Internetről letöltve: 2007. január 20.)

terrorszervezetek ellen, és bár el kell ismerni, hogy az elnök szerepet játszott a fegyverszünet fenntartásában, képtelen volt ígéretéhez híven tartósan konszolidálni a helyzetet.

Olmert régi és új megközelítése

2006. január 4-én Ariel Saront súlyos szélütés érte. Az ügyvezető miniszterelnök egyik legközelebbi politikai szövetségese, Ehud Olmert lett, akinek pályafutásában Saronéhoz hasonló, de eltérő motivációjú szemléletváltás figyelhető meg; Olmert ugyanis az egyoldalú lépések, illetve a terület-átadások vehemens ellenzőjéből lett az elszakadási terv egyik fő támogatója.⁴² Az elképzelést mindenekelőtt a remélt demográfiai előnyök miatt tartotta helyesnek: véleménye szerint az unilaterális kivonulás elősegíti a kétállamos megoldás megvalósítását, ami Izrael szempontjából a kisebbik rosszat jelenti, ugyanis ha nem jönne létre egy önálló palesztin állam, akkor az idő múlásával a nemzetközi közösség mind inkább zsidó jellegének feladására és a palesztinok egyenjogúsítására szorítaná Izraelt, és egy vegyes arab-zsidó ország jönne létre.

Olmert az egyoldalú lépések politikájának továbbvitelét hangoztatta, és választási kampányában meghirdette az elszakadási terv Nyugati partra adaptált változatát, az „átszervezési tervet” (*realignment plan*).⁴³ Ennek értelmében négy év alatt 60 000 Ciszjordániában élő telepest költöztetnének át az 1967-es határokhoz közeli, már meglévő telepekre, az így létrejövő nagy néptömböket pedig megerősítenék. Az átszervezés a biztonsági kerítés nyomvonalához vagy más, a nemzetközi közösség által elfogadott határhoz igazodna, és a terv végrehajtásával egy összefüggő, palesztin fennhatóság alatt álló terület jönne létre. Ezzel egyidejűleg az olyan megnövelt települések, mint például Ariel, Maale Adumim, vagy Gus Ecion, véglegesen Izraelhez tartoznának, és a zsidó állam fenntartaná a Jordán völgyének ellenőrzését is.

Az átszervezési terv a figyelembe veendő belső és külső tényezők alapján azonban számos tekintetben különbözik a gázai kivonulástól. Mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy

---

⁴² Olmert határozottan ellenezte azt, hogy az Egyiptommal kötött békeszerződés keretében átengedjék a Sínai-félszigetet. Nézeteit Jeruzsálem polgármestereként is megtartotta, és szemlélete csak a 2000-es évek elején változott meg. David Makovsky: *Israel's Unlikely Transformer*. Washington Post, 2006. április 2. Közli: Australia/Israel&Jewish Affairs Council <http://www.ajiac.org.au/updates/Apr-06/040406.html> (Internetről letöltve: 2007. március 7.)

⁴³ *Convergence plan* néven is ismert, ivritül Tochnit haHitkanszut (תוכנית ההתכנסות) A terv ismertetését lásd. Caroline B. Glick: *Ehud Olmert's Convergence Plan and US Middle East Policy*. The Center for Security Policy, Occasional Paper Series No. 9. 2006. április http://www.emetonline.org/Olmerts_Convergence_Plan.pdf (Internetről letöltve: 2006. november 30.)

Júdea és Szamária történelmi, vallási okok miatt sokkal fontosabb a zsidóság számára, mint a Gázai-övezet, ezért feladásuk érzékenyebb kérdés. Fontos kiemelni továbbá, hogy a Gázai-övezet 7-8000 telepésével szemben Ciszjordániában nagyságrendekkel több, mintegy 200000 izraeli él, az ő életkörülményeik radikális átszervezése pedig lényegesen nehezebb feladat mind pénzügyi-gazdasági, mind politikai, illetve társadalmi szempontból. A külső tényezők közül különösen a Hamász kormányzása problematikus, mert jóllehet az elszakadási terv meghirdetésekor sem volt tárgyalópartner a palesztin oldalon, a helyzet még kritikussá vált az Izrael irányába engesztelhetetlennek tűnő szervezet hatalomra kerülésével. Az egyoldalú lépések továbbvitelével fennállt annak a lehetősége, hogy a mégoly jelentős izraeli engedmények ellenére sem mérséklődnek a Hamász politikai törekvései, és a létrejövő palesztin állam – szélsőséges esetben – erőforrásainak jelentős részét az Izrael elleni küzdelemre fogja fordítani.

Az Olmert által vezetett, pár hónappal korábban létrejött Kadima mindazonáltal a 2006. márciusi választásokon zászlójjára tűzte a ciszjordániai területek átadását és a kétállamos megoldás elfogadását. Elemzők szerint, ha Saron állt volna a párt élén, a Kadima nagyobb győzelmet aratott volna, de Olmert diadala így is történelmi jelentőségű volt. Nemcsak azért, mert egy előzményekkel nem rendelkező „újszülött” politikai formációról volt szó, hanem azért, mert az izraeli választók a Hamász győzelme és a már vázolt nehézségek ellenére is hitet tettek a kétállamos megoldás és a jelentős területi engedmények mellett.⁴⁴

Mindazonáltal az átszervezési terv gyakorlati megvalósítására (egyelőre) nem került sor, ugyanis az új izraeli kormányfő mindaddig veszélyeztetve látta az elképzelés sikerét, ameddig a Hamász van hatalmon. Bár egyes elemzők arra számítottak, hogy a Hamász kormányzati pozícióba kerülve demokratizálódni és mérséklődni fog, Olmert erre nem látott esélyt, és már ügyvezető miniszterelnökként is egyik legfontosabb törekvése a Hamász nemzetközi elszigetelése volt: Minden követ megmozgatott, hogy ellehetetlenítse a Hamászt, és ehhez a gázai kivonulással megszerzett nemzetközi támogatást is fel kívánta használni. Ebben Olmert a hagyományos szövetséges Egyesült Államok mellett támogatásra talált az európai államok nagy részéről is, és sikerült elérnie a segélyek és pénzáttalások leállítását. Izrael ezen túl közlekedési korlátozásokat vezetett be, valamint felfüggesztette a palesztinok részéről beszedett adók, vámok, illetve járulékok továbbítását.

---

⁴⁴ David Makovsky: *Olmert's Unilateral Option; An Early Assessment* Policy Focus #55, 2006, május <http://www.washingtoninstitute.org/pubPDFs/PolicyFocus55.pdf> p. 11. (Internetről letöltve: 2006. december 4.)

Jóllehet Olmert sikereket könyvelhetett el a Hamász nemzetközi elszigetelése terén, sem ez, sem a szélsőségesek elleni célzott likvidálások folytatása nem hozott alapvető változást a palesztin politikában. Bekövetkezett viszont az, amit Izrael igyekezett elkerülni: a pénzforrások elapadása miatt a Palesztin Hatóság összeomlás-közeli állapotba jutott.⁴⁵ A palesztin társadalom egyre inkább bezárkózott, és politikai-gazdasági válság bontakozott ki, amely újabb jelentős biztonsági kockázatot teremtett. Megerősödtek azok a fegyveres csoportok, amelyek izraeli célpontok elleni támadásokkal kívántak kedvezőbb alkupozióit kiharcolni, és végül a Hamász is felmondta az általa önként vállalt, több mint egy évig tartó tűzszünetet.⁴⁶ Mialatt Mahmud Abbász egyfajta nemzeti konszenzus megteremtésére (egyúttal a Hamász gyengítésére) tett kísérletet, és népszavazást írt ki az Izraellel történő megegyezés lehetőségéről, röviddel a referendum előtt palesztin fegyveresek elrabolták Gilád Salit tizedest, és több katonát meggyilkoltak.

A terrorakció nem csak Abbász törekvéseinek útját vágta el végleg, hanem az izraeli politika hangsúlyait módosítva nagyszabású katonai választ vont maga után. Az IDF a túszul ejtett katona kiszabadítása és a terrorista szervezetek infrastruktúrájának felszámolása céljából kiterjedt műveletet indított a Gázai-övezetben (Nyári Eső hadművelet). Ez az izraeli válasz nem csak az elrettentő erő helyreállításának szándéka miatt volt különösen heves, hanem azért is, mert a katonai és biztonságpolitikai tapasztalatokkal nem rendelkező Olmert el kívánta oszlatni a személyével szembeni kétségeket. A hatékony fellépéssel a kormány mindazonáltal visszaszerezte volna azt a támogatói bázist is, amelyet a választások óta elvesztett.

Röviddel a hadművelet megindítását követően az északi határon a Hezbollah is támadást hajtott végre, amelyben több katonát megölt, kettőt pedig foglyul ejtett. Izrael az évek óta tanúsított visszafogottsággal szakítva offenzívába kezdett; egyrészt a Hezbollah meggyengítése végett, másrészt azért, hogy nyomást gyakoroljon a Dél-Libanon destabilizációjában érdekelt Szíriára és Iránra. A zsidó állam „kétfrontos háborúja” azonban

---

⁴⁵ Izrael havonta 60 millió dollárt, a Palesztin Hatóság bevételeinek 50%-át tartotta vissza, a jelentős kiesés miatt pedig elsősorban a közszférában dolgozók nem kapták meg bérüket, de veszélybe került egyes közintézmények működőképessége is. Noha 2006 márciusától a belső adókat ismét a PH szedhette be, az elszegényedés és a munkanélküliség továbbnőtt. *Select Committee on International Development Fourth Report*. House of Commons <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmintdev/114/11406.htm> (Internetről letöltve: 2007. február 13.)

⁴⁶ Erre azt követően került sor, hogy a gázai tengerparton állítólag az izraeli hadsereg egyik balul sikerült akciójában többen életüket veszítették. *Summary of IDF investigation of incident on Gaza beach (9 June 2006)* Israel Ministry of Foreign Affairs, 2006. június 13. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2006/Summary+of+IDF+investigation+of+incident+on+the+Gaza+beach+9+June+2006.htm> (Internetről letöltve: 2006. december 4.)

nem hozott sikert.⁴⁷ Noha a hadműveletek jelentős károkat okoztak a terrrorszervezetek infrastruktúrájában, és katonailag mind a Hamász, mind a Hezbollah meggyengült, az izraeli fellépés inkább kudarcnak volt tekinthető, amellyel a hadsereg presztízvesztésért szenvedett.⁴⁸ A nemzetközi bizalom és politikai támogatás gyorsan elolvadt a palesztin és libanoni célpontok ellen intézett izraeli támadások eltúlzott mértéke és a polgári áldozatok magas száma által keltett felháborodás hevében.

Izrael mindkét szintéren kénytelen volt azzal szembesülni, hogy döntő katonai fölénye ellenére sem tudja a biztonsági kockázatokat a maga számára megnyugtatóan csökkenteni (például a palesztinok továbbra is rakétatámadásokat hajtanak végre Szderot körzetében). Emellett Jeruzsálemnek azt is be kellett látnia, hogy az egyoldalú lépések politikája a kompromisszumkötés, a kölcsönös előnyök és hátrányok mérlegelésének, illetve elfogadásának hiányából fakadóan nem biztosít tartós eredményeket. Az elszakadási és átszervezési terv a palesztinok számára diktátum, olyan politikai manőver, amely kizárólag Jeruzsálemnek előnyös, és amely épp amiatt, hogy a benne foglalt kötelezettségeket Izrael önként vállalta, semmire sem kötelezi őket.

Izraelnek át kellett értékelnie saját stratégiai helyzetét, és reflektálnia kellett a Közel-Kelet jelenlegi folyamataira. A térség növekvő instabilitása, a káosz Irakban, az Irán megzabolására tett kísérletek eredménytelensége, a libanoni belpolitikai helyzet további forrongása, illetve az Egyesült Államok Közel-Kelet-politikájának bizonytalanságai mind olyan körülmények voltak, amelyek szükségessé tették a palesztin kérdés rendezési kísérleteinek felülvizsgálatát is. Az egyik régóta elfogadott álláspont szerint ugyanis a zsidó államnak még azelőtt megoldást kell találnia a palesztin problémára, mielőtt konfliktusba kerülne a térségben lévő potenciális ellenfeleivel, elsősorban Iránnal.

Mindezek után talán már nem is tűnik annyira meglepőnek, hogy a kormányfő 2006 novemberében ismét felvetette a tárgyalások felújításának lehetőségét. Az „új megközelítés” a felek között november 26-án kötött – azóta már megsértett – tűzszüneti megállapodással indult útjára, és a kormányfő másnap tartott békülékeny, Szde bokeri beszédében körvonalazódott

---

⁴⁷ Voltak olyan vélemények, melyek az elszakadási tervet okolták a libanoni kudarcért. Például Ron Tal, az IDF szárazföldi erőinek parancsnoka szerint 2005 nyarán az izraeli hadsereg megfelelően fel volt készülve, hogy legyőzze a Hezbollah-ot, ehelyett azonban kapacitásának nagy részét a telepkek kiürítése kötötte le. Lásd. Hillel Fendel: *Retiring General: Disengagement Led to IDF Failure in Lebanon*. Arutz Sheva, IsraelNationalNews.com 2006. október 4. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/113024> (Internetről letöltve: 2007. március 7.)

⁴⁸ Ezt Dan Halutz vezérkari főnök is elismerte egy 2007. január 2-án tartott sajtótájékoztatón, és röviddel ezután, január 16-án lemondott posztjáról. Steven Erlanger: *Israeli general admits serious errors in Lebanon war* International Herald Tribune, 2007. január 2. <http://www.iht.com/articles/2007/01/02/news/mideast.php> (Internetről letöltve: 2007. január 20.)

tovább.⁴⁹ Jóllehet szokatlannak tűnik, hogy Izrael kérdéses eredményekkel járó katonai műveletek után, némileg kedvezőtlen feltételek között mutat hajlandóságot a tárgyalásra, a közel-keleti folyamatokban jártas Dennis Ross szerint azonban éppen egy olyan helyzet teremthet lehetőséget a kompromisszumokra, amelyben az arabok kevésbé érzik magukat megaláztattnak, sarokba szorítottknak.⁵⁰

Ahogy a bevezetőben említettem, Olmert egy új, Izraelt elismerő palesztin kormány megalakulásától tette függővé a palesztinokra nehezedő pénzügyi-gazdasági, illetve biztonságpolitikai jellegű korlátozások enyhítését. A párbeszéd lehetőségének felvetése mellett a kormányfő kijelentette, hogy Izrael hajlandó elfogadni egy összefüggő területtel rendelkező palesztin állam létrejöttét, ha cserébe a palesztin menekültek lemondanak az Izraelbe való visszatérésről. Hangsúlyozta továbbá, hogy a zsidó állam jövőbeni határait a George W. Bush által 2004 áprilisában Ariel Saronhoz intézett levélben foglaltak szerint alakítaná ki, azaz, számolva a realitásokkal és némileg eltérve az 1949-es fegyverszüneti vonalaktól, a nagyobb telepeket Izrael területéhez csatolná.⁵¹

Sokan kételkedtek Olmert szándékának komolyságában, mivel a kormányfő a javaslat egészének jövőjét a palesztinok számára eleve elfogadhatatlannak tűnő engedmény megtételétől, a visszatérés jogának feladásától tette függővé. Rámutattak, hogy ezen a területen még a mérsékeltnek számító Mahmud Abbász is az „ortodox” felfogást vallja, az elnök ugyanis többször hangoztatta, hogy csak olyan békejavaslatot fogad el, amely valamennyi menekült visszatérését garantálja. Kritikusai szerint a miniszterelnök beszédének inkább az volt a célja, hogy a nyári fiaskó után egy, a nyugati sajtóban jól kommunikálható javaslattal támogatókat szerezzen magának, egyszersmind jelezze politikai önbizalmának visszatérését.

Az Olmert javaslatára érkezett palesztin válaszreakciók aszerint változtak, hogy az egyes politikai csoportok mennyire tartják elfogadhatónak az Izraellel kötendő

⁴⁹ Érdemes megjegyezni, hogy Olmert előadását Szde Bokerben, Ben-Gurion sírjánál tartotta, pontosan ott, ahol három évvel korábban Ariel Saront helyettesítve, nagy visszhangot kavart szónoklatában a területi engedmények szükségességéről beszélt.

⁵⁰A fentiek alátámasztására elsősorban az 1973-as arab-izraeli háborút követő tárgyalásokat szokták felidézni, ugyanis jóllehet Izrael győzelmet aratott az ún. Jom Kippuri-háborúban, ezt csak jelentős veszteségek árán sikerült elérnie, és a zsidó állam sérthetlenségének, legyőzhetetlenségének mítosza nagy mértékben erodálódott. Több baloldali izraeli politikus, illetve Henry Kissinger, amerikai külügyminiszter véleménye is az volt, hogy az arab államok csak akkor lesznek hajlandóak tárgyalóasztalhoz ülni, ha ezzel nem sérül méltóságuk, becsületük. Az Egyesült Államok többek között ezért beszélte le Izraelt arról, hogy teljesen megalázó vereséget mérjen Egyiptomra és szétzúzza a 3. Egyiptomi Hadsereget. Dennis Ross: *The Missing Peace; The Inside Story of the Fight for Middle East Peace*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2004. pp. 25-27.

⁵¹ Legalábbis a levél izraeli interpretációja szerint Bush elfogadta bizonyos területek annektálását. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a szöveg egy másik helyen mindkét fél hozzájárulásától tette függővé az 1949-es ún. Zöld vonal módosítását. *Exchange of letters between PM Sharon and President Bush*. Israel Ministry of Foreign Affairs, 14 Apr

kompromisszumokat. A Hamász első megnyilatkozásai felháborodást tükröztek, a szervezet magas rangú illetékesei pedig a visszatérést „szent jognak” nevezve kijelentették, hogy e jog tagadása minden további megegyezés lehetőségét kizárja.⁵² Ezzel szemben Abbász elnök és környezete, élén Szaeb Erekat főtárgyalóval az izraeli javaslatot kedvező kiindulópontnak és lehetőségnek tartotta a békefolyamat újraélesztésére.⁵³ A tárgyalások felújítása kínáló alkalmat jelent Abbász számára, hogy megerősödjön a nemzetközi közösség által ignorált Hamásszal szemben, és elérje a pénzügyi források felszabadítását és a nemzetközi segélyek megindítását. Úgy tűnt, hogy a megújult nemzetközi támogatással felvértezve a palesztin elnök kihátrál az egységkormány felállításáról folytatott tárgyalásokról,⁵⁴ mivel Abbász a nyílt politikai konfrontációt is vállalva összehívta PFSZ palesztin kormány felett álló Végrehajtó Bizottságát,⁵⁵ amely lemondásra szólította fel Iszmail Haníje kormányfőt. Jóllehet még nyitva áll a politikai rendezés lehetősége, a mind gyakoribb fegyveres összetűzések és politikai merényletek miatt a helyzet rendkívül bizonytalan; az elnök támogatói és a Hamász közötti feszültség növekedése akár polgárháború kirobbanásához is vezethet. Megoldási javaslatként Abbász új választások kiírását vetette fel, amelytől nyilvánvalóan saját pártjának megerősödését várná, de az elképzelés sikere fölöttébb kétséges, tekintve, hogy a Hamász politikailag továbbra is rendkívül erős. Amennyiben a Hamász mégis kikerülne a kormányból, az akár kedvezőtlen következményekkel is járhatna Izrael számára, mert valószínűleg a szervezet további radikalizálódásához vezetne.

A világ közvéleménye mindazonáltal kedvezően reagált Olmert beszédére. Az Egyesült Államok kijelentette, hogy igyekszik mindent elkövetni annak érdekében, hogy a tárgyalásos út reményével kecsegtető kezdeményezés ne fulladjon ki már az elején. Condoleezza Rice amerikai külügyminiszter látogatásai, valamint Bush elnök megnyilvánulásai sorra azt jelezték,

2004 <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Reference+Documents/Exchange+of+letters+Sharon-Bush+14-Apr-2004.htm> (Internetről letöltve: 2006. november 30.)

⁵² Musa Abu Marzouk-ot idézi Khaled Abu Toameh: *Right of return is sacred*. The Jerusalem Post, 2006. november 27.

<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull&cid=1162378495230> (Internetről letöltve: 2006. november 30.)

⁵³ Lásd a 38. lábjegyzetet. A palesztin reakciókról lásd még. Avi Issacharoff and Amos Harel: *Olmert's speech elicits mixed reaction from Palestinians*. Haaretz.com, 2006. november 29.

<http://www.haaretz.com/hasen/spages/793416.html> (Internetről letöltve: 2006. november 30.)

⁵⁴ Abbász 2006. november közepén – sokadszorra – bejelentette a Hamásszal folytatott tárgyalások zsákutcába jutását. A nyilatkozat után a Hamász a megbeszélések folytatását szorgalmazta. Mohammed Daraghme: *November 21st – Associated Press – Palestinian Unity Government Talks Stall*. The International Institute for Strategic Studies, 2006. november 21.

<http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/press-coverage-2006/november-2006/palestinian-unity-government-talks-stall> (Internetről letöltve: 2007. január 22.)

⁵⁵ Míg a kormány „csak” a gázai és a ciszjordániai palesztinokat képviseli, addig a PFSZ magasabb szervei az egész palesztin népet reprezentálja.

hogyan Washington a palesztin elnök helyzetének megerősítésében látja a garanciát a párbeszéd folytatására.⁵⁶

A Szde bokeri javaslat elhangzását követően a Hamász további elszigetelésében érdekelt Izrael késznek mutatkozott olyan gesztusok megtételére, melyek elősegíthetik a mérsékeltebb erők megerősödését, és a gázai tűzszünetet minél további fenntartását. Ezt a célt szolgálta többek között az a 2006. december 3-án hozott kormányintézkedés is, mely megtiltotta, hogy rakétatámadások esetén a hadsereg azonnal viszonzza a tüzet, és általában visszafogottságra utasította az IDF-et. Elrendelték továbbá, hogy a Nyugati parton letartóztatásokat csak magas rangú parancsnokok kifejezett előzetes hozzájárulásával lehet fogatosítani a jövőben. Olmert szerette volna elérni, hogy a gázai tűzszünetet Ciszjordániára is ki lehessen terjeszteni, de a katonai források szerint semmilyen jel nem utal arra, hogy a terrrorszervezetek hajlandóak lennének – akár időlegesen is – lemondani az erőszakról. A tűzszünet kiterjesztésének kérdésében egyébként vita bontakozott ki a kormányfő és a védelmi miniszter, a Munkapártot vezető Amir Perec között, ugyanis Perec a megelőző csapások fenntartásának szükségességét vallja, és kritizálta a miniszterelnököt a hadsereg kezének megkötése miatt.

Az izraeli gesztuspolitizálás jegyében 2006. december 23-án Ehud Olmert jeruzsálemi rezidenciájában fogadta Mahmud Abbászt. A kapcsolattartás közvetlen formáinak megerősítése mellett az izraeli kormányfő ígéretet tett rá, hogy Izrael 100 millió dollárt rövidesen átutal a befagyasztott palesztin forrásokból, valamint könnyíteni fogja az áruk és személyek szabad áthaladását a gázai határon. Jeruzsálem később hozzájárult ahhoz, hogy Egyiptomon keresztül fegyverszállítmány érkezzon az elnöki gárda megerősítése érdekében.⁵⁷

A szerény kezdeti eredmények mellett kérdéses az Olmert-féle „új megközelítés” tartóssága és sikere. Az egyik legnagyobb bizonytalansági tényezőt a Hamász jelenti; ha az izraeli „gesztusok” nem találkoznak előremutató intézkedésekkel a palesztinok részéről, akkor a közeledés hívei könnyen kisebbségbe kerülhetnek. Mindenesetre némi elmozdulás ezen a téren is érzékelhető, a Hamász politikai szárnyának feje, Haled Meshal ugyanis 2007. január 9-én, a Reutersnek adott interjújában eltérve korábbi álláspontjától, amellet, hogy elfogadta a

---

⁵⁶ *President Bush Participates in Joint Press Availability with Prime Minister Maliki of Iraq*. The White House, 2006. november 30.

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2006/11/20061130-1.html> (Internetről letöltve: 2007. január 10.)

⁵⁷ *PM Olmert Meets with Palestinian Authority President Abbas*. Prime Minister's Office, 2006. december 23.

<http://www.pmo.gov.il/PMOEng/Communication/EventsDiary/eventabbas231206.htm> (Internetről letöltve: 2007. január 9.) A fegyverszállítási tranzakciót hivatalosan sem Egyiptom, sem Abbász környezete nem ismerte el.

zsidó államot mint realitást, a Hamász történetében először felvetette Izrael elismerésének lehetőségét.⁵⁸

További bizonytalanság forrása az izraeli belpolitika alakulása. Jóllehet az Olmert kormány a Knesszetben jelentős támogatottsággal rendelkezik, 2006 márciusa óta a kabinet népszerűsége drasztikusan csökkent, és idővel kérdésessé válhat a jobbközép Kadima és a baloldali Munkapárt koalíciója is. A koalíciós feszültség jelei különösen azért érdemelnek figyelmet, mert az izraeli kabinetek már-már hagyományosan instabilak. A 2006 nyarán történt katonai kudarcok rendkívül meggyengítették Olmert pozícióit, és ezt csak fokozza, hogy személyével kapcsolatban felmerült a korrupció gyanúja is.⁵⁹ Mindezzel együtt túlzás lenne azt állítani, hogy a békefolyamat újraéledése Olmert jövőjétől függene, mivel valószínűsíthető, hogy az egyoldalú lépések saroni politikájának folytatását egyelőre egyik politikai erő sem támogatja.

Összegzés

Bármennyire is kedvezőnek tűnt az egyoldalú lépések politikája, Izraelnek be kellett látnia, hogy ez nem biztosíthat tartós eredményeket. A zsidó állam a tárgyalópartner hiánya ellenére sem hagyhatja figyelmen kívül a palesztinok törekvéseit, reakcióikkal továbbra is számolnia kell. Olmert 2006. november 27-i beszéde és a miniszterelnök későbbi megnyilvánulásai elsősorban azért bírnak jelentőséggel, mert világosan jelzik ezt a felismerést. A Szde bokeri javaslat hosszú távú hatását és az „új megközelítés” tartósságát nem lehet előrelátni, hiszen az azóta eltelt időszakban történtek optimizmusra és pesszimizmusra egyaránt okot adó fejlemények is. Azt kijelenteni tehát, hogy az elszakadási terv és ezzel az egyoldalú lépések politikája véglegesen lezárult volna, még korainak tűnik, a kormányzati szemlélet módosulása azonban mindenképpen szembetűnő. Olmert szavai felkavarták az állóvizet, és a beszéd által vetett hullámokból, az események felpezsdüléséből arra lehet

⁵⁸ Idézi Avi Issacharoff: *Hamas denies Meshal said group would consider recognizing Israel*. Haaretz.com, 2007. január 11. <http://www.haaretz.com/hasen/spages/811997.html> (Internetről letöltve: 2007. január 10.)

⁵⁹ 2007. január 17-én Eran Shendar államügyész nyomozást rendelt el Olmert ellen a Bank Leumi ügyletei kapcsán felmerült korrupciós gyanú alapján. Yuval Yoaz: *PM to face criminal investigation over Bank Leumi sale affair*. Haaretz.com, 2007. január 17. <http://haaretz.com/hasen/spages/814213.html> (Internetről letöltve: 2007. január 25.)

következtetni, hogy az évek óta halottnak hitt békefolyamatnak talán mégis van még némi esélye.

40 éves a SIPRI

Interjú Alyson J. K. Bailes igazgatóasszonnyal

Kül-Világ:

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI) tavaly ünnepelte fennállásának negyvenedik évfordulóját. Mi volt az alapítók célkitűzése, hogyan változott az eredeti küldetés?

Alyson J. K. Bailes:

A SIPRI csak a második legrégebbi skandináv békekutató intézmény. A Peace Research Institute of Oslo-t (PRIO) ugyan évekkel korábban alapították, de az mindig markánsan elméleti és filozofikus irányultságú volt. A SIPRI-t a hatvanas évek közepén svéd szocialista politikusok és kormánytisztviselők egy csoportja hívta életre: független, tudományos, de ugyanakkor gyakorlatias kutatótestületet képzeltek el, amelynek a hidegháborús Európában és a világ más tájain a katonai konfrontáció rideg pénzügyi és materiális tényeit kellett górcső alá vennie. Az első igazgató Robert Neild tulajdonképpen ökonometrikus volt. Bár a stratégiai körülmények és problémák gyökeresen megváltoztak 1966-óta, a SIPRI azóta is ezt az alapírányt követte. Azokban az időkben a túlzott fegyverkezésre és a mind keleti, mind nyugati oldalon meglévő veszélyes politikákra hívtuk fel a figyelmet, egyúttal olyan koncepciókat, illetve gyakorlati elképzeléseket dolgoztunk ki (például a fegyverzetcsökkentés verifikációs módszereit), amelyek a fegyverzetellenőrzés, a leszerelés és a bizalom erősítés eszközeivel próbálták csökkenteni a háború kockázatát. Ma nagy figyelmet szentelünk az „új fenyegetéseknek”, így a terrorizmus,

Alyson J. K. Bailes

* Az interjút készítette: Heimer György

vagy a militáns iszlám kérdéskörének, de nem hallgatjuk el az USA vagy más nagyhatalmak ezekkel kapcsolatos politikájának ellentmondásait sem.

Ugyanakkor mindent megteszünk annak érdekében, hogy elkerüljük az intellektuális divatáramlatokat, főként a nyugat-centrikusakat, továbbá kötelességünknek tartjuk rámutatni azoknak a problémáira, szükségleteire is, akik nem tudják kellőképpen hallatni hangjukat a globális arénában. Változatlanul fontosnak tekintjük azt is, hogy a világ minden térségében hozzájáruljunk a béke és az együttműködés gyakorlati politikájához, de egyre nagyobb hangsúlyt helyezünk új, a globalizáció feltételeinek megfelelő megközelítésekre, amelyek nem mondanak ellent a hagyományos szerződéses módszereknek, hanem hatékonyan kiegészítik azokat. Aligha véletlen, hogy nyolc különböző témával foglalkozó kutatórészlegünk – amelyek a fegyverkereskedelemtől a tömegpusztító fegyverek kérdésén át a konfliktuskezelésig sokféle problémát vizsgálnak – egymástól függetlenül arra a megállapításra jutott, hogy többet kell foglalkozni az EU-val, amiben egy felemelkedő, többdimenziós, „posztmodern” biztonsági erőt látnak. Azt is egybehangzóan hangsúlyozzák, hogy alaposabban kell tanulmányozni az üzleti szféra lehetséges pozitív és negatív szerepét.

Közbevetőleg: ön brit diplomata, úgy tudjuk, dolgozott a budapesti brit nagykövetségen, remekül megtanult magyarul is. De miért szakította meg külügyi karrierjét és mi vonzotta a SIPRI vezetésében?

Valóban, kezdő, 21 éves diplomataként első külföldi munkahelyem, még 1970 és 1974 között, a budapesti brit követség volt. Ahogy a brit diplomaták mondják, „az első ország, az első szerelem”, s én sok tekintetben tényleg beleszerettem Magyarországra, s azóta is különleges kapcsolat fűz hozzá. Legemlékezetesebb élményeim a magyar nyelvhez és a kultúrához kapcsolódnak, így például az, hogy szilveszter éjszakáján magyar barátaimmal erdélyi népdalokat énekeltünk, közben pedig orosz pezsgőt ittunk. Szakmai szempontból rám a magyar közgazdászok tudása gyakorolta a legmélyebb hatást, nekik még az is sikerült, hogy a kommunista köz gazdaságnak egyfajta logikus eleganciát adjanak és – abban az időben – hasznot is húzzanak belőle.

Amikor 2002-ben brit nagykövetségként elhagytam Helsinkit, hogy a SIPRI igazgatója legyek, nem azt éreztem, hogy megszakadt a karrierem, hanem éppen, hogy beindult. Helsinkiben nagyon boldog voltam, csodálatos kollegáim és barátaim voltak, Finnország ma is nagyon közel áll hozzám. Jó barátságban voltam a SIPRI általam nagyon tisztelt korábbi

igazgatójával, Adam Daniel Rotfelddel, aki azóta lengyel külügyminiszterként is szolgált. Amikor 2001 őszén felhívott és sürgetett, hogy menjek el interjúra a SIPRI-állás ügyében, csak néhány héttel voltunk túl a szeptember 11-i szörnyű terrortámadáson. Akkor a nemzetek és az ártatlan emberek békéjét oly nagy veszélyben láttam, hogy úgy éreztem: ha valaki felajánlja, hogy bármi hasznosat tehetek a béke ügyéért, azt nem szabad visszautasítani. Azóta sem bántam meg döntésemet.

Térjünk vissza a háború és béke kérdéseihez. Az elmúlt negyven év során a nemzetközi viszonyok is nagyot változtak. Mit gondol, biztonságosabb ma a világ, mint a SIPRI létrejöttékor?

Úgy gondolom, hogy a világ egészét tekintve igen, mert a globális atomháború veszélye megszűnt. A nemzetek már nem oszlanak két ellenséges ideológiai táborra; a világ országainak nagy többsége – néhány Európához nagyon közeli kivételtől eltekintve – szabadon megválaszthatja saját fejlődési útját. A demokrácia és a szabad versenyre épülő piacgazdaság terjed, és már nem csak az iparilag fejlett Nyugat polgárainak privilégiuma, hogy élvezzék a gazdagságot és a modern technológia áldásait. A kilencvenes évek eleje óta a konfliktusok és a polgárháborúk száma is folyamatosan csökken: a SIPRI számításai szerint 2005-ben 17 „nagy” konfliktus volt szemben 30 konfrontációval 1990-ben. Nagy konfliktuson az évi legalább ezer áldozatot követelő háborúkat értem. A csökkenés különösen szembetűnő Afrikában, Latin-Amerikában és a szélesen értelmezett európai térségben.

Nem hiszem, hogy az „új” humán fenyegetések, mint például a nemzetközi terrorizmus, valóban annyira újak, mint ahogy azt egyes, nagy népszerűségnek örvendő szerzők előszeretettel állítják, vagy hogy olyan fenyegetők, mint régen a kelet-nyugati katonai konfrontáció. Csupán nagynak tűnnek, mivel másféle tömeges erőszak nem igazán fenyeget bennünket, legalábbis Nyugaton. Szerintem sokkal inkább aggodalomra adnak okot az univerzális természeti fenyegetések, így a klímaváltozás, az új járványos betegségek, továbbá Európában a drámaian csökkenő népesség, máshol pedig, éppen ellenkezőleg, a népességrobbanás.

Az imént azt mondta, hogy a fegyveres konfliktusok száma csökkenőben van. Ezzel együtt azonban a világon még sok helyen dúl háború. Melyiket tartja közülük a legveszélyesebbeknek?

Oly sokféle formában lehetnek veszélyesek a konfliktusok. Amikor azt látjuk, hogy a média tele van egy különösen „égető” probléma, mint például Irak, Afganisztán vagy Irán ügyeivel, felmerül a kérdés: vajon egyes politikák és a rövid távra szóló elemző divatok nem látják a fától az erdőt? Afganisztán korábban számos válságos időszakot vészelt át, és a „dominóelmélet” szerint annak valószínűsége, hogy lángba borítja a szomszéd országokat, vagy hogy kirobban a világháború miatta ma jóval kisebb, mint a nyolcvanas években.

Valójában a konfliktus igazi vesztese a NATO lehet, ha a szövetség kudarcot vall a XXI. századra maradt egyik legnagyobb feladatával. Vesztes lehet Pakisztán, ha Musarraff elnök politikája oda vezet, hogy egy, a tálibok támogatta szélsőséges összeesküvés megdönti hatalmát.

Ehhez hasonlóan Irak is tartogat több, a médiában ritkán emlegetett, stratégiai kockázatot. Ilyen lehet, hogy északon a kurdok függetlenségi törekvéseit esetleg katonai beavatkozással akarják majd megakadályozni a törökök. Egy ilyen lépés szertefoszlatja a Törökország sikeres EU-csatlakozásához fűzött reményeket. Mindig figyelniük kell arra is, hogy vannak makacsul elnyúló, rettenetes emberi szenvedéssel járó konfliktusok, amelyek valamilyen okból kívül maradnak a politikusok és a média látókörén. Így van ez például Észak-Ugandában, Kongóban, vagy legutóbb Sri Lankán, ahol ismét kiújult az erőszak. Végül pedig, kérdés, hogy elfogadható-e az a kutatók körében láthatóan általános nézet, miszerint a régimódi, államok közötti háborúk kora végleg lejárt. India és Pakisztán, vagy Kína és Tajvan esete azt sejteti, hogy még messze vagyunk a biztosan békés megoldásoktól. Másfelől viszont úgy tűnik, hogy a történelem során most kínálkozik a legjobb lehetőség, hogy eltemessünk évszázados konfliktusokat Észak-Írországból és Baszkföldről – bár ott talán erre hosszabb időre lesz szükség.

A médiumok sokat riogatnak az új atombomba-aspiránsokkal, mostanában főként Iránnal és Észak-Koreával is. Arról viszont jóval kevesebb szót ejtenek, hogy a kétpólusú világ megszűntével, még ma is mintegy 32 ezerre becsült nukleáris robbanófej áll hadrendben. Az Ön véleménye szerint elavult az intézményrendszer, elsősorban az 1968-ban elfogadott atomsorompó egyezmény (NPT)? Hogyan lehet megakadályozni az atomfegyverek elterjedését?

A hagyományos szabályok és előírások (vagyis az egyezmények), amelyek arra hivatottak, hogy megakadályozzák az atomfegyverek elterjedését és arra, hogy elősegítsék a leszerelést egyáltalán nem elavultak, sőt a célnak jórészt megfelelőek. A gond az, hogy önmagukban nem csökkenthetik és ellenőrizhetik a fegyverkezést és vitatható, hogy valaha is betöltötték-e feladatukat. A nagy szovjet-amerikai valamint a hidegháborús idők kelet-nyugati leszerelési egyezményei több tényező együttes eredményeként jöttek létre. A két fél előnyösebbnek találta, hogy a konfrontáció élet tompítsa, a fegyverkezést kisebb költség-, illetve kockázati szintre csökkentse. Ezek nemcsak „technikai” tárgyalások eredményeként jöttek létre, hanem részben politikai alkudozásoknak köszönhetően is, amelyek egymástól teljesen különböző dolgokat foglaltak magukba. Így már 1963-ban megállapodtak például abban is, hogy az USA gabonát szállít a Szovjetunióknak. Hasonlóképpen ma is hamis kiinduló pont lenne azt feltételezni, hogy az atomfegyver (vagy bármely más tömegpusztító fegyver) a probléma igazi forrása. Új országok próbálják majd megszerezni ezeket, ha biztonságukat általában veszélyben érzik, vagy ha régiójukban nem látnak más lehetőséget hatalmuk és befolyásuk növelésére. A nukleáris nagyhatalmak viszont ezzel ellentétben részben azért ragaszkodnak fegyvereikhez, mivel a hagyományos értelemben nem érzik eléggé fenyegetve biztonságukat, vagyis nem tartanak annyira hagyományos ellenségeiktől, hogy a nukleáris pusztulás elkerülése érdekében leszerelési egyezményeket hozzanak velük tető alá. Mára már kezd teljesen elfogadottá válni az a nézet, hogy a fegyverek csak a „rossz fiúk” kezében probléma, a „jó” esetében örülni kell nekik, sőt, minél jobbakat kell szerezniük, amikor csak tudnak.

Természetesen én is, és a SIPRI is úgy gondoljuk, hogy ez veszélyes és helytelen megközelítés, mert végső soron mindenkinek csökken a biztonsága. Ezért kell napirenden tartani a leszerelés gondolatát, célját, és minden politikai képességet latba véve dolgozni érte a „mézesmadzag és furkósbot” politikájával. Ha ebben a kontextusban a hagyományos egyezmények és intézmények nem is tudják mindenkitől kikényszeríteni a megfelelő magatartást, legalább megmutathatják a követendő utat.

Napjaink másik nagy kérdése a terrorizmus elleni háború. Irak és Afganisztán példája azt mutatja, hogy az USA terrorellenes stratégiája több sebből vérzik. Mi lehet a kiút? A NATO-országoknak, köztük Magyarországnak valóban Afganisztánban kel hadakozniuk? „Marsra” vagy „Vénuszra” van-e szükség ebben a háborúban?

A terrorellenes politika legtöbb hibája abból ered, hogy a modern nemzetközi terrorizmusra ráhúzzák az egykori szovjet blokk maszkját – vagyis egyetlen monolitikus, ideológiailag motivált ellenségként állítják be, aminek egyetlen célja a Nyugat elpusztítása. A kutatások valójában azt mutatják, hogy különféle emberek különböző okokból lesznek terroristák, és alkalomadtán, még nagyobb számban mások is élnek „terrorista módszerekkel”. A legveszélyesebb terroristák némelyikét nyugatellenesség, messianisztikus ideológia hajt, míg másokat – mint a Közel-Keleten, Latin-Amerikában – sajátos politikai, gazdasági és társadalmi sérelmek tüzelnek. Mindemellett a legtöbb terrorcselekményt a fejlődő országokban követik el, s az áldozatok nem nyugatiak. Hivatalos amerikai statisztikák szerint 2005-ben az összes terrortámadás felét Irakban jegyezték fel. Ezek a tények világosan jelzik, hogy a válasz nem lehet pusztán katonai: nincs olyan ország, amely akkora hatalommal rendelkezik, és joga van arra, hogy elpusztítson minden terroristát. És ha így is történne, újak lépnek színre, amíg az alapvető problémák megoldatlanok maradnak. Még ha közhelyként is hangzik, az egyetlen megoldás sokféle nemzetközi és nemzeti eszköz kombinációja, ezek létrehozásához, működtetéséhez pedig nagy adag türelem és állhatatosság kell. Ahogy azt a német kormány is felismerte, amikor a hetvenes években szembekerült a Baader-Meinhoff csoporttal: néha jobb belenyugodni néhány ártatlan polgár életének elvesztésébe, semmint szélsőséges politikai eszközökhöz nyúlni, amelyek aláássák társadalmunk szabadságát és más értékeit.

Természetesen megeshet, hogy a terrorfenyegetésekkel szemben, amikor azok elég nagy biztonsági kockázatot jelentenek, katonai akciókkal kell szembeszállni, és még inkább, amikor olyan célpontot nyújtanak, ami akkor túl nagy „járulékos kár” nélkül kiiktatható. Máskor természetesen használhatók „Vénusz” puhább módszerei, mint a súlyos szociális és gazdasági problémák enyhítése, vagy a civilizációk közötti jobb megértés elősegítése. Ám a két pólus között sokszor szükség lehet Minerva bölcsességére (Minerva a római mitológiában a bölcsesség és az igazság istennője), vagyis: hatékony titkosszolgálati, rendőri és bírói munkára, a veszélyes anyagok illegális kereskedelmének, az embercsempészetnek, vagy a pénzek illegális külföldre juttatásának szorosabb ellenőrzésére. A társadalom egészén belül nagyobb éberségre, fegyelemre és szolidaritásra van szükség.

Arra a kérdésre, hogy a magyaroknak is el kell-e menni Afganisztánba, részt kell-e vállalniuk az ország megsegítésében, úgy gondolom, abban nincs kivetnivaló, hogy a globalizáció viszonyai között bármely felelősen gondolkodó európai ország, bárhol a világon szerepet vállal valódi közös fenyegetések leküzdésében. Ellenezné bárki, ha Vietnamban magyar orvos is keresné a madárinfluenza gyógyírját, ha Darfurban magyar segélymunkás is

megpróbálna segíteni az éhezőkön, vagy ha Magyarországot felkérnék, vegyen részt tengeri blokád feltörésében, amelyet egy ellenséges ország azért állított fel, hogy az Arab-öblön át megakadályozza az olajexportot? A kérdés az, hogy a NATO afganisztáni hadművelete megfelelő válasz-e az ország problémáinak megoldására, s elegendő prioritással bír-e a NATO számára ahhoz, hogy kockára tegye ott hírnevét? Személy szerint én szükségesnek tartok egy nagy, soknemzetiségű békmissziót Afganisztánban, és jobb, hogy ezt jól kiképzett, részrehajlás nélküli európai békefenntartóknak hajtják végre, mint mások. Abban viszont már korántsem vagyok biztos, hogy az akció a jelenlegi feltételek közepette, az alkalmazott taktikával és erőforrásokkal sikerrel megvalósítható.

A konfliktuskezelés gyakorlatáról és a beavatkozási politikákról szóló viták során sok szó esik a „nemzetépítés” ügyéről is. Ennek legsikeresebb példájaként Németország és Japán második világháború utáni újjászületését emlegetik, míg Irakban vagy Afganisztánban – legalábbis eddig – az amerikaiak nemigen jeleskedtek.

Érdekes, hogy míg Afganisztán és Irak példája arra döbbsentette rá az USA-t, hogy újjáépítési tervek nélkül nincs sok értelme elfoglalni egy országot, addig európai és az ENSZ-ben dolgozó válságkezelési szakértők egyre óvatosabban ítélik meg azt, mennyire lehetnek a külföldiek eredményesek a nemzetépítésben. Vajon mit szolt volna Petőfi vagy Kossuth, ha Nagy Britannia 1848-ban átvállalja a „nemzetépítés” feladatait? Akkor és most is egy nemzetet saját polgárainak kell felépíteni, ha azt akarják, hogy az állam életképes legyen. Irak vagy a volt Jugoszlávia példája is azt mutatja, milyen nehéz ez a folyamat egy mélyen megosztott országban. Arról viszont ritkábban esik szó, hogy életbevágó, hogy a helyi lakosság rendelkezzen az akarat bizonyos „kritikus tömegével” és szakértelemmel, ha maguk akarják intézni ügyeiket, gondoskodni a modern állam alapfunkcióiról és szolgáltatásairól. Ahogy a gazdaságban, úgy a politikában is veszélyes csapda lehet a „segélyfüggőség”, és ha a nemzetközi közösség nem próbálja meg már kezdettől fogva kiválasztani a legitim vezetőket, s nem nyújt segítséget önállósulásukhoz, mindig fennáll majd annak kockázata, hogy a helyi társadalom a „klientúra” feltételei közé süpped, rendre az erőszak eszközéhez nyúl, hiszen mindig számíthat arra, hogy a kudarc számláját a külföldieknek kell megfizetniük.

Mindezért sokkal inkább rokonszenvezek a „nemzetépítő” iskolák híveivel, mint a Donald Rumsfeldhez hasonló emberekkel, akik úgy gondolják, csak benyomul a katonaság, legyőzik a rosszakat, aztán kivonulnak. Közhely, de katonai erővel önmagában nemhogy

eredményt nem lehet elérni, de inkább kárt okozhat az, ha a kérdéses ország esetében nem határozzák meg a reális és távlati célokat a politika, a gazdaság, a nemzetközi kapcsolatok és a biztonságpolitika szempontjai szerint. Ma minden hatékony és legitim nemzetközi intervenció esetén „többdimenziós vízióra” van szükség, a katonai erőn kívül sokféle más eszköz felhasználásával. A távlatokban gondolkodó szemlélet akkor sem nélkülözhető, ha a külföldi csapatok nem maradnak sokáig az adott országban. Ez talán politikailag kicsit túl korrektnek hangzik. Pedig mi is a 'korrekt' ebben a vonatkozásban? A béke helyreállításában és a konfliktus kezelésében a „helyiek bevonása” koncepciója tűnik a legjobb megoldásnak a különböző célok összehangolásához. A SIPRI konfliktuskutató programjának keretében az idén több olyan könyv lát napvilágot, ami áttekinti, hogyan lehet jobban „bevonni” a helyi szereplőket, és miképpen lehet őket támogatni teendőik megvalósításában.

A SIPRI legutóbbi jelentéséből az is kitűnik, hogy a nagyhatalmak mellett a kis országok is lázasan fegyverkeznek. Milyen következményekkel járhat ez, kikre leselkedik veszély?

Tény, hogy a globális fegyverkereskedelem általános növekedése tapasztalható, amelyet egyebek között az hajt, hogy számos kis és közepes méretű ország, köztük a nagy olajprofitot bezsebelők növelték védelmi kiadásait. Általánosságban nehéz megmondani, mi áll egyes döntések háttérében, s így felmérni hatásukat a biztonsági helyzetre. Néhányan sokat költenek a puszkaporos Közel-Keleten, míg mások a viszonylag nyugodt Latin-Amerikában vagy Délkelet-Ázsiában is fegyverkeznek. A hadikiadásokat a technikai korszerűsítés és az adott államok vágya hajtja, hogy fitogtassák erejüket, megerősítsék tekintélyüket. Ez utóbbiak esetében nem kell attól tartani, hogy az új fegyvereket azonnal hadba vetnék. Ám mindig fennáll a kockázat, hogy az új fenyegetések destabilizálják a szomszédokhoz fűződő viszonyt és gazdaságilag káros következményekkel jár, ha az állami erőforrásokat nem produktív célokra költik. Két dolgot különösen bosszantónak találok: egyrészt túl kevés pénzt fordítanak a modern, emberbaráti, katonai-polgári együttműködést igénylő békeküldetésekre, viszont hatalmas összegeket pazarolnak el nagy, csak totális háborúban alkalmazható fegyverrendszerekre. Másrészt, kevés kivételtől eltekintve, nincs olyan ország, amely a katonai védelmen kívül komolyan foglalkozna a nem hagyományos belső fenyegetésekkel, megfelelő összegeket áldozna a társadalom védelmére a természeti, környezeti fenyegetések kivédésére.

Nem egy civil szervezet azt is felveti, hogy a mostani háborúk jó részét kézifegyverekkel vívják, ezért is virágzik az illegális fegyverkereskedelem. Az ENSZ égisze alatt most folynak kísérletek, hogy bezárják a kiskapukat, de a fegyverszállító országok nem egyszer ellenérdekeltek. Hogyan látja ezt a kérdést?

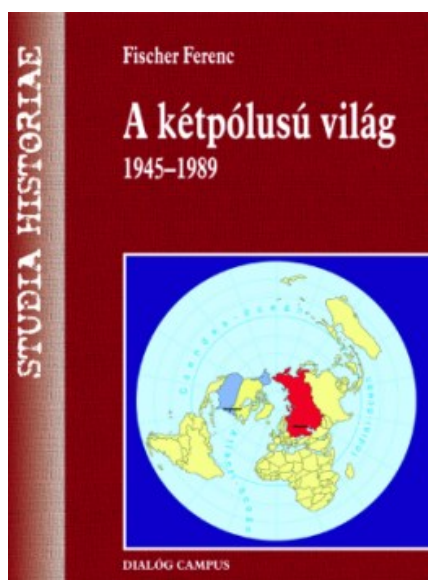
Minden rokonszenvem az ilyen kampányoké, de talán érdekesebb ezt inkább morális és humanitárius ügynek, nem pedig globális biztonsági kérdésnek tekinteni. Bár látjuk, hogy a kézifegyverek nagyszámú halálos áldozatot okoznak, főként a zűrzavaros polgárháborús villongásokban, ez azonban nem azt jelenti, hogy ezek okozzák a konfliktust, vagy döntik el, hogy ki győz. A SIPRI kutatásai szerint nagyon nehéz ilyen összefüggéseket találni, és a józan ész is azt diktálja, hogy a győzelem inkább attól függ, hogy a szembenálló felek közül ki rendelkezik jobb minőségű és nagyobb mennyiségű nehézfegyverzettel, szállítóeszközökkel, logisztikával, felderítéssel és így tovább. Emellett a háborús övezetekben a polgári lakosság közül nagyon sokan – anélkül, hogy a fegyvereket ellenük fordítanák – az anyagi pusztulás, az éhezés, nélkülözések, a bűnözés, betegségek és a kényszerű emigráció miatt is életüket veszítik. Mindezt, úgy gondolom, nem hozna számottevő eredményt egy szigorú globális kézifegyverellenőrző rendszer, amely viszont figyelmen kívül hagyja a könnyű- és nehézfegyvereket, beleértve a szállítóeszközöket és a „fenntartó technológiákat” is. (Sajnálatos módon jobbra ez mondható el a gyalogsági aknák ellenőrzésének stratégiai hatásával kapcsolatban is.)

Éppen ezért örülök, hogy néhány ország és sok nem kormányzati szervezet felélesztette a vitát általánosságban a fegyverkereskedelem ellenőrzéséről, különös tekintettel a nagyobb átláthatóságra, így a felelőtlenül viselkedő nemzetek, cégek elszámoltathatók lennének. Számomra azonban nem meglepő, hogy sok országnak, köztük még a demokratikus nyugatiaknak sem áll érdekükben ilyesfajta fejlődés. Ez csak annak az általános rögeszmének egyik mellékhatása, hogy katonai módszereket kell alkalmazni az olyan „új fenyegetésekkel” szemben, mint a terrorizmus vagy a tömegpusztító fegyverek elterjedése, amelyeket a valóságban így nem lehet megoldani. Főként az USA gyakorlatában az is megújuló tendencia, hogy a stratégiáinak tekintett régiókban katonailag és fegyvereladásokkal is támogatják a „baráti államokat”. Annak viszont örülhetünk, hogy legalább az Európai Unió megpróbál jó példával szolgálni: átláthatóbbá teszi védelmi iparát, és szigorítja a fegyverexport ellenőrzését. Intézetünk jelenleg olyan kutatásokat is végez, amely vizsgálja, hogyan ültetik át a kormányok a gyakorlatba ezeket az európai szabályokat.

Gazdik Gyula:

Fischer Ferenc: A kétpólusú világ, 1945-1989

Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.
396 oldal

A hidegháborús korszak nemzetközi folyamatainak, az egyes országok fejlődésére gyakorolt hatásainak vizsgálata világszerte a kiemelt történeti kutatási témák közé tartozik. A nagyfokú érdeklődést nemcsak a „közelmúlt” eseményeit övező nagyobb figyelem, hanem ezen évtizedek világpolitikai versengésének sajátosságai magyarázzák. Az 1945 után kiépülő bipoláris struktúrára alapozott kapcsolatrendszer volt ugyanis a történelem első globális nemzetközi rendje. Noha a szóban forgó fél évszázad is bővelkedett háborúkban, ezek regionális, helyi konfliktusok voltak. A két főszereplő, az Egyesült Államok és a Szovjetunió közti feszültség gyakori kiéleződésében a fegyverkezési verseny, a változó heveséssel folyó ideológiai pengeváltás, a befolyási övezetek kiszélesítéséért, új stratégiai pozíciók megszerzéséért, s megtartásáért folyó harc egyaránt szerepet játszott. A superhatalmak közti ellentét nem egyszer katasztrófával fenyegetett, de a kölcsönös nukleáris elrettentés végül is megakadályozta a közvetlen katonai konfrontációt. Az enyhülés, a mosolydiplomácia periódusaival megszakított hidegháború időszaka paradox módon a nemzetközi kapcsolatok történetének egyik legstabilabb korszaka volt. Mindezen sajátosságok tükrében érthető, hogy ezeknek az évtizedeknek a kutatása miért olyan népszerű a történészek, s más szakemberek körében. Az eddig elért eredmények eléggé biztatóak, noha számos fontos kérdésben a

---

* Gazdik Gyula az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Politikai Tudományok tanszékének docense.

megfelelő szintű objektív értékelést a feltárt forrásanyagok elégtelensége, a korszak relatív közelsége, sőt nem egyszer a politikai érdek még nem teszi lehetővé. A szakmai tisztázáson túl a korszak nemzetközi folyamatainak sokrétű, logikus összefüggésrendszerre támaszkodó bemutatása nagy fontosságú nemcsak a felső, hanem ha lehet, még inkább a közoktatásban.

A hidegháborús korszak történetével kapcsolatban Magyarországon már a korábbi időszakban több elemzés látott napvilágot. Ezek közé tartozott például Kende Istvánnak a hidegháborús szembenállás első évtizedét az akkori elvárásoknak megfelelő optikán keresztül tárgyaló monográfiája, vagy Gazdag Ferenc és Kiss J. László késő Kádár-korban megjelent historiográfiai jellegű írása. Maga a rendszerváltás az itthoni kutatási lehetőségeket is nagyban kiszélesítette. Ennek eredményeként Magyarország külkapcsolatairól, az 1956-os forradalom nemzetközi környezetéről Vida István, Baráth Magdolna, Békés Csaba, Borhi László és több más történész tollából számos figyelemre méltó elemzés, értékes dokumentum- összeállítás jelent meg. A magyar nyelven megjelent szakirodalomban érdekes színfoltot jelentettek a bipoláris kor két markáns szereplőjének, Henry Kissingernek és Zbigniew Brzezinskinek diplomáciatörténeti, az amerikai külpolitikai-stratégiai gondolkodás fejlődését jól érzékeltető művei. Az átfogóbb elemzési igényrel közreadott munkák sorában többek közt megemlíthető Paul Kennedynak a birodalmi struktúrák fejlődését, gazdasági-stratégiai tényezők nagypolitikát befolyásoló szerepét a modern világgazdasági rendszer kialakulásától a hidegháború korszakáig tárgyaló vaskos munkája. A bipoláris kor egészét vizsgáló feldolgozások közül Benkes Mihály, J. L. Gaddis, és e recenzió témáját képező könyv szerzőjének, Fischer Ferencnek az írásait kell kiemelnünk.

A Pécsi Egyetem professzorának nem ez az első nagy ívű munkája a hidegháború időszakáról: nem sokkal a bipoláris nemzetközi rend összeomlása után, 1992-ben jelent meg *A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak - Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991)* című könyve, mely akkor hiánypótló volt a magyarországi szakirodalomban. A röviden csak „megosztott világ” címmel ismertté vált munka sikerét jól jelezte, hogy egy évtized leforgása alatt négy kiadást ért meg, s az oktatásban is egyre több intézményben nélkülözhetetlen szakkönyvvé vált. Népszerűségét többek közt annak köszönhetette, hogy a hagyományos Európa-centrikus kiindulóponton túllépve, a nemzetközi életben végbemenő változásokat a Kelet-Nyugat, Észak-Dél koordináta-rendszerben vizsgálta, nem is szólva az illusztrációkról, melyek közül sok első ízben került magyar nyelvű munkában publikálásra. *A kétpólusú világ, 1945-1989* című munka hasonló logikára épülő, de jóval nagyobb lélegzetű vállalkozás. Az előszóban a szerző utal arra, hogy olyan kézikönyvet szeretne a diákok, oktatók kezébe adni,

mely az elemző rész mellett a forrásokat, valamint a színes térképeket, a táblázatokat, a politikai eseményeket illusztráló karikatúrákat tartalmazó történelmi atlaszt is magában foglalja.

A „kétpólusú világ” vizsgálódásának kiindulópontját egy nagy horderejű történelmi váltás jelenti. A már hosszabb ideje megfigyelhető hanyatlás után a második világháborúval ért véget a nemzetközi életben a Vasco da Gama nevével szimbolizált, négy évszázadon át tartó európai dominancia időszaka. Kezdetét vette a bipoláris korszak, melynek elemzését – Gaddis szavaival – immár szokássá vált Alexis de Tocqueville 1835-ös jóslatával kezdeni. Fischer is ezt teszi, idézve A demokrácia Amerikában című könyv nevezetes sorait, ahol a francia politikai gondolkodó azt vizionálta, hogy két nagy nép, az oroszok és az „angol-amerikaiak” hivatottak arra, hogy „egy nap a világ felének sorsát a kezükbe vegyék”. Az amerikai és a szovjet katonák elbai kézfogása ennek az új korszaknak a jelképes kezdetét jelentette. A korábban „szárnyhatalmak” közé sorolt USA és a Szovjetunió lett a világ két meghatározó, de koránt sem azonos helyzetű vezető állama. A két világháború közti korszaktól eltérően 1945-re az USA gazdasági-pénzügyi fölénye „szinkronba került” a katonai elsőbbségével. Az izolációs politikát feladó, az open door policy világméretű megvalósításába fogó washingtoni adminisztráció élesen ellenezte más hatalmaknak az amerikai szupremácia rendszerébe nem illeszkedő regionális gazdasági-politikai törekvéseit.

A Bretton Woods-i egyezmények keretébe foglalt, amerikai dominanciájú világgazdasági koordináló szervek, a dollár világpénzzé válása, fontos tényezői voltak az amerikai ihletésű One World elképzelésnek, melybe a Szovjetunió, és az általa ellenőrzött területek nem integrálódtak. Kezdetét vette a hidegháborús korszak, melynek gyökereit a szerző 1941 augusztusára, az Atlanti Charta megszületésére vezeti vissza. Ezt azzal indokolja, hogy Rooseveltnél és tanácsadóinál intenzíven e periódustól foglalkoztatták a háború után kiépülő új struktúra kérdései. A periodizációt tekintve ez némiképp köztes álláspont, mivel az egyik oldalon néhány történész a szembenállás kezdetét az 1917-es bolsevik forradalomra vezeti vissza (pl. Denna Frank Fleming), míg a többség a korszak nyitányát Churchill 1946. márciusi fultoni beszédéhez, vagy a következő évben bekövetkező fordulópontokhoz – Truman doktrína, Marshall-terv, Kominform megalakulása – köti.

A korszak végpontjáról a hidegháborús történetírásban korábban meglévő viták a kelet-európai rendszerek 1989-es domináns szerepű szétesésével más optikába kerültek. A közel fél évszázados korszak végét a történelem egyértelművé tette, igaz a birodalom központjának, a Szovjetunióknak a széthullása még két évet váratott magára. A könyv az eseménytörténet, az

értékelő elemzések kapcsán röviden kitekint erre az időszakra is. Ez utóbbival együtt Fischer Ferenc a vizsgálódás ötven évét, megfelelőképp érzékeltetvén a korszak bonyolultságát, nyolc részre bontja. A szerzők túlnyomó többségéhez hasonlóan a hidegháború klasszikus időszakának az 1947-1962 közti, a Truman doktrína meghirdetésétől a karibi-válságig terjedő periódust tekinti. Az 1941-1947, 1969-1975, 1985-1989 közti éveket, vagyis a tengelyhatalmak elleni közös harc, illetve az ezt követő átmenet, a détente, a gorbacsovi peresztrojka átalakuló nemzetközi kapcsolatait az eltérő alapállású szereplők közti érdekközösségre utaló antagonisztikus kooperáció időszakainak nevezi.

Az 1962-1969 és az 1975-1979 közti, eléggé eltérő időszakokat a kooperatív konfrontáció névvel illeti. Előbbi a karibi válság után kezdődött, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy nem járható út az ellenfél szakadék szélére szorítása. Ebben az átmeneti ciklusban az ellentétek szerződésekből való szabályozása vált egyre jellemzőbbé.

A másik időszak az enyhülésnek a helsinki záróokmány aláírása után bekövetkező fokozatos megtorpanásától az afganisztáni szovjet beavatkozásig tekinti át a főbb politikai, gazdasági, stratégiai tényezőket. Ez utóbbival vette kezdetét az írásban kis hidegháborúnak nevezett időszak, mely Gorbacsov 1985. márciusi hatalomra kerüléséig tartott.

A könyv a bipoláris kor összetettségének megértését leginkább geopolitikai, katonai-stratégiai tényezők sokrétű megvilágítása révén segíti elő. A korábbi izolacionista külpolitikai filozófia feladásának szükségességét sürgető amerikai geopolitikusok közül a szerző hosszan foglalkozik Nicholas Spykman 1942-1943-ban megjelent írásaival. A Yale Egyetem tekintélyes professzora szerint az USA-nak nem szabad még egyszer azt a hibát elkövetnie, hogy megnyeri a háborút, s elveszti a békét. Az Egyesült Államok biztonsága sok vonatkozásban azon múlik, hogy mennyire sikerül megakadályoznia az eurázsiai masszívum erőszakos integrálására tett kísérleteket, s a hatalmas térségben az amerikai célokat szolgáló hatalmi egyensúlyt milyen mértékben sikerül kialakítani. Spykman hangsúlyozta, hogy aki uralja a kontinens peremterületeit, uralja Euráziát, aki meghatározó hatással van a kontinens folyamataira, lényegében uralja az egész világot. Ennek elérése aktív külpolitika nélkül teljességgel elképzelhetetlen. Az átfogó, integrált, az USA dominanciáját biztosító Eurázsia stratégia megvalósítása meghatározó eleme lett az amerikai geopolitikai gondolkodásnak. Jól példázzák ezt Carter elnök volt nemzetbiztonsági főtanácsadójának, Z. Brzezinskinek a posztbipoláris korszakban megjelent írásai, akinek A nagy sakktabla című munkájából a könyv végén hosszabb részt is olvashatunk.

Spykman munkásságának másik kiemelkedő eleme az Európát középpontba állító Mercator térkép helyett a poláris-arktikus világtérkép megalkotása. Az ENSZ szimbólumává is vált térkép nem egyszerűen az arktikus óceán földmasszívumai közötti folytonosságra, a Föld észak-déli irányú kerek voltára próbált emlékeztetni, hanem kiemelt hadászati jelentősége volt. A két nukleáris hatalom között a legrövidebb légvonal az Északi sarkon keresztül húzódott, a gyorsabb elérhetőség jelentősége az interkontinentális, ballisztikus rakéták, atom-tengeralattjárók megjelenésével még nagyobb lett. A szerző megjegyzi, hogy amíg Nyugaton az arktikus-poláris világtérkép már az ötvenes években a közoktatás, tömegtájékoztatás részévé vált, a szocialista világban szinte tabuként kezelték. Noha a földrajzi atlaszban volt arktikus-poláris térkép, az iskolai atlaszokat a hagyományos vetületű térképek dominálták. Persze a tabuként való kezelés eléggé erős megfogalmazás, inkább a szemlélet volt eltérő. A politikai-ideológiai előjelek napjainkra megváltoztak, de az alapvető geopolitikai összefüggések a korszakkal kapcsolatos történelemoktatásából sok helyütt továbbra is hiányoznak.

Az amerikai geopolitikai elemzőkhöz képest szovjet szakértők aránytalanul kisebb mértékben vannak a könyvben megszólaltatva. Moszkva külpolitikai stratégiájáról szovjet politikusok mellett elsősorban nyugati történészek, geopolitikusok, politikai tényezők véleményét olvashatjuk. A támaszpontrendszerrel körbevett, körkörös védelemre kényszerített Szovjetunió hátrányos geostratégiai helyzetét az interkontinentális rakéták folyamatos korszerűsítésével, az űr meghódítására tett fokozott erőfeszítésekkel, s egy jelentős csapásmérő erővel rendelkező, óceánivá fejlesztett hadiflotta révén próbálta ellensúlyozni. Moszkva legfőbb célja, ahogy a szerző ezt helyesen megfogalmazza, a katonai paritás révén a világpolitikai egyenlőség megteremtése volt. A katonai fejlesztés terén felmutatott átmeneti sikereket azonban a gazdaság elmaradottabb volta miatt nem sikerült állandósítani. A fegyverkezési verseny hetvenes évek végén kibontakozó újabb fordulója, különösképp a Reagan korszakban, 1983-ban elindított Hadászati Védelmi Kezdeményezés (SDI) az USA tartós fölényét hozta. Ez felborította a viszonylagos hadászati egyensúlyt, s jelentős szerepet játszott a szovjet birodalom szétesésében, a hidegháborúban aratott amerikai győzelemben.

A könyvben található színvonalas, térképekkel, statisztikákkal gazdagon illusztrált geopolitikai-stratégiai elemzésektől eltérően a közölt hatalmas eseménytörténeti, diplomáciai anyag már vegyesebb benyomást kelt az olvasóban. Több esetben is tetten érhető a különbség az Eurázsia nyugati és keleti „peremvidékein”, illetve a „kapcsolódó” régiókban végbement változások bemutatása között. Az előbbieket közül is ki kell emelni a bipoláris kor egyik fő

ütközőpontját jelentő német kérdést, ahol az elemzési mélységén látszik, hogy a szerző sokrétű ismeretekkel rendelkezik.

A másik oldalon időnként meghökkentő információkkal találkozunk. Például a szovjet-kínai hatalmi tömb, a „vörös magterület” létrejöttének bemutatásakor a szerző többek közt kitér Sztálin és Mao Ce-tung 1949. decemberi moszkvai tárgyalásaira, s megemlíti, hogy nagyvonalakban itt döntöttek a koreai háború forгатókönyvéről, a Kreml ura elnézést kért a korábbi két évtizedben tanúsított magatartásáért, valamint utasítást adott az ügynöklista átadására (p. 121.). A dolog szépséghibája, hogy az említett decemberi, s 1950 januárjában lezajlott tárgyalások jegyzőkönyveiben mindezekről szó sem volt. Sztálin csak 1950 májusában járult hozzá egy koreai „forгатókönyv” megkezdéséhez. Nem érthető, hogy Sztálinnak miért kellett volna bocsánatot kérnie, amikor bosszúságára 1935-ben történt pártelnökké választása után Mao Ce-tung a Moszkva-barát funkcionáriusokat igyekezett háttérbe szorítani. A szerző bizonyára az 1945 augusztusában a Szovjetunió és Csang Kaj-sek vezette Kína közt született barátsági és szövetségi szerződésre gondolt. A kínai kommunisták által sérelmezett megállapodásról Sztálin a második tárgyaláson elismerte, hogy megkötése idején még nem számoltak a Kuomintang vezetőjének gyors bukásával. A megállapodásból eredő ellentmondásokat végül is az 1950. februári szovjet-kínai barátsági szerződés oldotta fel.

Nem teljesen helytálló az a megállapítás sem, hogy a kínai forradalom Sztálin „direkt” támogatása nélkül győzött. A KKP nagymértékű önállósággal rendelkezett, de a polgárháború menetében döntő fordulat akkor következett be, amikor a viszonylag gyengébb ütőerőt képviselő kínai vörös hadsereget a japánok legyőzése után Moszkva beengedte Kína legfejlettebb tartományába, Mandzsúriába, s a megadásra kényszerített Kvantung hadsereg arzenáljából a vörös hadsereget jelentősen megerősítette. A Kínai Népköztársaság kikiáltásának dátuma is téves, erre nem 1949. október 7-én, hanem október 1-jén került sor. Ilyen véletlenszerű elírásokkal a könyvben sajnos több helyütt is találkozhatunk.

Egy másik kiragadott példa az ötvenes években végbement közel-keleti szovjet „geopolitikai súlypont-áthelyeződéssel” foglalkozik. A szerző azt a meglepő megállapítást teszi, hogy Moszkva a térségben semmiféle kapcsolatrendszerrel nem rendelkezett, s „Mao Kínája és Titó Jugoszláviája” a szovjeteket megelőzően már szót tudott érteni Nasszerrel (p. 142.). Őt oldallal később még konkrétabb formában megismétli, hogy Egyiptomnak a szocialista világgal való kapcsolatai Kínával és Jugoszláviával kezdődtek. Zárójelben hozzáteszi, hogy az előbbivel 1954-ben került sor a diplomáciai kapcsolatok felvételére. Előljáróban utalni kell arra, hogy Magyarországgal Kairó a háború idején megszakadt diplomáciai viszonyt 1947-ben állította

vissza. Ami a Szovjetuniót illeti, Moszkva a tárgyalt korszak kezdetétől kísérletet tett a stratégiailag fontos régióban való térnyerésre. Egyiptommal 1943-ban felvették a diplomáciai kapcsolatokat, s függetlenné válásuk után igyekeztek szorosabb együttműködést kialakítani Libanonnal és Szíriával. Nem is szólva arról, hogy az USA-val szinte egyidejűleg ismerték el az újonnan kikiáltott Izrael Államot, s az első arab-izraeli háborúban titkos támogatást nyújtottak a zsidó államnak. Bármilyen furcsának is tűnik, de már az egyiptomi monarchia utolsó éveiben komolyan szó volt arról, hogy Moszkva fegyvert szállít a királyi kormánynak. Nasszerék 1952-ben történt hatalomra kerülése után Kairó közeledett Washingtonhoz, ez a Moszkvához fűződő viszonyt visszavetette, de a gazdasági kapcsolatok már 1953-54-ben újra élénkületet mutattak. Egyiptom nem 1954-ben ismerte el a Kínai Népköztársaságot, – mellyel az informális kapcsolatok nem utolsó sorban a magyar diplomácia közvetítésével már 1952 őszén megkezdődtek – hanem 1956 májusában, amikor Kairó és Washington viszonya egyre inkább kiéleződött. A nasszeri Egyiptomnak történő szovjet fegyverszállítás nem egy 1955-ben, kínai javaslatra meghozott gyors döntés, hanem egy folyamat eredménye volt, mivel fegyverek vásárlásáról a tapogatózó tárgyalások már 1953-ban megkezdődtek. Amikor a Bandungi konferencia előestéjén, 1955 áprilisában Csou En-laj vállalta, hogy nyomatékosítja Moszkva felé az egyiptomi igényeket, akkor már megszületett Csehszlovákiával egy kisebb volumenű fegyverszállítási egyezmény, ezt követte a szovjetekkel és más kelet-európai beszállítókkal július végén tető alá hozott megállapodás. Ezt ugyancsak a Csehszlovákiával írták alá Varsóban, s ezt Nasszer szeptember végén jelentette be. A 147. oldalon részletet közöl a könyv „Nasszer és Dulles 1953. márciusi, Bagdadi Paktumról” szóló beszélgetéséből. Valójában a beszélgetés májusban, az amerikai külügyminiszter kairói látogatása alatt zajlott le, s helyesebb lett volna ennek témájaként, ahogy a megjelölt forrás, Salgó László könyve is teszi, a Közel-Keleti Szerződés Szervezetéről (METO) beszélni. A szuezi háborúval kapcsolatban a szerző megjegyzi, hogy az „október 24-én tartott” titkos Sèvres-i találkozón elfogadott terv szerint november 7-én kellett volna megkezdni az Egyiptom elleni támadást, de a kelet-európai események miatt ennek kezdetét előbbre hozták. Itt is pontosítani kell, mivel az október 22-24. közt tartott tanácskozáson amellet, hogy kalkuláltak Moszkva kelet-európai lekötöttségével, a támadás időpontját egyéb politikai, illetve katonai szempontok alapján döntötték el. A 24-én elfogadott titkos forgatókönyv szerint az izraeli erőknek 29-én kellett megkezdni a támadásukat, s ezt két nap múlva kellett követnie az angol-francia erők operációjának. Az október 31-én megindított angol-francia légitámadásokat az állandósuló viták közepette az

eredetileg tervezettnél korábban november 5-én követte az ejtőernyősök bevetése, de az offenzívát a hatalmas diplomáciai ösztűz leállította.

A terjedelmi okokból csak két kiválasztott területre korlátozódó észrevételek jelzik, hogy az ún. peremvidék ázsiai részeinek, s a kapcsolódó övezetek második világháború utáni történetének feldolgozásánál egy újabb kiadás esetén a szerzőre még nagyon sok munka vár. A könyv végén közölt impozáns forrásbázis tükrében kevéssé érthető, hogy számos helyen miért találkozunk hiányosságokkal. A két szuperhatalom lépéseinek értékelésénél morálisan a pozitív minősítést az Egyesült Államok, a negatívát pedig a Szovjetunió kapja. A hatalmi logikából adódó machiavellizmusra persze az amerikai külpolitikai gyakorlat is számos adalékkal szolgált. Jó lenne e téren egyfajta objektivitásra törekedni, s nem ellenkező előjellel egy korábbi időszak gyakorlatát folytatni.

A könyvnek jelentős érdemei vannak a geopolitikai gondolkodás szélesebb körű elterjesztésében, s remélhetőleg egy újabb kiadásnál a jelenleg meglévő hiányosságokat orvosolja majd a szerző.

**Kül-Világ,
a nemzetközi kapcsolatok folyóirata**

megjelenik negyedévente

HU ISSN 1785-5284

Kiadja:

Kül-Világ Alapítvány

2040 Budaörs, Nyár u. 14.
<http://alapitvany.kul-vilag.hu>
mail@kul-vilag.hu

Főszerkesztő:

Wagner Péter

Szerkesztők:

Csicsmann László
Hoffmann Tamás
Lattmann Tamás
Marton Péter
Selmeczi Anna
Tóth Gergely

Szerkesztőség:

1053 Budapest, Egyetem tér 1-3.
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
I. emelet, 112.
Tel: + 36 1 411 6532
Fax: + 36 1 266 3103
mail@kul-vilag.hu

A honlapon szereplő szövegek, illetve a folyóiratban közzétett tanulmányok és minden egyéb szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Azok – ellentétes kikötés hiányában – szabadon idézhetők és hivatkozhatók a forrás szabályos megjelölésével, további felhasználásukhoz viszont a kiadó előzetes írásbeli engedélye szükséges.